

• PRÁVNA KULTÚRA

Pojem a história vzniku právnych kultúr

Niekedy dochádza k splyvaniu resp. k zámene pojmov civilizácia a kultúra. Pod civilizáciou sa chápe vyšší stupeň organizácie spoločnosti s oporou v mestskom spôsobe života. V súčasnosti sa rozlišujú tri hlavné civilizačné prúdy: západný kresťanský alebo aj euroatlantický, ázijský a africký. Kultúra predstavuje užší pojem. Vo všeobecnosti sa pod pojmom kultúra chápe spôsob organizovania a uskutočňovania špecifických ľudských činností, ktoré sa premietajú do konkrétnych materiálnych a nemateriálnych (duchovných) výsledkov.

Duchovná kultúra zahŕňa najmä systém riadenia spoločnosti, vrátane jej sociálnych regulatívov, ako aj aktivity, pri ktorých vznikajú umelecké, náboženské, mravné a vedecké hodnoty.

Právna kultúra je súčasťou kultúry spoločnosti, ktorá sa prejavuje ako súhrn národných a miestnych zvláštností v právnom myslení a praxi.

Vznik právnych kultúr bol v histórii ľudstva spojený so vznikom štátu, ktorý organizuje fungovanie spoločnosti pomocou práva. Uplatnenie práva je totiž nemysliteľné bez existenciou verejnej autority (štátu), ktorá je spôsobilá vynucovať jeho dodržovanie. V období úpadku štátu dochádza aj k rozkladu právneho systému.

Organizovaný zápas človeka o prežitie bol už od vzniku neolitického štátu (9. až 2. tisícročie pred Kr.) spojený so vznikom zodpovedajúcej právnej kultúry. Diferenciácia spoločnosti, spoločenské rozdiely, ktoré neboli kompenzované účinným právnym systémom viedli vždy k deštrukcii štátu a k jeho podrobeniu. Predstavu o prvých právnych kultúrach poskytuje až prvý zachovaný zákonník kráľa Chammurapiho Babylonského (1792 - 1750 pred Kr.), ktorého prosperujúci centralizovaný systém štátnej správy sa opiera o prísne právne predpisy s tvrdými sankciami, ale určoval aj práva jednotlivcov.

Právna regulácia spoločenských vzťahov v starovekom Egypte bola súčasťou štátneho náboženstva. V obdobiach vzostupu ríše schopní faraóni často rekonfigurovali právne predpisy nielen v smere účinnej centralizácie správy, ale aj ochrany produkčných vrstiev obyvateľstva pred svojvôľou oligarchie a regionálnej šľachty.

Skutočné základy európskej právnej kultúry vznikli v archaických gréckych mestských štátoch. Napr. Solón sociálne konflikty medzi chudobou a bohatcami riešil r. 594 pr. Kr. vypracovaním nových zákonov, ktoré o i. jasne zakotvili vlastnícke práva (najmä k pôde), umožnili účasť chudobných na vláde a na tvorbe zákonov.

V rámci Délskeho spolku grécke štáty akceptovali už aj určité normy medzištátneho práva, ktoré síce umožňovali Aténom „legálne“ zasahovanie do vnútorných vecí ostatných gréckych štátov, avšak objektívne mali z neho prospech i chudobnejší občania spojeneckých obcí s oligarchickou vládou. Vrchol dosiahlo aténske zákonodarstvo za Perikla, avšak už čoskoro po porážke Spartou sa grécka právna kultúra začala meniť v prospech oligarchie, čo viedlo k narastaniu sociálneho napätia a oslabeniu gréckych štátov až po stratu ich nezávislosti.

Mimoriadne organizačné a riadiace schopnosti Rimanov sa osobitne prejavili vo vybudovaní najdokonalejšieho starovekého právneho systému, ktorého vplyv sa prejavuje dodnes.

Európska právna kultúra

Historicky sa uznáva, že celá tzv. západná kultúra sa vyvinula z troch základných prvkov, označovaných aj ako pilierov európskej civilizácie: z gréckej filozofie, rímskeho zmyslu pre poriadok a právo a z kresťanskej mravnosti. Azda najviac sa tieto civilizačné korene prejavujú v oblasti právnej kultúry.

Kolískou európskej civilizácie je tzv. grécky zázrak. Grékom sa podarilo vytvoriť štáty nového typu oproti despociám východného Stredomoria, s ktorými boli v plodnom nekrvavom kontakte. Ich kontakt s týmito vyspelými kultúrami bol inšpiratívny. Východné poznatky pretavili do vlastnej originálnej kultúry a vytvorili model občianskeho štátu – polis, na správe ktorého sa podieľali občania s ideálom zachovávanía v nich zákonov, spravodlivosti a slušnosti. Vytvorili základné kategórie filozofického a vedeckého myslenia. V oblasti práva zaviedli základné pojmy, ktoré dodnes používa právna veda.

Po úpadku helénskej kultúry sa Gréci dostali do područia novej stredomorskej veľmoci – Ríma. Rimania účinne využívali pri budovaní štátu grécke poznatky, grécki filozofi vyučovali v Ríme filozofiu, logiku, rétoriku a ďalšie poznatky gréckej kultúry. Rimania čerpali z gréckej kultúry veľmi pragmaticky, v smere v akom potrebovali pre praktické účely. Tak v oblasti práva predstihli Grékov vytvorením na svoju dobu dokonalého právneho systému, ktorý nemal dovtedy ani dlho po ňom obdoby.

Pozorovaním reálnych vzťahov v rodine, v obchode, v službách štátu a jeho správe a iných oblastiach spoločenského života dokázali ich zovšeobecňovať a vytvárať abstraktné vzory riešenia istých situácií a konfliktov. Na ich základe formovali právne princípy, spresňovali pojmy a prijímané právne pravidlá dávali do vzájomného vzťahu, vytvárajúc tak kompaktný systém. Vytvorili aj samostatnú vedu o práve – jurisprudenciu.

Charakter nadčasovosti získalo rímske právo tým, že stelesnilo stáročnú ľudskú skúsenosť, je školou právneho myslenia, rozhodovania a tvorby právnych noriem. Tým prežilo aj pád rímskeho impéria. Byzantský cisár Justinián dal zozbierať texty rímskeho súkromného práva. Táto zbierka v stredoveku sa nazývala Corpus iuris civilis a bola používaná popri kanonickom práve katolíckej cirkvi. Stredovekým štúdiom rímskeho práva sa formoval v Európe právnický stav.

Kresťanská mravnosť ovplyvnila vývoj samotného rímskeho práva už od 1. storočia - obdobia veľkej hospodárskej a politickej krízy Rímskej ríše. Bolo to obdobie, keď vyrástol tretí pilier európskej kultúry – kresťanstvo. Nevyhnutné učenie Ježiša Krista, ako náboženstvo lásky, milosrdenstva, odpustenia, odriekania sa javilo ako nepraktické a neakceptovateľné voči rímskemu

pragmatizmu. Jeho triumfálny vstup do antického sveta poprelo mnohé jeho tradičné prvky. Pretože oslovilo masy i napriek krutému prenasledovaniu sa kresťanstvo stalo súčasťou rímskej kultúry.

Mnohí cirkevní otcovia (sv. Augustinus, sv. Tomáš Akvinský) zdôrazňovali slobodu ľudského srdca a svedomia, čím predznamenal zavedenie fenoménu ľudských práv do právnej kultúry.

Poslanie a funkcie práva

Aby spoločnosť nepredstavovala kolbište boja každého proti každému, ľudia sa musia zriecť časti svojej slobody v prospech verejnej autority (štátu), ktorý organizuje spoločnosť pomocou určitých noriem a vynucuje si patričným spôsobom ich dodržiavanie.

Ľudia v organizovanej spoločnosti sa teda musia správať podľa určitých noriem (príkazy, zákazy, povolenia). Spoločenské normy správania sa sú zakotvené v uznávaných spoločenských hodnotách, ktoré spoločnosť vo svojej väčšine rešpektuje.

Z hľadiska kategorizácie týchto noriem sa rozlišujú napr.:

- **morálne** normy, sú sústredené okolo hodnoty dobra. Ich užšou kategóriou sú etické normy, zahrňujúce tzv. slušné spôsoby správania sa. Niektorí k týmto priradujú aj normy vonkajšieho správania sa ľudí, tzv. normy etikety,
- **náboženské** normy súvisia s vierou v Boha a správania sa podľa božích ustanovení,
- **politické** normy upravujú zásady politického života spoločnosti,
- **estetické** vyjadrujú prijaté predstavy spoločnosti vo vnímaní krásna,
- **technické** normy upravujú technické náležitosti vzťahov v spoločnosti.

Každá kultúra má medzi svojimi uznávanými hodnotami aj poriadok a spravodlivosť, ktoré vyjadruje a chráni v podobe právnych noriem. Najprv bolo rešpektovanie spoločne uznávaných noriem otázkou prežitia, spoločnosť musela tvrdo trestať ich porušenie.

Až postupne sa z presadzovania žiadúceho správania sa vytváral civilizovaný prostriedok - právo.

Právo na rozdiel od ostatných normatívnych systémov, ktoré v spoločnosti fungujú je najtesnejšie spojené so štátom. Túto skutočnosť charakterizujú jeho nasledovné tri znaky.

1. osobitná štátom uznaná forma
2. monizmus
3. štátne donútenie

Právo nadobúda svoju vonkajšiu podobu v proces tvorby práva. Monizmus práva vyjadruje skutočnosť, že v spoločnosti je len jedno právo platné na všetkých jeho obyvateľov bez ohľadu na miesto pobytu. Za dodržaním práva stojí štátna moc, štátne donútenie. V tejto súvislosti ide o sankcionovateľnosť práva prostredníctvom súdov, polície.

Právo sa tak stalo dôležitým prostriedkom regulácie spoločenského života, mierou ľudských vzťahov, zásadou orientovania jednotlivcov i spoločenských skupín v smere žiadúceho správania sa, prostriedkom ochrany najvýznamnejších spoločenských hodnôt (napr. morálnych, hospodárskych, kultúrnych atď.).

Právo tým, že reguluje spoločenské vzťahy, vnáša do nich vnútorný poriadok a organizovanosť, zvyšuje právnu istotu ľudí. Tým, že sa porušovanie práva sankcionuje to vedie subjekty k jeho zachovávaniu.

Základné funkcie práva charakterizujú podstatu jeho pôsobenia na spoločenské vzťahy, určujú v čom spočíva jeho potrebnosť pre organizovanú spoločnosť.

Organizačná funkcia práva spočíva v zavádzaní a regulovaní poriadku a celkovej organizovanosti v spoločenských vzťahoch. Vytvára vo vzťahoch medzi ľuďmi a inštitúciami priestor na korektné vzájomné správanie sa ako i priestor na ďalší rozvoj týchto vzťahov.

Ochranná funkcia práva spočíva najmä vo vytváraní prostredia právnej istoty. Nástrojom tejto funkcie sú predovšetkým právne normy, ktoré ukladajú občanom i inštitúciám určité povinnosti, garantujú ich rôzne práva, zakazujú spoločensky neprípustné správanie sa. Právo v tejto funkcii garantuje morálne a politické hodnoty spoločnosti.

Výchovná funkcia práva spočíva jednak v preventívnom pôsobení sankcií vo vzťahu k adresátom práva, vedie ich ku zachovávaniu práva, k poriadku a z druhej strany prispieva k rozvoju právnej kultúry.

Táto funkcia práva sa uplatňuje najmä ak je právo v súlade s morálkou a spravodlivosťou.

Naopak ak sa právo dostáva do rozporu s morálnymi zásadami oslabuje to sociálny základ jeho pôsobenia, oslabuje to integritu spoločnosti.

Rôzne typy právnych kultúr

Právne systémy patriace do tej istej civilizácie sú si podobné, majú analogickú koncepciu resp. schému tvorby práva a obdobné formy na vyjadrenie práva, hovorí sa o nich, že majú spoločnú právnu kultúru.

Do právnych kultúr mnohých národov, resp. štátov sa premietajú ich kultúrne hodnoty nadobudnuté počas ich historického vývinu, prírodných a ekonomických podmienok ich života ako aj absorbovaných iných vplyvov.

Na rozlíšenie základných typov právnych kultúr sa používa viacero kritérií.

Najčastejšie sú to:

- spôsob akým sa rešpektujú a chránia spoločenské hodnoty,
- vzťah medzi právom a ostatnými normatívnymi systémami spoločnosti (morálkou, politikou, náboženstvom),
- aké sú pramene práva,
- spôsob vytvárania a aplikácie právnych noriem a právnych inštitútov,
- vzťah medzi tradíciou a systémom moderného riadenia.

Z európskeho pohľadu sa rôzne právne kultúry klasifikujú do troch resp. štyroch základných typov:

- a) **kontinentálne - európsky**
- b) **anglo - americký**
- c) **náboženský alebo tradičný**

Ako samostatný typ bol donedávna chápaný aj sovietsky, resp. socialistický typ právnej kultúry. Právne systémy postkomunistických štátov však postupnými legislatívnymi zmenami tento systém transformujú.

Napriek tomu, že existuje rad ďalších klasifikačných kritérií, v Európe prevláda uvedené hodnotenie právnych kultúr, resp. ešte ďalšie členenie na dva základné typy: právo písané a právo nepísané.

Kontinentálne – európska právna kultúra

Tento typ právnej kultúry sa vytvoril na základe recepcie rímskeho práva. Charakterizuje ho tzv. písané právo (lex scripta), ktoré tvoria štátne orgány splnomocnené na to ústavou štátu. Ostatné pramene práva sú len pramene subsidiárne.

Súdy a iné štátne orgány toto právo iba uvádzajú do života. Hlavnou úlohou súdu je ochrana zákonnosti a právneho poriadku.

Podľa Montesquieua sa na sudcu pozerá ako na „ústa zákona“, pretože len aplikuje právo na konkrétny prípad ale netvorí ho.

Právo v tomto type sa tradične člení na právo verejné a právo súkromné. Ešte začiatkom 19. stor. sa v ňom rozoznávali dve koncepcie.

Prvá sa označovala ako prirodzeno-právna (Francúzsko, Rakúsko), ktorá sa usilovala o kodifikáciu, teda o zachytenie prirodzeného práva písanou formou vo veľkých kódexoch.

Druhá koncepcia sa označovala ako historicko-právna, dominantná v Nemecku, ktorá popierala potrebu kódexov. V rámci tohoto typu právnej kultúry rozlišuje sa v súčasnosti niekoľko subsystémov.

Francúzsky sa zvyčajne označuje ako prototyp kontinentálneho právneho systému. Vzormi legislatívnej techniky sa stali predovšetkým kódexy Napoleona, najmä Code Napoleon (dnes Code Civil, t. j. Občiansky zákonník). Ten sa stal vzorom nielen v Európe ale aj mimo nej (krajiny Latinskej Ameriky, Blízkeho a Ďalekého východu, Juhovýchodnej Ázie a i.

Rakúsky subsystém sa opiera o Občiansky zákonník z r. 1811, vplýval na býv. štáty Rakúsko-Uhorska, teda aj na náš právny systém ale aj na Grécko, Čile a Brazíliu.

Nemecký subsystém má ťažisko v Občianskom zákonníku z r. 1869 s vplyvom na Čínu a Japonsko.

Švajčiarsky subsystém sa opiera o Občiansky zákonník, ktorý je v druhej časti silne skomercializovaný, čím v ňom do značnej miery splýva občianske a obchodné právo. Má vplyv na niektoré štáty Blízkeho východu a Turecko.

Škandinávsky subsystém bol dosť pod silným vplyvom anglického práva a preto dáva v značnej miere priestor pre uplatňovanie práva obyčajového a tiež v istej miere pre sudcovskú tvorbu práva, ktorá je v ňom na rozdiel od ostatných uvedených európskych subsystémov považovaná za prameň práva.

Latinsko-americký subsystém predstavuje najmä prienik francúzskeho a rakúskeho vplyvu.

Transformáciu na kontinentálno-európsky typ právnej kultúry zo socialistického typu začal náš štát prijatím Listiny základných práv a slobôd r. 1991 a jej neskorším začlenením do Ústavy SR. Občianske právo sa vrátilo k tradíciám súkromného práva s princípmi ochrany osobnosti a vlastníctva, novelizoval sa Trestný zákon a Trestný poriadok, boli prijaté decentralizačné zákony vo verejnej správe, zákony nového typu ako zákon o Policajnom zbore, zmenilo sa postavenie súdov, notárstiev, advokácie, prokuratúry atď.

Anglo-americká právna kultúra

Pôvodný názov tejto právnej kultúry, ktorá vznikla v Anglicku bol Common Law a v dôsledku kolonizácie sa rozšíril do ďalších štátov. Sudca v ňom právo nielen nachádza ale aj tvorí. Základným prameňom práva je precedens.

Anglický subsystém pozná viacero prameňov práva:

- právo sudcovské (Judge-made law, Case law)
- právo zákonné (Legislation: Statute law, Case law)
- právo obyčajové (Custom)
- odborná, právnická literatúra (Leal writings)

Právo sudcovské je charakteristické tým, že ho sudca vytvára svojim rozhodnutím a má formu záväzných precedensov. Vzniklo z dvoch prameňov a rozlišuje sa na Common Law a Equity.

Rozsudok súdu, ktorý má právo vytvárať precedensy, sa stane vo svojej časti, ktorá obsahuje právny názor, záväzným aj pre rovnaké alebo obdobné prípady v budúcnosti a tak sa stáva prameňom práva.

Právo zákonné nemožno chápať v zmysle kontinentálneho práva, pretože písaná právna norma sa chápe skôr ako základ pre sudcovskú normotvorbu a zákon je dotváraný sudcovským rozhodovaním.

Americký subsystém používa dva pramene práva:

- právo sudcovské (Judge-made law, Case law)
- právo zákonné (Legislation)

Hoci USA prevzali systém Common Law, predsa sa len inak vyvíja lebo právo sa vytvára na federálnej i na štátnej úrovni, ktorá je však primárna.

V porovnaní s anglickým právom, americké kladie väčší dôraz na písané právo a precedensy majú menšiu závažnosť ako v Anglicku.

Náboženské alebo tradičné typy právnej kultúry

Najrozšírenejším je islamský právny systém, ktorý je síce najmladším právnym systémom ale zároveň najťažšie prispôsobivým potrebám súčasnosti. Táto právna kultúra má v súčasnom svete bezpochyby najväčší vplyv zo všetkých typov tradičných právnych kultúr.

Vzhľadom na jej šírenie, presnejšie obnovu v donedávna sekularizovaných moslimských štátoch, ako aj pre rastúce počty islamských migrantov k nám, je dôležité chápať pre našu civilizáciu tak odlišný typ právnej kultúry.

Zásada taklíd (absolútna nemennosť islamského práva) spôsobuje, že v oblasti materiálneho práva vôbec nepozná legislatívu v našom chápaní.

Zároveň si treba uvedomiť, že nejde o právo štátu ale náboženského spoločenstva rešpektovaného štátom.

Islam chápe štát ako súčasť náboženského systému, teda štátne inštitúcie nemôžu byť tvorcami práva. Jediným zákonodarcom je šaría – záväzný univerzálny systém správania sa moslima.

Našej predstave práva skôr zodpovedá pojem fikh – sústava záväzných pravidiel ľudského správania sa, vypracovaná učencami islamu (ulamá).

Na rozdiel od anglo-amerického typu právnej kultúry ulamá však právo netvorí tak ako sudcovia ale právo len nachádzajú. Ulamá vykladajú boží zákon (šariju), ktorý je nemenný.

Praktickí právnici sa nazývajú fukahá, na rozdiel od ulamá zákon interpretujú, pôsobia ako právni poradcovia a sudcovia.

Teda ulamá sú učenci, ktorí šíria (boží zákon) interpretujú, fukahá sú praktici, ktorí interpretujú fikh, teda právo svetské.

Anglo-americká právna kultúra

Pôvodný názov tejto právnej kultúry, ktorá vznikla v Anglicku bol Common Law a v dôsledku kolonizácie sa rozšíril do ďalších štátov. Sudca v ňom právo nielen nachádza ale aj tvorí. Základným prameňom práva je precedens.

Anglický subsystém pozná viacero prameňov práva:

- právo sudcovské (Judge-made law, Case law)
- právo zákonné (Legislation: Statute law, Case law)
- právo obyčajové (Custom)
- odborná, právnická literatúra (Leal writings)

Právo sudcovské je charakteristické tým, že ho sudca vytvára svojim rozhodnutím a má formu záväzných precedensov. Vzniklo z dvoch prameňov a rozlišuje sa na Common Law a Equity.

Rozsudok súdu, ktorý má právo vytvárať precedensy, sa stane vo svojej časti, ktorá obsahuje právny názor, záväzným aj pre rovnaké alebo obdobné prípady v budúcnosti a tak sa stáva prameňom práva.

Právo zákonné nemožno chápať v zmysle kontinentálneho práva, pretože písaná právna norma sa chápe skôr ako základ pre sudcovskú normotvorbu a zákon je dotváraný sudcovským rozhodovaním.

Americký subsystém používa dva pramene práva:

- právo sudcovské (Judge-made law, Case law)
- právo zákonné (Legislation)

Hoci USA prevzali systém Common Law, predsa sa len inak vyvíja lebo právo sa vytvára na federálnej i na štátnej úrovni, ktorá je však primárna.

V porovnaní s anglickým právom, americké kladie väčší dôraz na písané právo a precedensy majú menšiu závažnosť ako v Anglicku.

Náboženské alebo tradičné typy právnej kultúry

Najrozšírenejším je islamský právny systém, ktorý je síce najmladším právnym systémom ale zároveň najťažšie prispôsobivým potrebám súčasnosti. Táto právna kultúra má v súčasnom svete bezpochyby najväčší vplyv zo všetkých typov tradičných právnych kultúr.

Vzhľadom na jej šírenie, presnejšie obnovu v donedávna sekularizovaných moslimských štátoch, ako aj pre rastúce počty islamských migrantov k nám, je dôležité chápať pre našu civilizáciu tak odlišný typ právnej kultúry.

Zásada taklíd (absolútna nemennosť islamského práva) spôsobuje, že v oblasti materiálneho práva vôbec nepozná legislatívu v našom chápaní.

Zároveň si treba uvedomiť, že nejde o právo štátu ale náboženského spoločenstva rešpektovaného štátom.

Islam chápe štát ako súčasť náboženského systému, teda štátne inštitúcie nemôžu byť tvorcami práva. Jediným zákonodarcom je šaría – záväzný univerzálny systém správania sa moslima.

Našej predstave práva skôr zodpovedá pojem fikh – sústava záväzných pravidiel ľudského správania sa, vypracovaná učencami islamu (ulamá).

Na rozdiel od anglo-amerického typu právnej kultúry ulamá však právo netvorí tak ako sudcovia ale právo len nachádzajú. Ulamá vykladajú boží zákon (šariju), ktorý je nemenný.

Praktickí právnici sa nazývajú fukahá, na rozdiel od ulamá zákon interpretujú, pôsobia ako právni poradcovia a sudcovia.

Teda ulamá sú učenci, ktorí šíria (boží zákon) interpretujú, fukahá sú praktici, ktorí interpretujú fikh, teda právo svetské.

PRÁVNE NORMY

Právne normy

Ľudská spoločnosť je zložitý systém, ktorý v záujme prežitia nevyhnutne vyžaduje reguláciu, ktorá do nej vnáša poriadok a tento poriadok udržiava. Povedali sme si, že človek v spoločnosti nemôže prežiť ako izolovaný jedinec, nemôže existovať mimo sociálneho života. Človek sa rodí do určitej spoločnosti a už od narodenia je spojený s určitou sociálnou skupinou, akou je napr. rodina, etnická skupina, školská trieda apod. Postupne sa stáva členom záujmových, kultúrnych, politických a iných sociálnych zoskupení. Každý člen skupiny plní určitú spoločenskú rolu voči ostatným členom a súčasne očakáva plnenie konkrétnych spoločenských rolí od ostatných členov skupiny.

To znamená, že ak chce určitá spoločenská skupina prežiť, reprodukovať sa, spravovať spoločné veci, musia existovať určité vzory, šablóny, meradlá správania. Týmito pravidlami správania sa sú určité spoločenské normy – všeobecné pravidlá, ktorá upravujú, ako sa majú isté subjekty správať. Norma je myšlienka, ktorá má regulatívnu funkciu, vyjadrenú pomocou výrazov „má byť“, „je dovolené“, „prikazuje sa“, či „zakazuje sa“ a pod. Je to teda výpoveď direktívnej povahy, ktorá stanovuje, ako sa má subjekt za určitých okolností a podmienok správať a aká ujma (sankcia) ich postihne, ak sa takto správať nebudú.

Spoločnosť pozná niekoľko druhov spoločenských noriem. Jednotlivé spoločenské normy pramenia z uznávaných spoločenských hodnôt, nachádzajú v nich oporu a zdôvodnenie. Prostredníctvom noriem sa vlastne realizujú hodnoty. Normy ich vyjadrujú a garantujú ako napr. hodnotu slobody, rovnosti, spravodlivosti, dobra, života, zdravia, rodiny, majetku apod. Napr. hodnotu ľudského života garantuje právna norma (Trestný zákon) tým, že zakazuje vraždu, ale aj náboženská norma (Desatoro božích prikázaní) nezabíja. Druhy spoločenských noriem vytvárajú normatívne systémy usporiadané podľa princípu nerozpornosti, t. j. podľa princípu vnútorného súladu medzi normami pôsobiacimi do jedného systému.

Pojem a znaky právnych noriem

Pokiaľ ide o teoretickú charakteristiku právnych noriem, uvádzajú sa tieto východiskové momenty:

- právna norma je všeobecne záväzné pravidlo správania, stanovené alebo uznané štátom vo vopred určenej forme a v prípade nerešpektovania vynutiteľné štátnou mocou,
- právna norma vo svojom pôvodnom všeobecnom význame je pravidlo ustanovujúce, že „niečo má byť“, je jedným z pravidiel ľudského správania,
- z kvantitatívneho hľadiska sú právne normy základnými (elementárnymi) prvkami právneho systému.

Právne normy sú vyjadrené normatívnymi a permissívnymi právnymi vetami. Normatívne právne vety sú vyjadrené príkazom alebo zákazom, napr., že občan „niečo musí“, „je povinný“, že „niečo je zakázané“ a pod. Permissívna veta vyjadruje dovoľenie výrazom „môže“ a pod. Právne normy okrem normatívnych a permissívnych viet môžu obsahovať aj výroky. Obsahom právnej normy je teda, zákaz, príkaz dovoľenie.

Právna norma sa niekedy v hovorovom jazyku nesprávne stotožňuje s právnym predpisom, jeho paragrafmi, článkami a ustanoveniami a používajú sa ako synonymá. Oba pojmy navzájom súvisia, ale svojim obsahom sa od seba líšia. Právny predpis (normatívny právny akt) je napr. Obchodný zákonník, ktorý obsahuje právnu normu zakazujúcu napr. porušovanie obchodného tajomstva, právnu normu zakazujúcu ohrozovať zdravie spotrebiteľov alebo poškodzovať životné prostredie.

Vzťah medzi právnym predpisom a právnou normou je taký, že jeden právny predpis je nositeľom viacerých právnych noriem, predovšetkým zákonníky obsahujú aj niekoľko stoviek právnych noriem, na druhej strane však jedna právna norma môže byť vyjadrená vo viacerých právnych predpisoch, prípadne jeden právny predpis je nositeľom jednej právnej normy (v legislatívnej praxi však ojedinele V. Knapp).

Vonkajšie špecifické znaky definujú právnu normu vo vzťahu k iným právnym spoločenským normám. Vnútorne špecifické znaky definujú určitú triedu (druh) právnych noriem vo vzťahu k inej triede alebo triedam právnych noriem. Napr. triedu noriem rodinného práva k triede noriem trestného práva a pod.

Špecifickými znakmi právnych noriem sú najmä:

- a.) štátom stanovená alebo uznaná forma,
- b.) záväznosť,
- c.) všeobecnosť,
- d.) normatívnosť,
- e.) štátne donútenie.

Štátom stanovená alebo uznaná forma

Štátom stanovenú alebo uznanú formu práva zakotvuje rekogničná norma (identifikačná norma), ktorá zahŕňa postup (procedúru) prijatia normy normotvorným subjektom v legislatívnom procese, ako aj výsledok (výsledok) tohoto postupu, ktorý finalizuje publikácia právnych noriem. Právo môže preto nájsť len v takej forme, ktorú stanoví alebo uzná štát.

Záväznosť právnych noriem

Záväznosť právnych noriem vyplýva z ich platnosti. Právne normy, ktoré sú obsahom právneho predpisu napr. zákona, ktorý nadobudol platnosť aj účinnosť, sú pre subjekty práva záväzné. Dôvodom záväznosti je teda platnosť a účinnosť.

Všeobecnosť právnych noriem

Na záväznosť právnej normy nadväzuje ich všeobecnosť, pokiaľ ide o subjekt právnej normy a jednak všeobecnosť, pokiaľ ide o predmet právnej normy.

Všeobecnosť právnej normy znamená, že norma sa vzťahuje na všetky prípady rovnakého druhu a neurčitého počtu. Právna norma nie je adresovaná konkrétnemu subjektu, ale neobmedzenému počtu subjektov, pričom určenie subjektu, napr. že norma sa vzťahuje iba na občanov Slovenskej republiky, alebo len na podnikateľské subjekty, je vopred ustanovené právnou normou.

Všeobecnosť právnej normy pokiaľ ide o predmet, znamená, že právna norma všeobecne vymedzuje skutkovú podstatu, inými slovami znamená, že nikde nemôže riešiť konkrétny prípad, ale ustanovuje predpoklady na riešenie všetkých prípadov rovnakého druhu, ale neurčitého počtu.

Normatívnosť právnej normy

Právne normy sú vyjadrené normatívnymi právnymi vetami. Normatívne právne vety vyjadrujú zákazy a príkazy (subjekt musí, nesmie, má zakázané určité správanie.) Permissívne právne vety formulujú dovoľenia, ktoré bývajú vyjadrené slovom subjekt „môže“, „smie“, má „dovoľené“ apod. Normy vyjadrené permissívne nazývame oprávňujúce, alebo dovoľujúce právne normy.

Štátne donútenie

Štátnym donútením sa zabezpečuje plnenie právnych povinností v prípadoch nerešpektovania práva. Tento znak právnej normy je spojený s právnou záväznosťou právnej normy. Rozoznávame priame a nepriame štátne donútenie.

Pri nepriamom donútení je činnosť štátu orientovaná tak, aby povinnosť subjekt, ktorému platné právo ukladá právne povinnosti, dobrovoľne splnil právnou povinnosť ustanovenú buď právnou normou, alebo na jej základe povinnosť stanovenú rozhodnutím niektorého štátneho orgánu. Ak nedošlo k dobrovoľnému splneniu právnej povinnosti subjektom, nastupuje priame donútenie, ktoré organizuje štát.

Niektoré formy priameho donútenia sú totožné so sankciou, iné formy donútenia sú špecifickými mocenskými metódami, pomocou ktorých štát zabezpečuje plnenie uložených sankcií. Sankcie sa zvyčajne delia na súkromnoprávne a verejnoprávne. V oblasti súkromného práva sa používajú sankcie reparačné (napr. náhrada škody), reštitučné (napr. uvedenie veci do pôvodného stavu) a satisfakčné (napr. zadosťučinenie – v peniazoch a povinnosť publikovať ospravedlnenie v periodiku vydavateľa).

Štruktúra právnej normy

Štruktúrou právnej normy rozumieme jej vnútorné usporiadanie, vzájomnú súvislosť jej súčastí. Rozbor štruktúry právnej normy umožňuje vysvetliť obsah pravidla správania, ktoré táto norma obsahuje, čo prispieva k správnej aplikácii tejto normy.

Názory na štruktúru právnej normy nie sú jednotné. V minulosti mala veľa zástancov trojčlánková, trichotomická štruktúra právnej normy. Trojčlánková štruktúra právnej normy obsahuje:

- a.) hypotézu
- b.) dispozíciu
- c.) sankciu

Hypotéza je tá časť právnej normy, ktorá určuje okolnosti, za akých je subjekt povinný zachovať sa spôsobom určeným v dispozícii. Hypotéza právnej normy teda ustanovuje podmienky a predpoklady, za akých sa má používať pravidlo správania obsiahnuté v druhej časti normy (v dispozícii). Podmienkou môže byť vek, štátna príslušnosť, bezúhonnosť a pod.

Dispozícia právnej normy určuje správanie príslušného subjektu v prípadoch, keď nastanú okolnosti určené hypotézou. Dispozícia teda určuje pravidlo správania, vyjadruje oprávnenia a povinnosti účastníkov právneho vzťahu, je jadrom právnej normy, je najpodstatnejším prvkom z aspektu jej spoločenského významu. Od toho, ako presne dispozícia odráža spoločenskú nevyhnutnosť určitého správania ľudí, závisí charakter a stupeň spätného pôsobenia právnych noriem na spoločenské vzťahy.

Sankcia ustanovuje následky spojené s nedodržaním pravidla správania obsiahnutého v dispozícii. Každé právne odvetvie má svoje typické sankcie (je to napr. náhrada škody, tresty ukladané súdom v trestnom konaní, majetkovoprávne sankcie občianskoprávnej alebo finančnoprávnej povahy), aj keď ako vidno, niektoré z nich sa môžu vyskytovať aj vo viacerých právnych odvetviach.

Hypotéza, dispozícia a sankcia môžu byť v právnom predpise umiestnené oddelene (nie v tom istom ustanovení, paragrafe), dokonca nie je vylúčené ani zaradenie jednotlivých súčastí právnej normy do rôznych právnych aktov.

Sankcia právnej normy býva bežne uvedená v inom paragrafe toho istého právneho predpisu ako dispozícia, prípadne hypotéza. Nie je zriedkavosťou, že sankcia sa uvádza dokonca v inom právnom predpise, než ostatné časti právnej normy.

Druhy právnych noriem

Určitý súhrn právnych noriem je systémom len za splnenia podmienky, že medzi normami existujú hierarchické väzby, čiže hierarchia právnych noriem. Nou rozumieme usporiadanie právneho systému na základe sily noriem, ktorá je výrazom právomoci príslušného normotvorného štátneho orgánu a ktorá determinuje jeho postavenie v štruktúre štátnej moci.

Platí pravidlo, že norma vyššej právnej sily je základom záväznosti normy nižšej právnej sily. Z toho vyplýva, že normu určitej právnej sily môže zrušiť len norma rovnakej alebo vyššej právnej sily. V súvislosti s hierarchickou väzbou medzi normami treba vedieť, že norma vyššej právnej sily určuje obsah normy nižšej právnej sily, čo je zárukou vnútornej jednoty právneho poriadku.

Právne normy v podobe normatívnych aktov, ktoré v parlamentnej republike prijíma parlament ako najvyšší orgán štátnej moci, sú normami vyššej právnej sily v pomere k normám nižšej právnej sily, ktoré vyjadrujú normatívne akty najvyšších orgánov štátnej správy, t. j. vlády, ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy.

Podľa orgánu, ktorý právne normy prijíma, delíme právne normy na primárne a sekundárne právne normy.

Primárne (pôvodné) a sekundárne (odvodené) právne normy.

Primárne právne normy prijímajú orgány štátnej moci so zákonodarnou a ústavodarnou právomocou vrátane referenda o návrhoch zákonov, a prijímajú ich aj orgány miestnej samosprávy. Primárnosť právnych noriem sa navonok prejavuje predovšetkým:

- a.) druhom právomoci štátnych orgánov, ktoré ich vydávajú
- b.) pôvodnosťou, pretože sú výrazom suverenity ľudu, ktorý reprezentujú orgány štátnej moci, z volených zástupcov ľudu (parlament, obecné a miestne zastupiteľstvo), prípadne voliči pri hlasovaní v celoštátnom alebo miestnom referende a pri voľbe prezidenta republiky

- c.) vyšším stupňom právnej sily, to znamená takú vlastnosť právnej normy, ktorá ju robí nadriadenou inej právnej norme v tom zmysle, že právna norma nižšej právnej sily nesmie odporovať právnej norme vyššej právnej sily (hierarchické usporiadanie právnych noriem),
- d.) názvoslovím, ktoré ich spravidla odlišujú od sekundárnych právnych noriem.

Sekundárne právne normy prijímajú orgány verejnej moci (orgány štátnej správy) na vykonávanie primárnych právnych noriem. V praxi sa tieto právne normy nazývajú vykonávacími právnymi predpismi. Sekundárne právne normy vydávajú orgány s výkonnou právomocou, ktorými sú vláda a ostatné ústredné orgány štátnej správy, napr. Úrad vlády SR, Štatistický úrad SR, Protimonopolný úrad SR atď., ako aj orgány miestnej samosprávy vo veciach, v ktorých plnia úlohy štátnej správy.

Sekundárne právne normy sú obsahom nariadení vlády, vyhlášok, opatrení, výnosov a správnych nariadení orgánov štátnej správy, ako aj orgánov samosprávy, v ktorých plnia úlohy štátnej správy. Sekundárne právne normy sa musia prijímať len na základe a v medziach primárnych právnych noriem.

Pôsobnosť právnych noriem

Právne normy ako základné (elementárne) prvky určitého právneho systému pôsobia vždy v určitom čase, na určitom území a pre určité subjekty. Na základe tohoto rozoznávame temporálnu (časovú), teritoriálnu (územnú) a personálnu (osobnú) pôsobnosť právnych noriem.

Časová pôsobnosť právnych noriem

Základnými kategóriami časovej pôsobnosti právnych noriem je:

- a.) vznik platnosti ak účinnosti právnych noriem,
- b.) zánik platnosti a účinnosti právnych noriem,

Vznik platnosti a účinnosti právnych noriem

Platnosť právnej normy znamená, že bola náležite podľa zákona vyhlásená a stala sa súčasťou slovenského právneho poriadku. Platnosť právnych noriem vzniká dňom ich verejného vyhlásenia, prípadne rozoslania zbierky, v ktorej je príslušný normatívny právny akt publikovaný (zverejnený). Vyhlásenie (publikácia) sa uskutočňuje formou materiálnej povahy (vybubnovaním) alebo formálnou publikáciou, t. j. uverejnením noriem v úradnej Zbierke zákonov alebo v inej oficiálnej forme, teda dňom vyhlásenia v Zbierke zákonov SR, dňom platnosti je teda deň označený v záhlaví Zbierky zákonov. O všetkom, čo bolo v Zbierke zákonov uverejnené platí domnienka, že dňom uverejnenia sa stalo známym čoho sa to týka. Domnienka o znalosti vyhlásených všeobecne záväzných právnych predpisov je nevyvrátiteľná. Účinnosť právnej normy znamená, že z nej vznikajú subjektom práva záväzné práva a povinnosti a nastupuje aj možnosť aplikácie štátneho donútenia.

Predpokladom účinnosti právnej normy je teda platnosť a účinnosť. To znamená, že právna norma môže nadobudnúť účinnosť aj v deň svojho vyhlásenia, nie skôr. Rovnako môže účinnosť nadobudnúť neskôr, ktoré upravuje špeciálne ustanovenie o účinnosti právnych noriem.

Medzi dňom, keď sa stal právny predpis platným a dňom, keď nadobudol účinnosť môže uplynúť určitá doba, ktorá sa nazýva legisvakancia - legisvakačná doba (vacatio legis). Táto doba umožňuje adresátom nového právneho predpisu, ktorého obsahom sú právne normy, aby sa s nimi dôkladne oboznámili. Je to dôležité preto, že ak majú adresáti právne normy dodržiavať a predovšetkým štátne orgány dôkladne ich zabezpečovať, tak musia mať možnosť a teda aj čas ich poznať.

Zánik platnosti a účinnosti právnych noriem

Rozoznávame vonkajšie a vnútorné dôvody zániku platnosti a účinnosti právnych noriem. Vonkajšími dôvodmi zániku platnosti a účinnosti normatívneho právneho aktu sú:

- 1) zrušenie aktu orgánom s normotvornou právomocou, ktorý tento predpis vydal,
- 2) zrušenie aktu iným orgánom s normotvornou právomocou, ktorý je spôsobilý vydávať akty rovnakej alebo vyššej právnej sily, ktorá charakterizuje predmet derogácie (derogačný – zrušovací), abrogačný – zrušovací celej právnej normy,
- 3) rozhodnutie o jeho nesúlade s ústavou, ústavnými zákonmi, medzinárodnými zmluvami a ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi,
- 4) zánikom štátu, ktorý ho vydal, ak ho neprevzal (nerecipoval) nástupnícky štát.

Vnútornými dôvodmi zániku platnosti a účinnosti normatívneho právneho aktu je uplynutie doby platnosti a účinnosti aktu terminovanou normou. Terminované (dočasné) právne normy sú také, ktoré boli vydané len na určitú dobu. Vyskytujú sa ojedinele. Koniec účinnosti môže byť stanovený presným termínom (dátumom) alebo právnou skutočnosťou, alebo časovým intervalom, ktorá by ustanovila, že jej účinnosť zaniká po štyroch rokoch od jej účinnosti.

Miestna pôsobnosť právnych noriem

Miestnou pôsobnosťou rozumieme určenie priestoru, na ktorom sa danou právnou normou, alebo normatívnym právnym aktom upravujú príslušné právne vzťahy. Z tohto hľadiska rozlišujeme:

a.) normatívne akty s celoštátnou pôsobnosťou – sú to prvotné i odvodené normatívne akty vydávané NR SR, vládou, ministerstvami a ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy,

b.) normatívne akty s miestnou pôsobnosťou – k nim patria normatívne akty vydávané pre obvod pôsobnosti orgánov štátnej správy a územnej samosprávy (napr. všeobecne záväzné nariadenia obce).

Normy slovenského práva pôsobia v podstate len na území Slovenskej republiky. Niektoré právne normy však pôsobia aj mimo štátnych hraníc našej republiky. Ich pôsobnosť sa však spravidla vzťahuje iba na vymedzený okruh subjektov (napr. na občanov SR zdržujúcich sa mimo územia republiky sa vzťahujú ustanovenia branného zákona o povinnosti vykonať vojenskú základnú službu). V takomto prípade hovoríme o exteritoriálnej pôsobnosti právnych noriem.

Osobná pôsobnosť právnych noriem

Osobnou pôsobnosťou rozumieme okruh subjektov, na ktoré sa vzťahujú právne normy obsiahnuté v určitom normatívnom akte. Pomocné kritériá vymedzenia osobnej pôsobnosti môžu byť rôzne (napr. právna norma sa môže vzťahovať na všetkých občanov SR, na osoby, ktoré dosiahli určitý vek, na všetky osoby zdržujúce sa na našom území).

Osobnú pôsobnosť právnych noriem čiastočne vylučuje inštitút imunity. Imunita znamená, že pôsobnosť niektorých právnych noriem sa na určitý, taxatívne vymedzený okruh osôb nevzťahuje, hoci inak by sa naň vzťahovala. Imunita sa však vzťahuje iba na niektoré právne odvetvia, spravidla vylučuje osobnú pôsobnosť noriem trestného práva.

Rozlišujeme diplomatickú a poslaneckú imunitu.

Diplomatickú používajú vedúci diplomatických misií iných štátov (veľvyslanci a ďalší okruh osôb podľa zvyklostí v medzinárodnom práve), preto voči nim nemožno uplatniť pôsobnosť niektorých (najmä trestných) noriem slovenského práva.

Poslanecká imunita znamená, že ak poslanec bol pristihnutý a zadržaný pri trestnom čine, príslušný orgán je povinný to ihneď oznámiť predsedovi NR SR. Ak Mandátový a imunitný výbor NR SR súhlas na zadržanie nedá, poslanca musia ihneď prepustiť.

PRÁVNÝ SYSTÉM

Štruktúra právneho systému

Právny systém každého štátu tvorí súhrn právnych noriem – pravidiel správania sa v určitých podmienkach a situáciách. Pri ich porušovaní alebo nerešpektovaní štát siaha k ich vynucovaniu. Právne normy vzájomne vytvárajú systém vzťahov (hierarchických a horizontálnych väzieb). Sú zároveň prepojené aj na prvky sociálneho systému. Tieto pravidlá sú zhrnuté vo väčších celkoch – právnych predpisoch (zákony, nariadenia, vyhlášky), ktoré sa týkajú vymedzenej skupiny spoločenských vzťahov.

Veľké skupiny právnych predpisov, ktoré regulujú veľkú skupinu rovnorodých vzťahov (napr. rodinné vzťahy, pracovnoprávne vzťahy, obchodné vzťahy, vzťahy občana a štátu a pod.) tvoria odvetvia práva. Časť týchto odvetví patrí do verejného práva a druhá časť do súkromného práva.

Súhrn všetkých platných noriem tvorí platné právo, označované niekedy aj ako pozitívne právo.

Platné (pozitívne) právo je právo prijímané a vyjadrené štátom v určenej forme označovanej ako prameň (formy) práva. Teda prameňom práva sú len také právne normy, ktoré boli prijaté kompetentnými orgánmi spôsobom a s formou, ktorú štát určil ako záväznú. Konceptiu prameňov práva určuje príslušnosť k typu právnej kultúry.

V histórii štátu a práva v uvedených prvých dvoch typoch právnych kultúr sa vyskytli ako formy práva:

- normatívne právne akty
- súdne a správne precedensy
- právne obyčaje
- normatívne zmluvy.

Právna veda sa niekde považuje za tzv. nepriamy prameň práva. V Spojenom Kráľovstve a USA súdnictvo niekedy používa závery prác uznávaných právnikov pri doplnkovej argumentácii sudcovských rozhodnutí.

Funkčnosť a efektívnosť právneho systému závisí najmä od

- jednoty a vnútorného súladu medzi jeho právnymi normami
- nižšia norma musí mať oporu vo vyššej až po najvyššiu (ústava)
- normy si nesmú vzájomne odporovať (jedna nesmie dovoľovať alebo prikazovať čo iná zakazuje)
- optimálneho pomeru medzi vývojom a stabilitou systému
- musí reagovať na vývoj sociálneho systému a na ostatné potreby spoločnosti, nesmie sa odcudzovať občanom, ktorí sa s ním majú vo svojej väčšine stotožňovať

- zmeny musia byť uvážlivé, príliš časté zmeny ho zneprehľadňujú v povedomí adresátov, prípadne až oslabujú pocit právnej istoty.

Z uvedeného vyplýva, že právny systém by mal mať rovnováhu medzi stabilitou a dynamikou. Zárukou jeho efektívnosti je súlad s hodnotami a záujmami spoločnosti.

Právny predpis

Právny predpis, čiže normatívny právny akt, ako súčasť platného (pozitívneho) práva je výsledkom právotvornej činnosti príslušného kompetentného orgánu, formálnym a všeobecne záväzným dokumentom, ktorý vyjadruje obsah právnych noriem. V našom právnom systéme je takmer výlučnou formou vyjadrovania právnych noriem. Medzi štátom uznané právne formy u nás patria normatívne právne akty vo forme zákona, nariadenia vlády, vyhlášky, výnosy, opatrenia a všeobecne záväzné nariadenia.

Jeden právny predpis môže obsahovať viacero právnych noriem, ale aj jedna právna norma môže byť vyjadrená viacerými predpismi. Napr. ak je právna norma vo svojej úplnosti vyjadrená normou vyššej právnej sily a zároveň vykonávacími predpismi nižšej právnej sily.

Hlavnými atribútmi právnych predpisov sú:

- **normatívnosť** – jednoznačné vymedzenie pravidiel správania sa subjektov, na ktoré sa vzťahuje, zvyčajne formou príkazov, zákazov alebo dovolenia. Znamená to, že popri popisných, deklaratórnych častiach predpisu, musí tento jednoznačne vyjadriť čo a akým spôsobom reguluje.

- **záväznosť** – vyplýva z jej platnosti a účinnosti

- **všeobecnosť** – sa týka tak subjektov na ktoré sa vzťahuje (napr. dôchodcov, podnikateľov, študentov a pod.) ako aj vecí, ktoré upravuje (predmetu úpravy). Všeobecnosť je daná aj vyjadrovaním právnej úpravy všeobecnými znakmi

- **štátne donútenie** – smeruje k ochrane jednotlivca a spoločnosti pred dôsledkami porušovania práva.

Nepriame donútenie využíva preventívne formy pôsobenia, aby príslušné subjekty si právom uložené povinnosti plnili.

Priame donútenie uskutočňujú štátne orgány, zväčša súdy.

K ďalším atribútom možno priradiť aj efektívnosť a rešpektovanie zo strany tých, ktorým je právny predpis adresovaný.

Hierarchia právnych predpisov podľa stupňa právnej sily

Kategorizácia právnych predpisov podľa stupňa právnej sily umožňuje klasifikovať vzájomný pomer medzi rôznymi druhmi právnych predpisov a ich miesto v štruktúre nášho právneho systému.

Hierarchia normatívnych právnych aktov podľa stupňa právnej sily sa u nás člení nasledovne:

1. **Ústava**, ústavné zákony a medzinárodné zmluvy prijaté do vnútroštátneho práva formou ústavného zákona. Tieto prijíma Národná rada SR s trojpätinovou väčšinou. Ústava a ústavné zákony sú právnym základom celého zákonodarstva. Ústava sa vykonáva zákonmi, ktoré nemôžu byť s ňou v rozpore.
2. **Zákony** a medzinárodné zmluvy, ktoré boli transformované do vnútroštátneho práva formou zákona. Prijíma ich Národná rada SR, sú prejavom zvrchovanosti štátu. Právnu silu zákona majú aj niektoré výsledky referenda.
3. **Vládne nariadenia**, ktoré prijíma Vláda SR, podľa Ústavy SR (čl. 120) môže na vykonanie zákona a v jeho medziach vydávať nariadenia. Preto na vydanie nariadení Vláda SR nemusí mať zvláštne zmocnenie, pričom však nesmie ísť nad rámec príslušného zákona alebo vyplňať v ňom medzery či meniť zmysel jeho ustanovení (intra legem).
4. **Vyhlášky a výnosy** a opatrenia vydávajú ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy na vykonávanie zákonov. Na rozdiel od vlády tak nemôžu konať automaticky ale len na základe splnomocnenia (delegovania) obsiahnutého v príslušnom blankete daného zákona.
5. **Všeobecné záväzné nariadenia** sú právne predpisy s lokálnou pôsobnosťou, ktoré vydávajú miestne orgány verejnej správy (štátnej správy a samosprávy).

a) Orgány miestnej štátnej správy (napr. okresné úrady, úrady práce, životného prostredia, daňové úrady atď.) vydávajú vo veciach štátnej správy všeobecné záväzné vyhlášky ak ich na to splnomocnil zákon.

b) Orgány územnej samosprávy (krajskej a obecnej resp. mestskej samosprávy) vydávajú dva typy všeobecne záväzných nariadení vo veciach:

b.1 územnej samosprávy a

b.2 prenesených úloh štátnej správy.

Nariadenia nesmú byť v rozpore s Ústavou, ústavnými zákonmi a medzinárodnými zmluvami, ktorými je SR viazaná. Nariadenia miestnej štátnej správy (a) a územnej samosprávy vo veciach prenesených úloh štátnej správy (b2) nesmú byť navyše ani v rozpore s nariadeniami vlády, vyhláškami a výnosmi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy.

Iná situácia je ak územná samospráva vydá všeobecne záväzné nariadenia v tzv. vlastných veciach územnej samosprávy. Vtedy už nie je potrebné na ich vydanie splnomocnenie zákona.

V danom prípade tento právny predpis možno klasifikovať ako primárny právny predpis vydávaný orgánom územnej samosprávy (obce alebo vyššieho územného celku).

Národná rada SR môže zrušiť vykonávacie právne predpisy v rámci legislatívneho procesu a uvádza sa v zrušovacej doložke nového zákona alebo novely.

LEGISLATÍVNY PROCES

LEGISLATÍVNY PROCES

Právo z hľadiska obsahu je síce súbor právnych noriem - pravidiel správania, ale aby sa tieto pravidla správania stali súčasťou nášho platného práva, musia nadobudnúť vonkajšiu podobu - formu, akú im štát stanoví - v našom právnom systéme je to podoba právneho predpisu. Vzťah právnej normy a právneho predpisu možno vyjadriť ako obsah práva k jeho forme.

Teda, aby sme mohli hovoriť o práve, právne normy musia mať svoju vonkajšiu podobu. Ako sme už skôr uviedli táto forma je jedným zo špecifických znakov, ktorým sa právo líši od iných spoločenských normatívnych systémov. Forma práva je výsledkom normotvornej činnosti - legislatívnej činnosti orgánu tvorby práva.

Koncepcie tvorby práva

V relácii k spoločnosti sa právo môže vytvárať dvojakým spôsobom. Buď zdola na hor, to znamená od spoločnosti k štátu. Ide o sociálnu koncepciu tvorby práva. Tak je to napríklad v angloamerickej právnej kultúre v prípade právnych obyčají a právotvorných precedensov. V druhom prípade – pri tvorbe práva zhora nadol t. j. od štátu k spoločnosti, hovoríme zákonnej alebo etatickej koncepcii tvorby práva, ktorú charakterizuje vrchnostenský charakter a ktorá je typická pre kontinentálneeurópsku právnu kultúru. Základným prameňom práva v našom právnom systéme je normatívny právny akt alebo inak povedané všeobecne záväzný právny predpis. Tvorí sa zhora od ústavy a zákonov ako aktov najvyšších orgánov štátnej moci. To znamená, že Slovenská republika má etatickú koncepciu tvorby práva.

Tvorbu práva v našom právnom systéme teda chápeme ako činnosť právotvorných orgánov, ktorej výsledkom je normatívny právny akt, resp. právny predpis. Normatívnosť vyjadruje pravidlo toho čo má byť. Všeobecná záväznosť právneho predpisu vyjadruje, že sa vzťahuje na neurčitý počet subjektov rovnakého druhu.

Naše platné právo je hierarchiou právnych predpisov na vrchole tejto pyramídy je Ústava, ktorá má najvyššiu právnu silu.

Právna sila právneho predpisu vyjadruje jeho vlastnosť, ktorá ho umožňuje porovnávať s inými predpismi z hľadiska podriadenosti a nadriadenosti.

Proces tvorby práva

Z hľadiska členenia procesu tvorby práva na jeho jednotlivé štádia vzniká otázka chápania rozsahu tvorby práva.

V širšom zmysle tento proces môžeme chápať ako sociálny, ktorý sa začína podstatne skôr ako samotný proces normotvorby. Za jeho počiatok možno označiť fázu poznania potreby právnej regulácie určitých problémových spoločenských vzťahov.

Právo sa preto vytvára s cieľom na základe určitých pravidiel usporiadať riešenie spoločenských vzťahov. V tomto slova zmysle možno konštatovať, že legislatívny proces začína už politickým rozhodnutím štátneho orgánu smerujúcim k potrebe upraviť určitý okruh spoločenských vzťahov aj v právnej rovine.

V užšom slova zmysle sa proces tvorby práva chápe ako právom regulovaný, teda formalizovaný proces tvorby právnych noriem, resp. normatívnych právnych aktov.

Uskutočňuje sa spravidla činnosťou a súčinnosťou viacerých štátnych orgánov ale aj organizácií, vedeckých inštitúcií a finalizuje sa v orgáne s právotvornou právomocou.

Subjekty tvorby práva

Právny predpis sa tvorí v procese normotvorby alebo inak povedané v legislatívnom procese. Legislatívny proces je zákonmi upravený postup príslušných štátnych orgánov, ktorého výsledkom je vytvorenie, zmena alebo zrušenie právneho predpisu.

Legislatívna právomoc je u nás zverená orgánom štátu na centrálnej ale aj miestnej úrovni.

Pôvodnú legislatívnu právomoc podľa našej Ústavy majú

- Národná rada a
- Vláda SR (v medziach zákonov).

Odvodenú právomoc majú ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy.

Právne akty zákonodarnej zložky moci predstavujú:

2. Ústava,
3. ústavné zákony,
4. zákony,
5. medzinárodné zmluvy .

Právne akty výkonnej zložky moci, predstavujú v prípade:

- vlády - nariadenia vlády,
- ministerstiev a ostatných orgánov štátnej správy - vyhlášky, výnosy, opatrenia
- prezidenta - rozhodnutia o amnestii a disciplinárne vojenské právo.

Súdna moc nie je v našom právnom systéme subjektom tvorby práva, ale iba jeho aplikácie.

Súdne orgány u nás netvorí právo, ale vydávajú akty aplikácie práva - individuálne právne akty, ktoré majú podobu rozsudku.

Na rozdiel od právnych predpisov sú individuálne právne akty vydané na základe normatívnych právnych aktov a sú charakteristické konkrétnosťou subjektov a predmetu ktorého sa týkajú.

Okrem doteraz spomínaných subjektov tvorby univerzálnych noriem sa treba zmieniť o orgánoch, s ktorých činnosťou je spojená lokálna tvorba práva. Takéto lokálne normy na rozdiel od univerzálnych pôsobia len na určitej časti územia.

Právomoc vydávať tieto normy patrí do kompetencií orgánov miestnej štátnej správy a miestnej samosprávy. Orgány miestnej štátnej správy vydávajú všeobecne záväzné vyhlášky, tieto však musia byť v súlade so zákonmi, nariadeniami vlády ako aj právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy. Orgány miestnej samosprávy vydávajú všeobecne záväzné nariadenia jednak pre oblasť vlastnej pôsobnosti samosprávy alebo výkonu prenesenej štátnej správy.

Legislatívny proces je v celom svojom priebehu upravený v prípade právnych noriem prijímaných Národnou radou SR. Okrem ústavy je to predovšetkým rokovací poriadok Národnej rady.

Pretože proces prijímania našej hierarchicky najvyššej právnej formy- zákona je upravený najkomplexnejšie rozoberieme si štádia legislatívneho procesu tvorby zákona.

Štádia zákonodarného procesu

Štádia alebo fázy tohoto procesu v našej súčasnej právnej praxi sú nasledovné:

- 1) Príprava návrhu a jeho predbežné prerokovanie
- 2) Prerokovanie návrhu
- 3) Hlasovanie (rozhodovanie) o návrhu
- 4) Podpísanie (signácia) schváleného návrhu
- 5) Vyhlásenie, publikácia

Príprava návrhu a jeho predbežné prerokovanie

Najskôr existuje určitý legislatívny zámer zo strany štátneho orgánu zdôvodňujúci potrebu prijať, zmeniť alebo zrušiť existujúcu zákonnú normu. Zákonodarnú iniciatívu, to je právo podať návrh na prijatie normatívneho právneho aktu, majú podľa Ústavy Slovenskej republiky tieto subjekty

- a) výbory Národnej rady SR,
- b) poslanci Národnej rady SR,
- c) vláda SR.

Toto právo možno u nás realizovať aj prostredníctvom návrhu referenda, ak o to požiadajú aspoň 350 000 občanov alebo ak sa na tom uznesie parlament.

Ak by návrh zákona podal orgán, ktorému neprislúcha zákonodarná iniciatíva musí ho poslať orgánu so zákonodarnou iniciatívou.

V súčasnosti sa návrh zákona podáva v paragrafovom znení spolu s dôvodovou správou, a to aj v elektronickej podobe. Dôvodová správa obsahuje zhodnotenie súčasného stavu a zdôvodnenie potreby novej zákonnej úpravy, jej spôsobu vykonania a hospodársko - finančný dosah. Nesmie chýbať doložka o súlade návrhu zákona s ústavou s ostatnými zákonmi, medzinárodnými zmluvami a s právom EÚ. Okrem všeobecných ustanovení obsahuje dôvodová správa aj špeciálne odôvodnenie jednotlivých ustanovení návrhu zákona.

Návrh zákona, ak ide o vládny návrh je neskôr upravený podľa výsledkov pripomienkového konania a najčastejšie postúpený na rokovanie do legislatívnej rady vlády. Po spracovaní pripomienok (ich zavedením – tzv. zapracovaním alebo zdôvodneným neakceptovaním) sa po schválení vládou formálne táto verzia návrhu zákona postúpi predsedovi Národnej rady. Obdobne sa prerokuje aj poslanecký návrh zákona ak predseda národnej rady požiada vládu o stanovisko.

Prerokovanie návrhu

Prerokovanie návrhu zákona v Národnej rade je druhým štádiom procesu tvorby zákona. Prebieha v troch čítaniach. Tieto čítania majú zamedziť tomu, aby sa do znenia zákona dostali nedostatočne podložené a často aj politicky motivované návrhy bez toho, aby sa mali možnosť s nimi poslanci oboznámiť. V prvom čítaní sa uskutočňuje rozprava o koncepcii zákona. Ak sa na základe rozpravy rozhodne, že sa v rokovaní bude pokračovať, potom sa prerokúva návrh v druhom čítaní. Tu už je ťažisko rokovania vo výboroch, ktorých členovia môžu podávať návrhy na jeho zmeny a doplnky. Po rozprave v rámci druhého čítania sa hlasuje o podaných návrhoch. Tretie čítanie sa obmedzuje už len na tie ustanovenia návrhu, ku ktorým boli v druhom čítaní schválené pozmeňujúce a dopĺňujúce návrhy. Ťažisko je však v oprave legislatívnotechnických a jazykových chýb. Po tomto sa v jeho rámci už hlasuje o návrhu ako celku.

Hlasovanie (rozhodovanie) o návrhu

V rámci Národnej rady posledným štádiom je hlasovanie. Platia tu rozdielne Ústavou a zákonmi stanovené požiadavky, ak ide o prijímanie Ústavy, ústavných a obyčajných zákonov. Počet poslancov, ktorých prítomnosť je potrebná na hlasovanie (uznášania schopnosť) sa nazýva kvórum. Kvórum pre prijímanie obyčajných zákonov je nadpolovičná väčšina všetkých poslancov, t. j. z celkového počtu poslancov Národnej rady to predstavuje 76 poslancov. V prípade zmien Ústavy a ústavných zákonov je potrebný súhlas 3/5 - väčšiny všetkých poslancov Národnej rady SR (tzv. kvalifikovaná väčšina – 90 poslancov). Na prijatie, alebo zmenu zákona je potrebná nadpolovičná väčšina prítomných poslancov (napr. prítomných poslancov musí byť aspoň 76 a za návrh musí zahlasovať aspoň 39 poslancov – zákon schválený).

Podpísanie (signácia) schváleného návrhu

Po prijatí návrhu zákona prebieha signácia (podpísanie) schváleného návrhu zákona príslušným ústavným činiteľom. U nás je to predseda Národnej rady SR, prezident a predseda vlády Slovenskej republiky. Signácia v našich podmienkach nemá iba formálny charakter, lebo prezidentovi prislúcha právo odoprieť súhlas s obsahom zákona, hovoríme o práve vetovať zákon. Ak prezident vráti zákon s pripomienkami, Národná rada SR ho opäť prerokuje a v prípade jeho opätovného schválenia (za návrh musí zahlasovať aspoň 76 poslancov – prelomenie prezidentovho veta) už takýto zákon musí byť vyhlásený.

Vyhlásenie a publikácia

Verejným vyhlásením - publikáciou v zbierke zákonov sa celý zákonodarný proces končí. Týmto momentom sa právny predpis stáva súčasťou nášho právneho poriadku. Zbierka zákonov predstavuje centrálnu oficiálnu úradnú zbierku štátu, v ktorej sa evidujú právne predpisy. Je prvotným prameňom poznania práva a jej vydávanie patrí do pôsobnosti Ministerstva spravodlivosti SR.

Zákon o Zbierke zákonov (tzv. publikačná norma) stanovuje dva spôsoby publikácie. Prvý spôsob je vyhlásenie plného znenia právneho predpisu a druhý spôsob predstavuje oznámenie o vydaní právneho predpisu. V tomto prípade hovoríme iba o registrácii právneho predpisu a uskutočňuje sa vtedy, keď nie je účelné v Zbierke zákonov vyhlasovať plný text normatívneho aktu, pretože je určený úzkemu okruhu subjektov, napr. v prípade výnosov.

Obce sú povinné zabezpečiť, aby zbierka bola k dispozícii každému občanovi, ktorý o ňu prejaví záujem. Právny predpis po uverejnení v zbierke zákonov nadobúda platnosť. Stáva sa súčasťou platného práva štátu - prvkom jeho právneho systému. Okrem kreačného účinku má publikácia aj svoju komunikačnú funkciu. Vyhlásením nadobúda právny predpis formálnu publicitu, stáva sa všeobecne poznateľným autentickým prameňom práva. V dôsledku jeho všeobecnej poznateľnosti sa týmto momentom uplatňuje zásada „prezumpcie znalosti práva“ a preto neskôr sa nikto nemôže zbaviť právnej zodpovednosti poukazom na skutočnosť, že príslušnú normu nepoznal, lebo neznalosť práva neospravedlňuje. V zbierke zákonov sa neuvěřujú všeobecne záväzné nariadenia miestnych orgánov. Miestne orgány vyvesia svoje nariadenie na tzv. úradnej, všetkým prístupnej tabuli.

PLATNOSŤ A ÚČINNOSŤ PRÁVNEHO PREDPISU

Právne predpisy uverejnené v Zbierke zákonov

Platnosť vzniká dňom verejného vyhlásenia právneho predpisu v zbierke zákonov, teda okamihom jeho publikácie. Je to deň označený v záhlaví príslušnej čiastky zbierky zákonov a nie deň uvedený pod číslom a názvom toho ktorého právneho predpisu.

Právne predpisy registrované v Zbierke zákonov

U právnych predpisov, ktoré sú v zbierke zákonov len registrované nastáva platnosť dňom registrácie.

všeobecne záväzné nariadenia územnej samosprávy

U všeobecne záväzných nariadení obecného zastupiteľstva a zastupiteľstva samosprávy vyšších územných celkov dátum platnosti je deň ich publikácie.

Dôsledkom platnosti právneho predpisu je skutočnosť, že právny predpis sa stal súčasťou platného právneho systému a môže byť zmenený alebo zrušený právnym predpisom tej istej alebo vyššej právnej sily. Platnosť je predpokladom účinnosti právneho predpisu.

Účinnosť

Aby sa podľa právneho predpisu aj postupovalo v praxi na to ešte nestačí, že nadobudol platnosť, ale musí nadobudnúť aj účinnosť. Účinnosť právnej normy je taká jej vlastnosť, ktorá umožňuje používať túto normu na skutkové podstaty, ktoré sú v nej uvedené. Vyjadruje teda skutočnosť, že z normy vyplývajú pre jej adresárov záväzné práva a povinnosti.

Moment účinnosti nastáva

- dňom, ktorý je určený v záverečnom ustanovení právneho aktu - dňom vyhlásenia (platnosti) právneho aktu
- uplynutím legisvakančnej doby
- dňom vzniku právnej skutočnosti, ktorá je stanovená v normatívnom právnom akte.

Legisvakačná doba je čas medzi nadobudnutím platnosti a jej účinnosti. Jej zmyslom je umožniť jej adresátom sa s právnou úpravou oboznámiť ešte skôr ako ich bude zaväzovať.

Ak špeciálne ustanovenie o účinnosti v právnom predpise nie je obsiahnuté právny predpis nadobúda účinnosť po uplynutí 15 dní odo dňa, kedy právny predpis nadobudol platnosť.

Spätná účinnosť (retroaktivita) právnych predpisov pôsobí proti právnej istote občanov a preto jej pôsobenie v právnom štáte je len celkom výnimočné v osobitne naliehavých prípadoch. Napríklad keby išlo o nápravu krívd minulosti pri významných spoločenských zmenách alebo vtedy, ak nový trestný zákon by bol pre páchatel'a priaznivejší ako v predchádzajúcom období.

Vzťah platnosti a účinnosti možno teda vyjadriť nasledovne:

0. Platnosť je v zásade predpokladom účinnosti.
1. Časový priestor medzi platnosťou a účinnosťou - legisvakačná doba je stanovená na osvojenie novej právnej úpravy.
2. V záujme právnej istoty je spätná účinnosť len celkom výnimočná.

REALIZÁCIA PRÁVA

Právo tým, že reguluje spoločenské vzťahy medzi ľuďmi, vnáša do nich vnútorný poriadok a organizovanosť, zvyšuje právnu istotu ľudí. Tým že porušovanie práva je sankcionované, sa dosahuje jeho rešpektovanie zo strany subjektov. Z toho vyplýva, že význam práva nespočíva len v jeho vlastnej tvorbe ale predovšetkým v jeho realizácii.

Právo sa realizuje predovšetkým v právnych vzťahoch medzi fyzickými a právnickými osobami, v ktorých tieto subjekty vystupujú ako nositelia oprávnení a právnych povinností. Okrem tejto formy je osobitným spôsobom realizácie práva jeho aplikácia štátnymi orgánmi so správnu, justičnou a kontrolnou právomocou.

Uvedený spôsob realizácie je spojený s vydávaním individuálnych právnych aktov zo strany štátnych orgánov. Hovoríme o aktoch aplikácie práva. Napríklad súd vynesie rozsudok o rozvoze manželstva, na základe aplikácie zákona o rodine na konkrétny prípad. Alebo súd rozhodne spor medzi zamestnancom a zamestnávateľom vo veci určenia či ide o pracovný úraz.

Akty aplikácie práva majú dvojaký charakter. Konštitutívne akty vedú k vzniku, zmene alebo zániku právnych vzťahov. Rozvodom manželstvo zanikne. Deklaratórne akty aplikácie práva iba autoritatívne zisťujú existenciu alebo jej opak právneho vzťahu, práva alebo povinnosti. V našom príklade či úraz zamestnanca možno posúdiť ako pracovný alebo nie.

Realizácia práva má dve formy

0. Rozumieme ňou uskutočňovanie práva v právnych vzťahoch, v ktorých vystupujú fyzické a právnické osoby ako nositelia oprávnení a povinností
1. Realizáciu formou aplikácie práva štátnymi orgánmi prostredníctvom individuálnych právnych aktov, ktoré delíme podľa ich účinkov na konštitutívne a deklaratórne.

Právne vzťahy

Právo ako súhrn právnych noriem sa realizuje predovšetkým prostredníctvom právnych vzťahov. Právne vzťahy sú spoločenské vzťahy upravené právnymi normami. Tieto právne normy určujú možné subjekty právneho vzťahu, ich práva aj povinnosti ako aj právne skutočnosti, na základe ktorých tieto právne vzťahy vznikajú, menia sa, prípadne zanikajú.

Základným predpokladom existencie právneho vzťahu je platná a účinná právna norma.

Vo väčšine prípadov však právna norma ešte nestačí a tým právotvorným predpokladom pre vznik alebo zánik právneho vzťahu je až určitá právna skutočnosť. Medzi ďalšie predpoklady vzniku právneho vzťahu môžeme zaradiť jeho subjekty a objekt.

Ak sa už právny vzťah vytvorí ma svoju štruktúru, ktorú tvoria nasledovné prvky:

- subjekty,
- objekt a
- obsah.

Základnými predpokladmi právneho vzťahu teda sú:

5. Právna norma, ktorá upravuje príslušný druh právneho vzťahu. Napríklad ZP upravuje právny vzťah - pracovný pomer.
6. Právna skutočnosť, ktorá podľa príslušnej normy vedie k vzniku, zmene alebo zániku právneho vzťahu. Napríklad, aby vznikol pracovný pomer, musí nastať právna skutočnosť - pracovná zmluva.

Právne skutočnosti

Právne skutočnosti sú také okolnosti s ktorými právo spája vznik, zmenu alebo zánik právnych vzťahov. Právne skutočnosti spravidla členíme v závislosti od ľudskej vôle do dvoch skupín:

- a) vôľové ľudské správania (právne aj protiprávne)
- b) právne udalosti, prírodné a spoločenské javy okrem ľudského správania.

Právne a protiprávne konanie

Vôľové ľudské správanie môžeme členiť na

- právne úkony a protiprávne úkony
- individuálne právne akty štátnych orgánov

Právne úkony a ich členenie

Právny úkon je prejav vôle subjektov, ktorý smeruje k vzniku, zmene alebo zániku právneho vzťahu alebo práv a povinností, ktoré právne predpisy s týmto prejavom spájajú

Príklady: Pracovná zmluva je právny úkon, ktorým sa zakladá pracovný pomer. Závet je právny úkon na základe ktorého vzniká právny titul dedenia. Výpoveď je právny úkon na základe ktorého sa skončí pracovný pomer. Zapretie otcovstva je právnym úkonom, ktorým dochádza k zániku vzťahu rodič- dieťa.

Právne úkony môžeme najčastejšie členiť na :

1) Právne úkony jednostranné, dvojstranné a viacstranné.

Kritériom v tomto prípade je skutočnosť, či právne účinky právneho úkonu sú závislé od súhlasu druhého účastníka právneho vzťahu alebo nie.

Dvojstranné právne úkony vyžadujú konsenzus - súhlasný prejav obidvoch strán. Sú to rôzne zmluvy a dohody.

Pri jednostranných právnych úkonoch postačuje prejav jedného účastníka právneho vzťahu. Ako príklad možno uviesť závet, výpoveď, zapretie otcovstva.

Pri viacstranných právnych úkonoch sa vyžadujú vzájomné a obsahovo zhodné prejavy vôle viacerých strán. Napríklad zmluva o združení.

2) Právne úkony formálne a neformálne

V prípade neformálnych právnych úkonov sa nevyžaduje určitá forma na rozdiel od formálnych právnych úkonov pri ktorých sa vyžaduje určitá forma na základe právneho predpisu alebo zmluvy. Napríklad pracovná zmluva má predpísanú písomnú formu ale napríklad pokyn zamestnávateľa môže mať rôznu formu.

3) Právne úkony odplatné a bezodplatné.

Líšia sa podľa toho či právny úkon zakladá povinnosť poskytnúť odplatu za poskytnuté plnenie alebo nie. Napríklad kúpna zmluva a rovnako aj pracovná zmluva je odplatná na rozdiel od darovacej zmluvy.

Aby právny úkon vyvolal potrebné právne následky musí spĺňať svoje náležitosti. Ide o náležitosti: subjektu, vôle, prejavu, formy, musí byť dovolený a možný.

Ak sú splnené všetky požadované náležitosti je právny úkon perfektný. Ak nie, potom existujú vady právneho úkonu a s tým spojeného možného následku jeho neplatnosti.

Absolútna neplatnosť právneho úkonu znamená, že jeho následky vôbec nenastanú. Tejto neplatnosti sa môže dovolávať každý kto má na tom právny záujem.

Náprava sa dosiahne len vykonaním nového právneho úkonu. Absolútne neplatný je napríklad právny úkon, ktorý sa urobil nezrozumiteľne a alebo neurčito, alebo právny úkon, ktorý svojim obsahom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa urobil zo žartu, právny úkon na ktorý nemala osoba spôsobilosť a pod.

Existuje aj relatívnu neplatnosť, ktorá na rozdiel od absolútnej neplatnosti nenastáva priamo zo zákona a pokiaľ takéto právne úkony nebudú vyhlásené súdom alebo iným štátnym orgánom alebo vzájomnou dohodou účastníkov za neplatné, dovtedy na ne hľadíme ako na platné. Na relatívnu neplatnosť prihládajú štátne orgány len na návrh.

Napríklad ak zamestnávateľ dal zamestnancovi neplatnú výpoveď, musel by zamestnanec napadnúť túto výpoveď v stanovenej dvojmesačnej lehote v súdnom spore v opačnom prípade je výpoveď platná.

Protiprávne úkony sú prejavy takého správania subjektov, ktoré je v rozpore s právnym poriadkom. Protiprávne konanie spočíva len zavinenom porušení právnych predpisov. Najčastejšími protiprávnymi úkonmi je vadné plnenie, nesplnenie právnej povinnosti a tým spôsobenie škody a pod. Ak protiprávne konanie naplnia skutkovú podstatu trestného činu, ide o súdny delikt. Ak ide o priestupok ide o tzv. správny delikt.

Individuálne právne akty štátnych orgánov

Ide o zvláštny druh právneho konania - úradné rozhodnutia štátnych orgánov v konkrétnych veciach. Tieto rozhodnutia sú výsledkom aplikácie práva a môžu mať konštitutívny alebo deklaratórny charakter.

Od normatívnych právnych aktov sa líšia tým, že sú konkrétne a individuálne. Od právnych úkonov ich zas odlišuje predpoklad správnosti. V prípade ich právnych väd nenastáva u nich automaticky neplatnosť a budú platiť až dovtedy, kým nedôjde k ich zrušeniu alebo zmene.

Právne udalosti

Sú to také skutočnosti, ktoré vznikajú nezávisle od vôle ľudí, teda objektívne a s ktorými právo spája právne následky v podobe vzniku, zmeny alebo zániku právnych vzťahov. Napríklad smrť, živelná pohroma, narodenie, nezamestnanosť, plynutie času a pod. S narodením je okrem iných následkov spojený vznik právneho vzťahu rodič - dieťa. Smrťou tento vzťah zaniká. Smrť má za následok aj skončenie pracovného pomeru, manželstva, zakladá vzťah dedenia.

Z právnych udalostí ma v praxi mimoriadny význam plynutie času. Väčšina práv je totiž obmedzená určitými lehotami, v ktorých musia byť realizované, inak zanikajú alebo sa ich vymáhateľnosť podstatne zoslabuje. V súvislosti s lehotami sa v práve spájajú dva inštitúty: premičanie a preklúzia. Ich zmyslom je zabrániť právnej neistote, ktorá by nastala medzi subjektami v prípade vynucovania práva po neprímerane dlhej dobe, keď dlžník nie je schopný preukázať, že k plneniu naozaj došlo.

Premičanie práva sa vyskytuje v právnych vzťahoch v ktorých sú účastníci v rovnom postavení, najčastejšie v pracovnom, trestnom a občianskom práve. Právo sa premičí, ak sa v stanovenej lehote neuplatní.

Premičanie práva znamená, že právo stratilo právny nárok a existuje len v podobe naturálnej obligácie. Jeho neskoršia uplatniteľnosť je závislá od námietky premičania. Ak sa dlžník premičania nedovoláva, je možné aj plnenie premičaného dlhu, ktoré nemožno neskôr požadovať späť. Ak sa povinný subjekt premičania dovolá, súd potom nemôže právo priznať. Premičacie lehoty sú dlhšie ako prekluzívne. Všeobecná premičacia lehota je trojročná.

Preklúzia práva je spojená so zánikom práva, ktoré sa neuplatnilo v stanovenej prepadnej lehote. Ide najčastejšie o uplatnenie práv zo zodpovednosti za vady v obchodnom práve ale s preklúziou sa stretáme aj v pracovnom či v občianskom práve. Ide o lehoty všeobecne krátke. Podstatným znakom uplynutia tejto lehoty je zánik práva a nie iba právneho nároku ako je to v prípade premičacích lehôt. Ak subjekt plnil z prekludovaného práva, tak má právo na vrátenie z titulu bezdôvodného obohatenia na strane príjemcu.

V každom právnom vzťahu po jeho vzniku rozlišujeme: subjekt, objekt a obsah.

Subjekty právnych vzťahov

Subjektom (účastníkom) právneho vzťahu je ten, komu z daného právneho vzťahu vyplývajú práva a povinnosti, sú to osoby, ktoré právo uznáva za osoby v právnom zmysle. To znamená, že im priznáva právnu subjektivitu. Subjektami právnych vzťahov sa môže stať štát, štátne orgány, právnické a fyzické osoby (občania).

Fyzické osoby sú jednotlivci od svojho narodenia až do smrti. Je to aj dieťa počaté, avšak pod podmienkou, ak sa narodí živé. Má to význam najmä v dedičskom práve. Za právnické osoby sa označujú právom vytvorené útvary. Môže ísť o združenia fyzických alebo právnických osôb ako je to v prípade družstiev, obchodných spoločností, politických strán, náboženských a občianskych združení. Alebo ide o účelové združenia majetku ako je to napríklad v prípade nadácií a fondov.

Právnickou osobou je aj obec alebo vyšší územný celok. Ak je účastníkom právnych vzťahov štát je právnickou osobou.

Právna subjektivita zahŕňa

- spôsobilosť na práva a povinnosti - to je byť subjektom práv a povinností
- spôsobilosť na právne úkony - znamená vlastným konaním subjektu nadobúdať práva a povinnosti, vzniká postupne dovŕšením zákonom stanoveného veku, vlastným menom zakladať - rušiť právne vzťahy. Môže byť súdnym rozhodnutím obmedzená alebo zaniknúť.
- spôsobilosť na protiprávne konanie - niesť právne následky za porušenie právnych povinností
- spôsobilosť procesná znamená byť účastníkom konania, v ktorom sa rozhoduje o právach a povinnostiach

a) Vznik spôsobilosti na práva a povinnosti sa v zmysle občianskeho práva u fyzických osôb spája s narodením a má ju aj nenarodené dieťa (nasciturus) pokiaľ sa narodí živé. Zánik tejto pasívnej zložky právnej subjektivity je spojený so smrťou. Byť subjektom práv a povinnosti v pracovnoprávnych vzťahoch je riešená odlišne.

b) Spôsobilosť na právne úkony sa u fyzických osôb nadobúda v plnom rozsahu dosiahnutím plnoletosti. Môže sa však za určitých okolností obmedziť alebo môže dôjsť k jej úplnému pozbaveniu. Plnoletosť sa nadobúda dosiahnutím 18 roku veku alebo uzavretím manželstva u osoby staršej ako 16 rokov so súhlasom súdu. Pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti prichádza to do úvahy len na základe zákona alebo rozhodnutia súdu. Deti v právnom slova zmysle do dosiahnutia plnoletosti majú obmedzenú spôsobilosť na právne úkony priamo zo zákona.

Spôsobilosť na pracovnoprávne úkony je v ZP podmienená dosiahnutím 15 roku veku pokiaľ ZP nestanoví inak. Spôsobilosť na uzavretie dohody o hmotnej zodpovednosť predpokladá dosiahnutie 18 rokov veku. Súdne rozhodnutie môže obmedziť alebo odňať túto spôsobilosť na právne úkony osobe ktorá trpí na duševnú poruchu, ktorá nie je len prechodná alebo pre nadmerné požívanie alkoholu či iných omamných látok.

c) Spôsobilosť fyzickej osoby niesť deliktuálnu zodpovednosť vzniká 14 rokom veku.

d) Procesná spôsobilosť vzniká u fyzickej osoby v plnom rozsahu dosiahnutím plnoletosti. To je dovŕšením 18 roku veku. Skôr sa plnoletosť nadobúda len uzavretím manželstva za už zmienených podmienok. Po nadobudnutí procesnej spôsobilosti môže fyzická osoba sama svojím konaním vyvolať vznik práv aj povinností. Maloletý má napríklad spôsobilosť konať pred súdom len vtedy ak nie je nevyhnutné, aby boli pre prípadný nedostatok rozumových alebo vôľových vlastností zastúpení zákonným zástupcom. Fyzické osoby, ktoré boli súdom pozbavené spôsobilosti na právne úkony alebo ich spôsobilosť bola obmedzená musia byť procesne zastúpené ustanoveným opatrovníkom.

Pre vznik **právnej subjektivity u právnických osôb** je charakteristické, že všetky jej zložky vznikajú súčasne vznikom právnickej osoby. Najčastejšie je to dňom zriadenia uvedenom v zakladacej listine alebo to vyplýva priamo zo zákona, zápisom do obchodného registra.

Objekt a obsah právneho vzťahu

Objektom právneho vzťahu sú hodnoty, ku ktorým smeruje správanie subjektov právneho vzťahu, teda to v záujme čoho subjekty do vzťahu vstupovali. Môže ísť o výsledky duševnej činnosti, veci, práva, správanie a pod.

Napríklad: pozemok, dom, auto, pohľadávka, výkon závislej práce, osobná sloboda, život.

Zjednodušene možno označiť za obsah právneho vzťahu práva a povinností, ktoré vyplývajú z právneho vzťahu pre jeho subjekty.

Napríklad: z právneho vzťahu pracovného pomeru vyplýva pre zamestnávateľa povinnosť prideľovať zamestnancovi prácu aj za ňu poskytovať mzdu. Zamestnancovi prináleží právo na odmenu za vykonanú prácu ale aj povinnosť dohodnutú prácu vykonávať podľa pokynov zamestnávateľa. Obsahom rodičovského vzťahu je právo a povinnosť rodiča dieťa vychovávať, vyživovať, spravovať veci, zastupovať ale aj právo dieťaťa na výživu a výchovu.

VEREJNÉ PRÁVO (Ústavné právo)

Ústavné právo

Predmetom tohoto práva sú najvýznamnejšie spoločenské vzťahy, upravené v systéme právnych noriem najvyššej právnej sily – v Ústave SR a v ústavných zákonoch.

Ústavné právo je východiskom pre všetky ostatné právne odvetvia. Upravuje základné spoločenské vzťahy spojené s realizáciou štátnej moci, základy organizácie štátu a spoločnosti, hospodárstva štátu, uplatňovania zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci, základné práva a slobody občanov atď.

Ústavné právo je základom právneho poriadku demokratického a právneho štátu, východiskom konštituovania všetkých právnych odvetí, ktoré upravuje hlavné inštitúty štátneho zriadenia, najmä sústavu najvyšších orgánov štátu, ich pôsobnosť a vzájomné vzťahy, princípy územnej samosprávy a základné práva a slobody občanov. Ústavné právo má základ predovšetkým v ústave štátu a dotvárajú ho ústavné zákony vydané na jej základe.

Klasifikácia ústav

Ústavy štátov možno deliť na viacero druhov. Teoreticky ústavy členíme podľa nasledujúcich kritérií na:

Písané ústavy: tvoria ju jeden alebo viac na seba nadväzujúcich právnych aktov, ktoré na seba časovo, logicky a obsahovo nadväzujú. Príkladom písanej ústavy je Ústava SR, Ústava ČR a aj Ústava USA.

Nepísané ústavy: netvoria ju jeden systematicky spracovaný právny akt, ale je tvorená z viac právnych aktov, ktoré na seba časovo, logicky a obsahovo nenadväzujú. Klasickým príkladom nepísanej ústavy je Ústava Veľkej Británie.

Tuhé (rigidné) ústavy: sú tie, ktorých prijatie, alebo ich zmeny vyžadujú osobitný zákonodarný proces s osobitným spôsobom hlasovania (kvalifikovaná väčšina, kvórum).

Pružné ústavy: sú také, ktoré sa prijímajú, menia rovnakou zákonodarnou procedúrou ako obyčajné zákony. Pružnosť ústavy sa môže týkať celku, resp. len jej časti. Ústava Veľkej Británie je typickým príkladom pružnej ústavy.

Právne ústavy: považujeme také, ktorých zmeny a doplnky sa vykonávajú spôsobom upraveným v ústavách.

Faktické ústavy: sú také, ktoré vznikajú popri platných ústavách, a to takým spôsobom, že sa prijímajú obyčajné zákony, ktoré reálne menia ústavy, zostávajú však v účinnosti a štátne orgány a občania sa podľa nich správajú.

Ďalej rozoznávame tieto typy ústav: pôvodné, prenesené, oktrojované, dohodnuté, revolučné, unitaristické, federatívne, republikánske a monarchistické.

Podľa týchto kritérií Ústava Slovenskej republiky je **písaná, tuhá, právna, unitaristická, republikánska a dohodnutá**.

Prameňom ústavného práva Slovenskej republiky je predovšetkým Ústava SR, ktorá je vrcholným zákonom s najvyššou právnou silou. Ústava Slovenskej republiky bola schválená 1. septembra 1992 Slovenskou národnou radou a podpísaná o pár dní na to predsedom Slovenskej národnej rady a predsedom vlády SR na Bratislavskom hrade. Publikovaná v Zbierke zákonov bola 1. októbra 1992 (t. j. nadobudla platnosť). V tento deň sa stala aj účinnou, okrem niektorých článkov citovaných v čl. 156 Ústavy SR. V plnom rozsahu nadobudla účinnosť 1. januára 1993. Hneď v prvý deň konštituovania (1. januára 1993) existenciu Slovenskej republiky uznalo 91 štátov sveta.

Súčasťou ústavného poriadku SR je Listina základných práv a slobôd (zákon č. 23/1991 Zb.) a ústavné zákony vydané na jej základe. Ústava zveruje ústavným zákonom úpravu v otázkach, v ktorých sa štátna moc vykonáva priamo, teda o ktorých možno rozhodnúť všeľudovým hlasovaním – referendum. Ústava zveruje možnosť zmeniť hranice SR a rozhodnúť o vstupe do štátneho zväzku s inými štátmi alebo o vystúpení z takého zväzku len ústavným zákonom. ustanovenia obsiahnuté v ústave a ďalšie ústavné zákony možno zmeniť alebo zrušiť len formou ústavného zákona.

Úvodnú časť Ústavy SR tvorí vyhlásenie tzv. preambula, ktorej obsahom je vyhlásenie politickej vôle občanov SR, ktorá vychádza zo skúseností slovenského národa, získaných v zápasoch o národné bytie a vlastnú štátnosť, spoločne s príslušníkmi národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky vytvárať demokratický štát. Preambula zdôrazňuje princíp trvalej mierovej spolupráce s ostatnými demokratickými štátmi, uplatňovanie demokratickej formy vlády, záruk slobodného života, rozvoja duchovnej kultúry a hospodárskej prosperity. Naposledy bola Ústava SR novelizovaná dňa 1.9.2012.

Ústava Slovenskej republiky sa skladá z Preambuly a deviatich hláv (156 článkov).

Obsahová štruktúra Ústavy SR je nasledujúca:

- I. hlava: Základné ustanovenia**
- II. hlava: Základné práva a slobody**
- III. hlava: Hospodárstvo Slovenskej republiky**
- IV. hlava: Územná samospráva**
- V. hlava: Zákonodarná moc**
- VI. hlava: Výkonná moc**
- VII. hlava: Súdna moc**
- VIII. hlava: Prokuratúra Slovenskej republiky**
- IX. hlava: Prechodné a záverečné ustanovenia**

Ústavná charakteristika Slovenskej republiky

Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Územie SR je jednotné a nedeliteľné, to znamená, že je jednotným (unitárnym) štátom s úplnou štátnou suverenitou a medzinárodnoprávnu subjektivitou. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo, umožňuje systém voľnej súťaže politických strán.

Ústava zakotvuje princíp zastupiteľskej demokracie (čl. 2) všetky moc v štáte pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú buď prostredníctvom volených zástupcov, alebo priamo.

Slovenská republika, ako demokratický a právny štát, rešpektuje tieto zásady:

- každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá,
- štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.

Štátne zriadenie SR umožňuje široké uplatnenie územnej samosprávy, jej orgány spravujú verejné záležitosti, ktoré je účelné riešiť na regionálnej úrovni. Ústredné orgány majú vyhradenú právomoc vo veciach, ktoré sú v spoločnom záujme všetkých občanov a v ktorých je nevyhnutné centrálné rozhodovanie. Sem patria predovšetkým otázky medzinárodných vzťahov, obrany štátu, jednotného zákonodarstva, súdnej sústavy atď.

Hlavným mestom SR je Bratislava. Slovenská republika má Ústavou SR ustanovené štátne symboly, ktorými sú štátny znak, štátna pečať, štátna hymna a štátna vlajka. Štátne symboly upravuje zákon č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch a ich používaní, v znení neskorších predpisov. V jeho prílohách je farebné vyobrazenie štátneho znaku, štátnej vlajky, štátnej zástavy a koruhvy štátnej pečate a štandardy prezidenta SR. Prílohu tvorí aj text a notový záznam štátnej hymny.

Nerastné bohatstvo, podzemné vody, liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve SR. Občania SR patria všetky práva a slobody, ale aj povinnosti. Ústava posilňuje postavenie občana politicky významným ustanovením, podľa ktorého nikomu nemožno proti jeho vôli odňať štátne občianstvo.

Na území SR je štátnym jazykom slovenský jazyk. Všetky oficiálne (úradné) dokumenty sa musia vyhotovovať v slovenskom jazyku. Súčasne sa však nevylučuje, aby tieto dokumenty boli vyhotovené aj v inom jazyku.

Základné práva a slobody občanov

Po osamostatnení sa SR sa sukcesiou do medzinárodných zmlúv (dvojstranných aj mnohostranných) o ľudských právach a základných slobodách uzavretých bývalou ČSSR a bývalou Českou a Slovenskou federatívnou republikou stali záväznými nimi prevzaté záväzky aj pre Slovenskú republiku.

Základným prínosom medzinárodných dohôd o ľudských právach a slobodách je záväzok zabezpečiť na svojom území konkrétne ľudské práva a slobody, ako aj viac či menej určené podmienky ich aplikácie. Ľudské práva a slobody sú na území SR upravené Ústavou SR a zákonom č. 23/1991 Z. z., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd.

Ústava SR v článku 11 zakotvuje, že „medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré SR ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred jej zákonmi, ak zabezpečujú väčší rozsah základných práv a slobôd“. Tento článok Ústavy SR je koncipovaný pre zmluvy, ktoré ratifikovala resp. v budúcnosti bude ratifikovať SR a budú vyhlásené v Zbierke zákonov SR. Na základe výkladu tohto článku možno tiež vyvodiť, že sa to vzťahuje aj na tie medzinárodné zmluvy o ľudských právach, ktoré SR prevzala do svojho právneho poriadku sukcesiou.

Prijatím SR do rady Európy, uznaním Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, prístupím k Opčnému protokolu a jeho prijatím v roku 1992 bola založená príslušnosť Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu aj pre našu republiku. Za ustanovených podmienok sa ktorákoľvek fyzická osoba, nevládna organizácia alebo skupina jednotlivcov, ak sa domnieva, že došlo k porušeniu jej práv uznaných uvedeným dohovorom signatárskym štátom, môže obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva.

Ústavná úprava práv a slobôd sa odvíja od princípov právneho štátu a zvrchovanosti práva. Sféra slobody jednotlivca je prvotná a štát môže do nej zasahovať len na základe zákona a iba zákonom ustanoveným spôsobom. Dôstojnosť a sloboda človeka a rovnosť všetkých ľudí vylučuje, aby sa človek – občan stal len trpným objektom štátnej reprezentácie a paternalistickej štátnej starostlivosti. Človek sa stáva najvyššou spoločenskou hodnotou, má ústavnú prioritu.

Svedomie a presvedčenie, svetonázor, morálka a náboženstvo sú vyňaté z kompetencie štátu. Sú výlučne v individuálnej dispozícii vrátane rozhodovania o národnej príslušnosti.

Ústava upravuje základné práva a slobody, povinnosti občanov však neupravuje. Povinnosti občana sú chápané ako určité hranice základných práv a slobôd. Sú spravidla upravené formou zákazov, niekedy aj formou príkazov, napr. čl. 12 Ústavy zakazuje nátlak smerujúci k odnáródňovaniu a pod.

Obmedzenia základných práv a slobôd sa musia opierať výlučne o zákon a nie o právne normy nižšej právnej sily, ako tomu bolo u nás v nedávnej minulosti. Povinnosti možno ukladať len na základe zákona, v jeho rámci a len pri zachovaní základných práv a slobôd.

Druhá hlava Ústavy SR upravujúca základné práva a slobody sa člení na osem oddielov, ktoré obsahujú:

- všeobecné ustanovenia,
- základné ľudské práva a slobody,
- politické práva,
- práva národnostných menšín a etnických skupín,
- hospodárske, sociálne a kultúrne práva,
- právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva,
- právo na súdnu a inú ochranu,
- spoločné ustanovenia k prvej a druhej hlave.

Všeobecné ustanovenia sú v podstate interpretačnými pravidlami obsahu jednotlivých ustanovení ústavnej úpravy práv a slobôd, prípadne budúcich právnych noriem.

Všetkým občanom sa priznáva vo filozofickom aj právnom zmysle sloboda a rovnosť. Ľudia sú slobodní, rovní v dôstojnosti aj v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.

Základné práva a slobody v Ústave SR sa zaručujú všetkým občanom bez rozdielu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, viery, náboženstva, národnej a národnostnej príslušnosti. Články 14 a 25 vychádzajú z prirodzeného charakteru ľudských práv, najmä tých, ktoré charakterizujú človeka – občana ako jedinečnú ľudskú bytosť. Štát a štátna moc tieto práva len deklarujú a chránia, štát ich neposkytuje zo svojej originárnej právomoci.

Prírodnoprávna koncepcia ľudských práv a v súlade s ňou Ústava SR chráni základné hodnoty človeka: ľudský život, osobnú slobodu, ľudskú dôstojnosť, osobnú česť, slobodu svedomia, ochranu dobrej povesti, ochranu mena atď. Tieto práva vymedzujú hranice, do ktorých nesmie ani štát ani iný jednotlivec zasahovať.

Nadväzne na právo na život je v Ústave Slovenskej republiky výslovne zakotvený zákaz trestu smrti.

Ústavne zakotvená osobná sloboda jednotlivca je chápaná ako možnosť človeka disponovať sebou, svojim časom a konaním vrátane slobody pohybu a pobytu.

Každý, kto sa oprávnené zdržiava na území SR, má právo toto územie opustiť. Občana však nemožno nútiť, aby opustil svoju vlasť. Len pomerne úzky okruh práv a slobôd je podmienený štátnym občianstvom. To sa týka predovšetkým politických práv. Občan má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.

Medzi základné ľudské práva Ústava zaraďuje aj právo vlastníť majetok. Výkon vlastníckeho práva však nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu a životné prostredie. Na zabezpečenie právnej istoty vlastníkov a to aj smerom k zahraničiu, je dôležitý článok 20 ods. 4 Ústavy, podľa ktorého vyvlastniť alebo nútené obmedziť vlastnícke právo možno v naliehavom verejnom záujme, a to na základe zákona a za náhradu.

Ústava upravuje slobodu myslenia, svedomie, náboženského vyznania, vedeckého bádania a umeleckej tvorby. občanovi nemožno prikázať, aby vykonával vojenskú službu, ak je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským presvedčením. Zákon o civilnej službe umožňuje naplniť občiansku povinnosť vyplývajúcu z branného zákona.

Ústavné zakotvenie politických práv svedčí o stupni demokracie v štáte, úrovni ich právnej úpravy a stave faktickej realizácie. Prostredníctvom napĺňania svojich politických práv sa občan zúčastňuje na rozhodovaní o veciach verejných.

Ústava SR zakotvuje všetky politické práva upravené v ústavách demokratických štátov. Sú to sloboda prejavu, právo na informácie, petičné právo, právo pokojného zhromažďovania, združovacie právo, právo zúčastňovať sa na správe vecí verejných. Budovanie pluralitného politického systému v SR je založené na slobodnej súťaži politických síl. Občania majú tiež právo postaviť sa na odpor každému, kto by odstraňoval platný demokratický poriadok ľudských práv a slobôd.

Úprava práv národnostných menšín a etnických skupín v Ústave SR zodpovedá medzinárodne uznávanému štandardu práv na ochranu menšín. Občania patriaci k národnostným menšinám a etnickým skupinám sú rovnoprávni voči štátoprávnemu národu. Ústavná úprava v zhode s koncepciou európskeho práva sa zakladá na individuálnom princípe, nechápe tieto práva ako kolektívne. Ide tu najmä o právo na všestranný rozvoj, najmä právo rozvíjať svoju kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie vo svojom materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať si svoje kultúrne inštitúcie. osobitne významným sa javí právo na vzdelanie v materinskom jazyku a právo používať svoj jazyk v úradnom styku.

Napĺňanie práv príslušníkov národných menšín a etnických skupín treba vidieť v spojitosti s celou koncepciou Ústavy SR a nielen v súvislosti s článkami 33 a 34, ktoré v podstate menšiny zvýhodňujú.

Výkon práv národnostných menšín a etnických skupín nesmie viesť k narušovaniu územnej integrity SR a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva.

Hospodárske, sociálne a kultúrne práva sú v Ústave SR koncipované z aspektu sociálne orientovanej trhovej ekonomiky. Do obsahu Ústavy sa premietol aj obsah Európskej sociálnej charty. Ústava upravuje právo na slobodnú vôľu povolania, právo podnikat' alebo uskutočňovať inú zárobkovú činnosť, právo na prácu a hmotné zabezpečenie v starobe, chorobe, v nezamestnanosti, je východiskom práv podrobnejšie upravených v Zákonníku práce (právo na ochranu bezpečnosti pri práci, právo na maximálnu prípustnú dĺžku pracovného času, na primeraný odpočinok po práci, na najkratšiu prípustnú dĺžku platnej dovolenky na zotavenie), v zákone o kolektívnom vyjednávaní (právo na kolektívne vyjednávanie, právo na štrajk). Ústavne je zakotvená osobitná ochrana mladistvých detí a žien.

Osobitný oddiel ústavy zakotvuje právo na ochranu životného prostredia kultúrneho dedičstva.

Z hľadiska realizácie práv jednotlivca sú obzvlášť dôležité záruky, ktoré chránia základné práva a slobody. Právo na súdnu ochranu je jedným zo základov právneho štátu. Preto významnú úlohu tu zohráva nezávislé a nestranné súdnictvo, prostredníctvom ktorého má občan možnosť dovoliavať sa ochrany v prípade porušenia práv a slobôd. Medzi právne záruky základných práv a slobôd patrí aj prezumpcia nevinoty, právo na súdne preskúmanie rozhodnutí orgánov štátnej správy, princíp rovnosti a objektivity rozhodovania súdov, právo každého, aby sa vec verejne prerokúvala bez zbytočných priet'ahov atď.

Hospodárstvo Slovenskej republiky

Hospodárstvo SR sa zakladá na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky. Štát chráni a podporuje hospodársku súťaž. Podrobnosti upravuje zákon č. 188/1994 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže.

Ústavné postavenie kontrolného orgánu má Najvyšší kontrolný úrad SR. Tento je nezávislým štátnym orgánom, pričom ťažisko jeho činnosti spočíva v kontrole hospodárenia s rozpočtovými prostriedkami, majetkom v štátnom vlastníctve, majetkovými právami a pohľadávkami štátu. Nezávislosť tohto úradu je zvýraznená skutočnosťou, že jeho predsedu a podpredsedov volí a odvoláva Národná rada SR. Najvyšší kontrolný úrad je povinný najmenej raz ročne predkladať Národnej rade SR správy o výsledkoch svojej kontrolnej činnosti.

Finančné hospodárenie Slovenskej republiky sa spravuje jej štátnym rozpočtom. Štátny rozpočet na každý fiškálny rok sa prijíma zákonom. Dane a poplatky sú štátne a miestne a možno ich ukladať zákonom alebo na základe zákona.

Národná banka Slovenska je nezávislou centrálnou bankou Slovenskej republiky a je súčasťou Európskeho systému centrálnych bánk. Národná banka Slovenska sa od 1. januára 2009 stala súčasťou Eurosystému ako systému centrálného bankovníctva eurozóny v rámci Európskeho systému centrálnych bánk. Národná banka Slovenska je právnickou osobou so sídlom v Bratislave, nie je zapísaná v obchodnom registri. V rozsahu svojej pôsobnosti vydáva všeobecne záväzné právne predpisy, ktoré sa vyhlasujú v Zbierke zákonov Slovenskej republiky. V majetkovoprávnych vzťahoch a pri nakladaní s vlastným majetkom má Národná banka Slovenska postavenie podnikateľa.

V spolupráci s Európskou centrálnou bankou a ostatnými centrálnymi bankami krajín eurozóny zabezpečuje stabilný menový vývoj a hospodársky rast v eurozóne. V rámci Eurosystému je úlohou Národnej banky Slovenska prispievať k zabezpečeniu:

- menovej politiky,
- devízových operácií a devízových rezerv,
- vydávania eurových bankoviek a mincí,
- platobného styku,
- zberu a zostavovania štatistík,
- medzinárodnej spolupráce,
- vzájomnej spolupráce a podpore centrálnych bánk,
- finančnej stability v eurozóne.

Najvyšším riadiacim orgánom Národnej banky Slovenska je Banková rada, ktorá určuje:

- zásady výkonu a organizáciu výkonu dohľadu nad finančným trhom,
- zásady postupu NBS a jej organizačných zložiek pri uskutočňovaní spoločnej európskej
- menovej politiky,
- ustanovuje zásady činnosti a obchodov NBS,
- schvaľuje rozpočet NBS,
- schvaľuje účtovné závierky NBS,
- ročné správy o výsledku hospodárenia.

Banková rada je od 1. januára 2009 pri výkone svojich právomocí a pôsobnosti povinná rešpektovať pravidlá platné pre Európsky systém centrálnych bánk a aj pravidlá platné pre Eurosystém. Banková rada má päť členov. Členmi bankovej rady sú guvernér, dvaja viceguverneri a dvaja ďalší členovia. Guvernera a viceguvernerov vymenúva a odvoláva prezident Slovenskej republiky na návrh vlády schválený Národnou radou Slovenskej republiky. Dvoch ďalších členov bankovej rady vymenúva a odvoláva vláda na návrh guvernera Národnej banky Slovenska. Funkčné obdobie členov bankovej rady je

päťročné. Tá istá osoba môže byť vymenovaná za člena bankovej rady opätovne, pričom však tá istá osoba môže byť vymenovaná za guvernéra najviac na dve funkčné obdobia a za viceguvernéra najviac na dve funkčné obdobia.

Členom Bankovej rady sa môže stať fyzická osoba:

- s vysokoškolským vzdelaním,
- s praxou v riadiacej, vedeckej alebo pedagogickej funkcii v menovej oblasti alebo
- v oblasti finančnictva najmenej päť rokov,
- je spôsobilá na právne úkony v plnom rozsahu,
- je bezúhonná.

Funkcia člena Bankovej rady je nezlučiteľná:

- s funkciou prezidenta SR,
- poslanca Národnej rady SR,
- člena vlády,
- sudcu, prokurátora a s inou funkciou, povolaním alebo so zamestnaním v štátnom orgáne, orgáne územnej samosprávy alebo v inom orgáne verejnej moci, s členstvom alebo inou funkciou v riadiacom, dozornom alebo kontrolnom orgáne právnickej osoby, ktorá je zriadená na podnikateľskú činnosť,
- s podnikaním a s inou hospodárskou alebo zárobkovou činnosťou, ktorá môže byť
- v rozpore s výkonom funkcie člena Bankovej rady.

Členovia Bankovej rady nesmú v súvislosti s výkonom svojej funkcie alebo s činnosťou Národnej banky Slovenska požadovať ani prijímať pokyny od štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy alebo žiadnych iných orgánov verejnej moci ani od ďalších právnických osôb alebo fyzických osôb. Banková rada nesmie ovplyvňovať guvernéra a guvernéra Národnej banky Slovenska nesmie požadovať alebo prijímať pokyny ani od bankovej rady v súvislosti s výkonom svojej funkcie v orgánoch Európskeho systému centrálnych bánk a Európskej centrálnej banky.

Funkcia člena Bankovej rady zaniká:

- a) dňom uplynutia funkčného obdobia,
- b) vzdaním sa funkcie
- c) odvolaním z funkcie,
- d) smrťou alebo vyhlásením za mŕtveho.

V sporoch súvisiacich s odvolaním guvernéra z jeho funkcie rozhoduje Súdny dvor Európskych spoločenstiev. Návrh na začatie súdneho konania o neplatnosti odvolania člena Bankovej rady z jeho funkcie treba uplatniť na súde najneskôr do dvoch mesiacov odo dňa, keď bolo príslušnému členovi Bankovej rady doručené rozhodnutie o jeho odvolaní, alebo, ak nebolo doručené, odo dňa keď sa príslušný člen bankovej rady o tomto rozhodnutí dozvedel. Podanie návrhu na začatie súdneho konania o neplatnosti odvolania člena Bankovej rady z jeho funkcie má odkladný účinok na právoplatnosť a vykonateľnosť napadnutého rozhodnutia o odvolaní až dovtedy, kým vo veci právoplatne nerozhodne príslušný súd alebo Súdny dvor Európskych spoločenstiev.

Rokovanie Bankovej rady vedie guvernéra, v jeho neprítomnosti ním poverený viceguvernéra. Banková rada je uznášaniaschopná, ak je prítomná nadpolovičná väčšina vymenovaných členov Bankovej rady vrátane guvernéra alebo ním povereného predsedajúceho viceguvernéra. Na prijatie rozhodnutia je potrebná väčšina hlasov prítomných členov Bankovej rady. Pri rovnosti hlasov rozhoduje hlas predsedajúceho. **Rokovania Bankovej rady sú neverejné** a zúčastniť sa ich môže člen vlády poverený vládou.

Národnú banku Slovenska zastupuje navonok jej guvernéra, ktorý koná v jej mene, v čase jeho neprítomnosti ho zastupuje ním poverený viceguvernéra, a ak nie sú prítomní ani viceguvernéri, iný guvernérom poverený člen Bankovej rady. Guvernéra Národnej banky Slovenska má právo byť prítomný na schôdzach vlády SR.

Dňom 1. januára 2009 výlučná právomoc určovať menovú politiku, nástroje menovej politiky, povoľovanie vydávania bankoviek a schvaľovanie objemu vydávania mincí prešla z Národnej banky Slovenska na Európsku centrálnu banku. Národná banka Slovenska ako súčasť Eurosystému podporuje odo dňa zavedenia eura všeobecné hospodárske politiky v Európskom spoločenstve so zámerom prispieť k dosiahnutiu cieľov Európskeho spoločenstva, bez ujmy na udržiavanie cenovej stability ako svojho hlavného cieľa.

Najvyšší kontrolný úrad SR

Najvyšší kontrolný úrad SR je nezávislý orgán, ktorý vykonáva kontrolu hospodárenia s rozpočtovými prostriedkami, so štátnym majetkom, majetkovými právami a pohľadávkami štátu. Sídлом Najvyššieho kontrolného úradu SR je Bratislava.

Do pôsobnosti Najvyššieho kontrolného úradu SR patrí kontrola:

- hospodárenia s prostriedkami rozpočtov, ktoré podľa zákona schvaľuje Národná rada SR alebo vláda SR,
- hospodárenia s majetkom, majetkovými právami, finančnými prostriedkami, záväzkami a pohľadávkami štátu, verejnoprávnych inštitúcií, Fondu národného majetku SR, obcí, VÚC, právnických osôb s majetkovou účasťou štátu, právnických osôb s majetkovou účasťou verejnoprávnych inštitúcií,
- hospodárenia s majetkom právnických osôb s majetkovou účasťou obcí, právnických osôb s majetkovou účasťou vyšších územných celkov, právnických osôb zriadených obcami alebo právnických osôb zriadených vyššími územnými celkami, ktoré získali na úhradu nákladov na prenesený výkon štátnej správy,
- hospodárenie s majetkom, majetkovými právami, finančnými prostriedkami, pohľadávkami a záväzkami, za ktoré Slovenská republika prevzala záruku,
- hospodárenia s majetkom, majetkovými právami, finančnými prostriedkami a pohľadávkami, ktoré sa poskytli Slovenskej republike, právnickým osobám alebo fyzickým osobám v rámci rozvojových programov alebo z iných obdobných dôvodov zo zahraničia,
- spôsobu vyrubovania a vymáhania daní, ciel, odvodov, poplatkov a pokút, ktoré sú príjmom štátneho rozpočtu republiky, rozpočtov obcí a rozpočtov vyšších územných celkov.

Kontrolná pôsobnosť Najvyššieho kontrolného úradu SR sa vzťahuje najmä na:

- a) vládu SR, ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy SR,
- b) štátne orgány ako aj právnické osoby, v ktorých vykonávajú funkciu zakladateľa,
- c) obce a VÚC, právnické osoby zriadené obcami a právnické osoby zriadené VÚC,
- d) štátne účelové fondy, verejnoprávne inštitúcie zriadené zákonom,
- e) Fond národného majetku SR,

Predseda Najvyššieho kontrolného úradu SR predkladá Národnej rade Slovenskej republiky stanovisko k návrhu štátneho rozpočtu, správu o výsledkoch kontrolnej činnosti za uplynulý kalendárny rok a správu o výsledkoch kontrolnej činnosti vykonaných na žiadosť Národnej rady SR.

Orgánmi Najvyššieho kontrolného úradu SR sú:

- a) predseda Najvyššieho kontrolného úradu SR
- b) podpredsedovia Najvyššieho kontrolného úradu SR

Na čele Najvyššieho kontrolného úradu SR je predseda ako štatutárny orgán. Predsedu ako aj dvoch podpredsedov volí a odvoláva Národná rada Slovenskej republiky tajným hlasovaním, ktorých funkčné obdobie je sedem rokov. Predseda a podpredsedovia môžu byť do svojej funkcie zvolení najviac na dve po sebe nasledujúce obdobia. Predseda ostáva vo funkcii aj po uplynutí funkčného obdobia, kým Národná rada Slovenskej republiky nezvolí nového predsedu. Za predsedu a podpredsedu môže byť zvolený každý občan Slovenskej republiky, ktorý je voliteľný do Národnej rady Slovenskej republiky. Predseda má právo zúčastniť sa na rokovaní Národnej rady Slovenskej republiky, jej orgánov a na rokovaní vlády. Funkcie predsedu a podpredsedov Najvyššieho kontrolného úradu SR sú nezlučiteľné s inými funkciami a činnosťami.

Výkon funkcie predsedu a podpredsedov Najvyššieho kontrolného úradu SR sa skončí:

- uplynutím funkčného obdobia,
- vzdaním sa funkcie, odvolaním z funkcie.

Územná samospráva

Základom územnej samosprávy je obec. Územnú samosprávu tvorí obec a vyšší územný celok.

Orgánmi obce sú: starosta obce a obecné zastupiteľstvo. Starostu obce volia obyvatelia obce, ktorí majú na jej území trvalý pobyt, na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním na štvorročné obdobie. Starosta obce je výkonným orgánom obce, vykonáva správu obce a zastupuje obec navonok. Právo voliť a byť volený do orgánov samosprávy obcí a vyšších územných celkov majú aj cudzinci s trvalým pobytom v SR. V prípade voľby starostu veková hranica pasívneho volebného práva je 25 rokov.

Orgány vyššieho územného celku sú: predseda vyššieho územného celku a zastupiteľstvo vyššieho územného celku.

K prekážkam výkonu volebného práva patrí:

- výkon trestu odňatia slobody,
- pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony,
- obmedzenie osobnej slobody z dôvodu ochrany zdravia ľudí.

Zákonodarná moc

Zákonodarnú moc zveruje Ústava SR Národnej rade SR. Národná rada SR je jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom SR. Má 150 poslancov, ktorí sú volení na štyri roky.

Poslanci sú volení vo všeobecných, rovných a priamych voľbách s tajným hlasovaním. Voľba poslancov je založená na princípe pomerného zastúpenia, to znamená, že poslanske mandáty sa rozdeľujú podľa počtu hlasov odovzdaných voľičmi v prospech kandidujúcich politických strán.

Právo voliť, t. j. aktívne volebné právo, majú všetci občania SR, ktorí dovŕšili 18 rokov veku. Za poslanca NR SR možno zvoliť občana, ktorá má volebné právo, dosiahol vek 21 rokov a má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky (označujeme ho ako pasívne volebné právo). Funkcia poslanca je nezlúčiteľná (inkompatibilná) najmä s funkciou prezidenta republiky, sudcu, prokurátora, príslušníka policajného zboru, príslušníka Zboru väzenskej a justičnej stráže a vojaka z povolania. Prípady tzv. konfliktu záujmov u poslancov (avšak aj u ďalších ústavných činiteľov) ustanovuje osobitný zákon a riešia sa na parlamentnej pôde.

Mandát poslanca vzniká zvolením. Podmienkou výkonu funkcie poslanca je zloženie ústavou predpísanej sľubu. Odmietnutie sľubu alebo sľub s výhradou má za následok stratu mandátu. Poslanec sa môže funkcie poslanca vzdať kedykoľvek v priebehu svojho volebného obdobia. Poslanci musia svoj mandát vykonávať osobne, zastúpenie pri výkone funkcie nie je možné. Poslanci ako zástupcovia občanov vykonávajú svoj mandát podľa svojho svedomia a vedomia (ide o tzv. zákaz imperatívneho mandátu).

Poslanec teda môže v priebehu volebného obdobia z politickej strany alebo hnutia, za ktoré kandidoval a ktorej volebný program predstavuje a má presadzovať v parlamente, vystúpiť, zostať nezávislým alebo vstúpiť do inej strany alebo hnutia. Vyvoláva to však otázku, aké to bude mať politické dôsledky vo vzťahu k voľičom. To sa však vo vzťahu k jeho mandátu môže prejaviť až v nasledujúcich voľbách.

Nezávislosť poslancov pri výkone ich funkcie a ich ochranu pred prípadným zneužitím výkonnou štátnou mocou na politické účely umožňuje ústavný princíp poslaneckej imunity obsiahnutý v článku 78 Ústavy SR.

Poslanca nemožno stíhať:

- za hlasovanie v NR SR alebo vo výboroch a to ani po zániku mandátu,
- za výroky pri výkone funkcie poslanca prednesené v NR SR alebo v jej orgáne,
- poslanec podlieha len disciplinárnej právomoci NR SR.

V prípade, že bol poslanec pristihnutý a zadržaný pri trestnom čine, príslušný orgán je povinný to ihneď oznámiť predsedovi NR SR. Ak však Mandátový a imunitný výbor NR SR súhlasí na zadržanie nedá, poslancov musia ihneď prepustiť. Poslanci môžu odoprieť svedectvo aj vo veciach, o ktorých sa dozvedia pri výkone svojej funkcie. Toto oslobodenie trvá aj po skončení ich poslaneckého mandátu.

Ako je už uvedené, Národná rada Slovenskej republiky je jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom SR. Činnosť Národnej rady SR riadi a organizuje jej predseda a podpredsedovia. NR SR zriaďuje z poslancov svoje výbory ako svoje iniciatívne a kontrolné orgány. Rokovanie NR SR a jej výborov upravuje zákon o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.

Národná rada Slovenskej republiky je schopná sa uznášať, ak je prítomná nadpolovičná väčšina všetkých jej poslancov (ide o tzv. kvórum). Na prijatie platného uznesenia sa vyžaduje súhlas nadpolovičnej väčšiny prítomných poslancov.

V ustanovených prípadoch sa však vyžaduje tzv. kvalifikovaná, t. j. aspoň trojpäťtinová väčšina všetkých poslancov, čo v NR SR predstavuje 90 a viac poslancov.

Kvalifikovaná väčšina sa vyžaduje na:

- prijatie a zmenu ústavy, ústavného zákona,
- vypovedanie vojny inému štátu.

Národná rada Slovenskej republiky je budovaná ako orgán, ktorý zasadá stále, svoje zasadnutie však môže uznesením prerušiť. Dĺžka prerušenia nesmie presiahnuť štyri mesiace v roku. Aj počas prerušenia zasadnutia vykonávajú svoju pôsobnosť predseda, podpredsedovia a výbory Národnej rady SR.

Do pôsobnosti Národnej rady SR patrí najmä:

- a) uznášať sa na ústave, ústavných zákonoch, ostatných zákonoch a kontrolovať ich dodržiavanie,

- b) pred ratifikáciou vyslovovať súhlas s medzinárodnými politickými alebo hospodárskymi zmluvami všeobecnej povahy,
- c) rozhodovať o návrhu na vyhlásenie referenda,
- d) zriaďovať zákonom ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy,
- e) rokovať o programovom vyhlásení vlády SR, kontrolovať činnosť vlády a rokovať o dôvere k vláde alebo k jej členom,
- f) schvaľovať štátny rozpočet, preverovať jeho plnenie a schvaľovať štátny záverečný účet,
- g) rokovať o základných otázkach vnútornej, medzinárodnej, hospodárskej a inej politiky atď.

Zákonodarná iniciatíva sa realizuje tak, že návrhy zákonov môžu podať výbory Národnej rady SR, poslanci a vláda SR. Návrh zákona sa najprv prerokúva vo výboroch a potom na zasadnutí NR SR: Zákon NR SR podpisuje predseda NR, prezident Slovenskej republiky a predseda vlády SR. Prezident republiky môže Národnej rade SR vrátiť ústavné zákony a zákony s pripomienkami a to v lehote 15 dní po ich schválení. V takom prípade Národná rada SR ústavný zákon alebo zákon opätovne prerokuje a v prípade, že ho schváli, musí sa tento zákon vyhlásiť.

Vo vzťahu k vláde majú poslanci tzv. interpelačné právo, to znamená, že môžu žiadať vládu alebo jej jednotlivých členov alebo vedúceho iného ústredného orgánu štátnej správy, aby v rámci svojej pôsobnosti podali vysvetlenie. Na odpoveď je interpelovaným poskytnutá lehota 30 dní od podania interpelácie. O odpovediach na interpelácie sa v Národnej rade SR koná rozprava, ktorú možno spojiť s hlasovaním o dôvere.

Podľa článku 102 Ústavy Slovenskej republiky prezident republiky môže rozpustiť Národnú radu SR, ak do šiestich mesiacov po voľbách tri razy neschválila programové vyhlásenie vlády SR. V takomto prípade predseda Národnej rady SR do 30 dní vyhlási nové voľby.

Referendum je forma priamej demokracie, pri ktorej voliči štátu alebo jeho časti rozhodujú hlasovaním. Potvrďuje sa ním ústavný zákon o vstupe do štátneho zväzku s inými štátmi alebo o vystúpení z tohto zväzku. Taktiež sa referendum môže rozhodnúť aj o iných dôležitých otázkach verejného záujmu. **Predmetom referenda nemôžu byť základné práva a slobody, dane, odvody a štátny rozpočet.** Referenda sa môže zúčastniť každý občan Slovenskej republiky, ktorý má právo voliť do Národnej rady Slovenskej republiky. Referendum vyhlasuje prezident SR, ak o to petíciou požiada aspoň 350 000 občanov, alebo ak sa na tom uznesie NR SR. Výsledky referenda sú platné, ak sa na ňom zúčastnila nadpolovičná väčšina oprávnených voličov a ak bolo rozhodnutie prijaté nadpolovičnou väčšinou účastníkov referenda. Návrhy prijaté v referende vyhlási NR SR rovnako ako zákon. Výsledok referenda môže NR SR zmeniť alebo zrušiť svojím ústavným zákonom po uplynutí troch rokov od jeho účinnosti. **V tej istej veci možno referendum opakovať najskôr po uplynutí troch rokov od jeho vykonania.**

Výkonná moc

V šiestej hlave Ústavy SR, ktorá sa zaoberá výkonnou mocou, je upravené postavenie prezidenta republiky a vlády SR. V článku 108 Ústavy SR je vláda definovaná ako najvyšší orgán výkonnej moci. Z takto formulovaného postavenia vlády by sa dalo vyvodiť, že prezident republiky je orgánom výkonnej moci, ale nižším ako vláda, ak je ona tým najvyšším. Z reálneho obsahu jednotlivých prezidentových právomocí však vyplýva, že je samostatným ústavným orgánom, hlavou štátu v parlamentnej Slovenskej republike, ktorý je nezávislý od vlády.

Prezident republiky

Ústava charakterizuje postavenie prezidenta republiky ako hlavy štátu, ako najvyššieho reprezentanta suverénneho medzinárodnoprávneho subjektu, v ktorom je táto štátnosť personifikovaná. Prezident tak reprezentuje štát ako celok, teda všetky zložky štátnej moci vytvárajúce štátne zriadenie. Právomoci prezidenta zasahujú nielen do oblasti výkonnej, ale má osobitné postavenie aj vzhľadom na zákonodarnú a súdnu moc.

Funkcia prezidenta republiky podľa Ústavy SR v určitom zmysle nadväzuje na tradície československej štátnosti, keď prezident má aj isté sprostredkovateľské postavenie v prípadných stretoch medzi najvyššími orgánmi zákonodarnej a výkonnej moci.

Prezidenta volia občania Slovenskej republiky v priamych voľbách s tajným hlasovaním na obdobie piatich rokov. Právo voliť prezidenta majú občania, ktorí majú právo voliť do Národnej rady SR. Kandidátov na prezidenta republiky navrhuje najmenej 15 poslancov NR SR alebo občania, ktorí majú právo voliť do NR SR, a to na základe petície podpísanej najmenej 15 000 občanmi. Návrhy na voľbu sa odovzdávajú predsedovi NR SR najneskôr do 21 dní od vyhlásenia volieb. Za prezidenta republiky môže byť zvolený každý občan SR, ktorý je voliteľný za poslanca do Národnej rady SR a v deň voľby dosiahol vek 40 rokov.

Prezident republiky sa ujíma svojej funkcie zložením sľubu pred Národnou radou SR do rúk predsedu Ústavného súdu SR. Text sľubu je:

„Sľubujem na svoju česť a svedomie vernosť Slovenskej republike. Budem dbať o blaho slovenského národa, národnostných menšín a etnických skupín žijúcich v Slovenskej republike. Svoje povinnosti budem vykonávať v záujme občanov a zachovávať aj obhajovať ústavu a ostatné zákony“.

Odmietnutie sľubu, alebo sľub s výhradou má za následok neplatnosť voľby prezidenta.

Právomoci prezidenta sú najmä:

- a) zastupuje SR navonok, dojednáva a ratifikuje medzinárodné zmluvy. Dojednávanie medzinárodných zmlúv môže preniesť na vládu SR alebo so súhlasom vlády na jej jednotlivých členov,
- b) môže podať na Ústavný súd SR návrh na rozhodnutie o súlade dojednanej medzinárodnej zmluvy, na ktorú je potrebný súhlas NR SR, s ústavou alebo ústavným zákonom,
- c) prijíma, poveruje a odvoláva vedúcich diplomatických misií,
- d) zvoláva ustanovujúcu schôdzu NR SR,
- e) podpisuje zákony,
- f) vymenúva a odvoláva predsedu a ostatných členov vlády SR, poveruje ich riadením ministerstiev a prijíma ich demisiu, predsedu a ostatných členov vlády odvoláva v prípadoch uvedených v článkoch 115 a 116,
- g) vymenúva a odvoláva vedúcich ústredných orgánov, vyšších štátnych funkcionárov a ďalších funkcionárov v prípadoch, ktoré ustanoví zákon, vymenúva a odvoláva rektorov vysokých škôl, vymenúva vysokoškolských profesorov, vymenúva a povyšuje generálov,
- h) udeľuje vyznamenania, ak na to nespĺnomocní iný orgán,
- i) odpúšťa a zmierňuje tresty uložené súdmi v trestnom konaní a zahľadá odsúdenie formou individuálnej milosti alebo amnestie,
- j) vypovedáva vojnu na základe rozhodnutia Národnej rady Slovenskej republiky, ak je Slovenská republika napadnutá alebo ak to vyplýva zo záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu, a uzatvára mier,
- k) podáva Národnej rade Slovenskej republiky správy o stave republiky a o závažných politických otázkach,
- l) má právo vyžadovať si od vlády SR a od jej členov informácie potrebné na plnenie svojich úloh,
- m) vymenúva a odvoláva sudcov Ústavného súdu SR, predsedu a podpredsedu ÚS SR, prijíma sľub sudcov ÚS SR a sľub generálneho prokurátora.

Vláda a ministerstvá

Vláda Slovenskej republiky je najvyšším orgánom výkonnej moci v štáte. Vláda je za výkon svojej funkcie zodpovedná Národnej rade SR. Predsedu vlády vymenúva a odvoláva prezident Slovenskej republiky. Na návrh predsedu vlády prezident vymenúva a odvoláva ďalších členov vlády a poveruje ich riadením ministerstiev. Pasívna legitímácia menovania za predsedu a podpredsedu a člena vlády je založená na štátnom občianstve a voliteľnosti do Národnej rady Slovenskej republiky.

Člen vlády nesmie vykonávať poslanecký mandát, hoci v našich ústavných a politických podmienkach sa poslanci po voľbách často stávajú členmi vlády. Počas výkonu funkcie člena vlády sa však jeho poslanecký mandát neuplatňuje a na jeho miesto nastupuje náhradník z tej istej politickej strany, na kandidátnej listine ktorej uspel aj dezignovaný člen vlády. Člen vlády nesmie byť zároveň sudcom, nesmie vykonávať inú platenú funkciu, povolanie alebo podnikateľskú činnosť (inkompatibilita). Vymedzením okruhov týchto činností sa má zabrániť tzv. konfliktu záujmov, t. j. zabrániť zneužívaniu postavenia vysokého verejného činiteľa využitím diskretných informácií, poznatkov či vplyvných kontaktov na osobné ciele.

Ustanovená vláda musí do 30 dní po vymenovaní predstúpiť pred Národnú radu SR, predložiť jej svoj program a požiadať ju o vyslovenie dôvery. Ak Národná rada SR vysloví vláde dôveru, všetci jej členovia zložia ústavou predpísaný sľub do rúk prezidenta republiky a vláda sa ujme svojej funkcie.

Vzťahy medzi zákonodarnou a výkonnou mocou vychádzajú z osvedčenej praxe založenej na zodpovednosti vlády a jej jednotlivých členov parlamentu. Národná rada môže vláde ako celku, ale aj jej jednotlivému členovi kedykoľvek vysloviť nedôveru. V takomto prípade prezident republiky vládu alebo člena vlády odvolá. Vláda môže kedykoľvek požiadať Národnú radu SR o vyslovenie dôvery. Návrh na vyslovenie dôvery vláde môže vzniknúť aj z iniciatívy Národnej rady SR. Vláda môže návrh o prijatí zákona alebo hlasovanie v inej veci spojiť s hlasovaním o dôvere vláde.

Vláda alebo jednotliví členovia vlády môžu sami podať demisiu. Vláda podá demisiu vždy po ustanovujúcej schôdzi novo zvolenej Národnej rady SR, svoju funkciu však vykonáva až do vytvorenia novej vlády. Návrh na odvolanie člena vlády môže podať prezidentovi SR aj predseda vlády.

Ak však Národná rada SR vysloví nedôveru predsedovi vlády, prezident ho odvolá. Odvolanie predsedu vlády má za následok odstúpenie vlády.

Vláda je kolektívnym orgánom. O zásadných rozhodnutiach rozhodujú v zbere. Do okruhu týchto otázok patrí rozhodovanie o návrhoch zákonov, o nariadeniach vlády, o programe vlády a o jeho plnení, o návrhu štátneho rozpočtu, štátneho záverečného účtu a o zásadných otázkach vnútornej aj zahraničnej politiky atď.

Činnosť vlády riadi a organizuje predseda vlády. Je schopná uznášať sa, ak je prítomná nadpolovičná väčšina členov vlády. Vláda SR má právo zákonodarnej iniciatívy vo vzťahu k Národnej rade SR.

Vláda môže vydávať právne predpisy vo forme vládneho nariadenia. Vládne nariadenie však možno vydať len na základe zákona, na jeho vykonanie a v rámci zákonného splnomocnenia. nariadenia sa uverejňujú v Zbierke zákonov.

O ostatných veciach, ktoré nemajú všeobecnú záväznú povahu, prijíma vláda uznesenie. Na prijatie uznesenia vlády je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny hlasov členov vlády.

Jednotlivé ministerstvá a iné ústredné orgány štátnej správy možno zriadiť a ich pôsobnosť vymedziť len zákonom. Na základe zákonného splnomocnenia môžu ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy vydávať právne predpisy a to formou vyhlášky. Vyhlášky ministerstiev sa uverejňujú v Zbierke zákonov.

Súdna moc

Charakteristika súdnictva v Slovenskej republike

Myšlienka právneho štátu vyžaduje dokonale fungujúcu súdnu moc. V systéme trojdelenia štátnej moci je pre súdnu moc charakteristická nezávislosť od zákonodarnej a výkonnej moci.

Koncepcia súdnictva v Ústave Slovenskej republiky je založená na princípe úplne nezávislých a nestranných súdnych orgánov. Ich úlohou je garantovať práva a slobody a zákonom chránené záujmy občanov, právnických osôb a štátu. Súdnictvo sa vykonáva na všetkých stupňoch oddelene od iných štátnych orgánov.

Základné práva občanov na súdnu a inú ochranu sú formulované v šiestom oddieli druhej hlavy Ústavy SR. Je to predovšetkým právo každého domáhať sa svojho práva u nezávislého súdu a zásada možnosti súdneho preskúmania rozhodnutí správnych orgánov. Ak bol občan poškodený nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu či orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom, zaručuje sa mu právo na náhradu škody, ktorá mu týmto spôsobom vznikla.

Každý má právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, inými štátnymi či správnymi orgánmi a právo na tlmočníka, ak sa vedie konanie v jazyku, ktorý neovláda. Všetci účastníci konania sú si rovní, musí im byť poskytnuté najmä právo vyjadriť sa k tvrdeniam druhej strany. Každý má však právo odoprieť výpoveď, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania seba alebo blízkej osobe. V intenciách zásady „nikto nesmie byť odňatý svojmu zákonnému sudcovi“ každý má nárok, aby konanie, ktoré sa týka jeho osoby, prebiehalo u toho súdu, ktorého príslušnosť je všeobecne určená zákonom. Súčasťou konania je prerokovanie veci za prítomnosti účastníkov konania. Verejnosť z konania pred súdom možno vylúčiť len v prípadoch ustanovených zákonom.

Článku 49 a 50 Ústavy SR zaručujú minimum práv v oblasti trestného konania. Predovšetkým je to zásada, že trestným činom je len také konanie, ktoré zákon za trestný čin ustanoví a možno zaň uložiť len trest vymedzený osobitným zákonom.

Len súdy môžu rozhodovať o vine a treste. Ústava zakotvuje princíp prezumpcie neviny, to znamená, že obvinený je považovaný za nevinného až do vyslovenia jeho viny právoplatným súdnym rozsudkom. Obvinený má právo na obhajobu, nie je povinný vo svojej veci vypovedať. Nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo bol oslobodený spod žaloby. Trestnosť činu sa musí posudzovať a trest ukladať podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný, okrem prípadu, keď by neskorší zákon bol pre páchatel'a priaznivejší než zákon platný v čase, keď bol trestný čin spáchaný.

Ústavný súd Slovenskej republiky

Ústavné súdnictvo v demokratickom štáte má predovšetkým chrániť ústavnosť v štáte a v najvyššej miere garantovať základné práva a slobody. V tomto zmysle je ústavný súd SR nezávislým orgánom na ochranu ústavnosti.

Ústavný súd rozhoduje najmä o súlade:

- a) zákonov s ústavnými zákonmi,
- b) nariadení vlády, všeobecne záväzných predpisov ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy s ústavou a ústavnými zákonmi a zákonmi,
- c) všeobecne záväzných nariadení orgánov územnej samosprávy s ústavou a zákonmi,
- d) všeobecne záväzných právnych predpisov miestnych orgánov štátnej správy s ústavou a zákonmi a inými všeobecne záväznými právnymi predpismi,
- e) všeobecne záväzných právnych predpisov s medzinárodnými zmluvami vyhlásenými spôsobom ustanoveným na vyhlasovanie zákonov.

V uvedených prípadoch ide o priamu kontrolu ústavnosti.

Ústavný súd Slovenskej republiky ďalej rozhoduje o ústavnosti a zákonnosti volieb do Národnej rady SR a do orgánov miestnej samosprávy, o sťažnostiach proti rozhodnutiam o overení či neoverení mandátu poslanca Národnej rady SR, o sťažnostiach proti výsledku referenda.

Ústavný súd SR má právomoc rozhodovať kompetenčné spory medzi ústrednými orgánmi štátnej správy, poskytuje súdnu ochranu základných práv a slobôd a v prípade ich porušenia podáva výklad ústavných zákonov, ak ide o spornú vec.

Ústavný súd sa skladá z 13 sudcov. V zmysle čl. 134 ods. 3 Ústavy SR sudcov ústavného súdu vymenúva na návrh NR SR na 12 rokov prezident Slovenskej republiky. Národná rada navrhuje dvojnásobný počet kandidátov na sudcov, ktorých má prezident republiky vymenovať.

Za sudcu ÚS SR môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky, ktorý je voliteľný do Národnej rady SR, dosiahol vek 40 rokov, má vysokoškolské právnické vzdelanie a je najmenej 15 rokov činný v právnickom povolani. Tá istá osoba nemôže byť opakovane vymenovaná za sudcu ústavného súdu. Sudca ústavného súdu skladá sľub do rúk prezidenta Slovenskej republiky. Na čele ústavného súdu je jeho predseda, ktorého zastupuje podpredseda. Predsedu a podpredsedu vymenúva zo

sudcov ústavného súdu prezident Slovenskej republiky. Sudcovia ústavného súdu majú imunitu rovnako ako poslanci Národnej rady Slovenskej republiky.

Ak Ústavný súd SR vysloví, že medzi predpismi uvedenými v článku 125 Ústavy SR je nesúlady, strácajú príslušné predpisy, ich časti, prípadne niektoré ich ustanovenia účinnosť. Orgány, ktoré tieto právne predpisy vydali, sú povinné do šiestich mesiacov od vyhlásenia rozhodnutia ústavného súdu uviesť ich do súladu s ústavou, ústavnými zákonmi a s medzinárodnými zmluvami vyhlásenými spôsobom ustanoveným zákonom. Ak tak neurobia, také predpisy, ich časti alebo ustanovenia strácajú platnosť po šiestich mesiacoch od vyhlásenia rozhodnutia.

Súdy Slovenskej republiky

V Slovenskej republike vykonávajú súdnictvo nezávislé a nestranné súdy. Súdnictvo sa vykonáva na všetkých stupňoch oddelene od iných štátnych orgánov.

Sústavu všeobecných súdov v Slovenskej republike tvoria:

- okresné súdy
- krajské súdy a Špecializovaný trestný súd (sídlo je v Pezinku)
- Najvyšší súd Slovenskej republiky (sídlo je v Bratislave)

Do vyššie uvedenej sústavy všeobecných súdov Slovenskej republiky nepatrí Ústavný súd, ktorý je nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti.

Súdy rozhodujú v občianskoprávných veciach, trestnoprávných veciach, preskúmajajú zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy a zákonnosť rozhodnutí, opatrení alebo iných zásahov orgánov verejnej moci.

Sudca je predstaviteľom súdnej moci, pri výkone svojej funkcie je nezávislý a zákony a iné všeobecne záväzné právne predpisy vykladá podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia. Rozhoduje nestranne, spravodlivo, bez zbytočných prietahov a len na základe skutočností zistených v súlade so zákonom. Pri rozhodovaní je viazaný len Ústavou Slovenskej republiky, medzinárodnou zmluvou, zákonom a aj právnym názorom, ktorý vyslovil vo svojom rozhodnutí súd vyššieho stupňa. Sudca rozhoduje v senáte alebo ako jediný sudca (samosudca). Pri rozhodovaní senátov sa môžu zúčastniť aj prísediaci. Predsedom senátu sa môže stať len sudca z povolania. Hlasy členov senátu pri rozhodovaní majú rovnakú váhu. Rozsudky sa vyhlasujú v mene Slovenskej republiky a vždy verejne.

Za sudcu môže byť vymenovaný občan SR, ktorý:

- v deň vymenovania dosiahol vek aspoň 30 rokov,
- má vysokoškolské právnické vzdelanie, ktoré získal na právnickej fakulte,
- má plnú spôsobilosť na právne úkony a je zdravotne spôsobilý na výkon funkcie sudcu,
- je bezúhonný a jeho morálne vlastnosti dávajú záruku, že funkciu bude riadne vykonávať,
- má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky,
- zložil odbornú justičnú skúšku,
- úspešne absolvoval výberové konanie.

Sudcu vymenúva prezident SR na návrh Súdnej rady bez časového obmedzenia. Sudca po svojom vymenovaní skladá sľub do rúk prezidenta SR a potvrdzuje ho svojím podpisom. Dňom zloženia sľubu sa sudca ujíma funkcie.

Na Najvyšší súd Slovenskej republiky a Špecializovaný trestný súd možno prideliť len sudcu, ktorý dovŕšil vek 35 rokov.

Prezident SR na návrh Súdnej rady Slovenskej republiky sudcu odvolá na základe právoplatného odsudzujúceho rozsudku za úmyselný trestný čin, alebo ak bol právoplatne odsúdený za trestný čin a súd nerozhodol v jeho prípade o podmienenečnom odložení výkonu trestu odňatia slobody, na základe rozhodnutia disciplinárneho senátu pre čin, ktorý je nezlučiteľný s výkonom funkcie sudcu, alebo ak zanikla jeho voliteľnosť do Národnej rady Slovenskej republiky.

Prezident SR môže sudcu odvolať:

- ak mu zdravotný stav dlhodobu nedovoľuje, najmenej počas jedného roka, riadne vykonávať sudcovské povinnosti,
- ak dosiahol vek 65 rokov.

Predseda a podpredseda Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vymenúva na návrh Súdnej rady SR zo sudcov Najvyššieho súdu prezident republiky na päť rokov. Tá istá osoba môže byť vymenovaná za predsedu NR SR alebo podpredsedu NS SR najviac v dvoch po sebe nasledujúcich obdobiach.

Súdna rada Slovenskej republiky

Predsedom Súdnej rady SR je predseda najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Jej členmi sú:

- ôsmi sudcovia, ktorých volia a odvolávajú sudcovia SR,
- traja členovia, ktorých volí a odvoláva Národná rada SR,
- traja členovia, ktorých vymenúva a odvoláva vláda SR,
- traja členovia, ktorých vymenúva a odvoláva prezident republiky.

Za člena Súdnej rady SR možno ustanoviť osobu, ktorá je bezúhonná a má vysokoškolské právnické vzdelanie a najmenej 15 rokov odbornej praxe. Funkčné obdobie členov Súdnej rady je päť rokov. Tú istú osobu možno zvoliť alebo vymenovať za člena Súdnej rady SR najviac v dvoch po sebe nasledujúcich obdobiach.

Do pôsobnosti Súdnej rady Slovenskej republiky patrí najmä:

- a) predkladať prezidentovi SR návrhy kandidátov na vymenovanie sudcov a návrhy na odvolávanie sudcov.
- b) rozhodovať o pridelení a preložení sudcov,
- c) predkladať prezidentovi SR návrhy na predsedu Najvyššieho súdu NR a podpredsedu Najvyššieho súdu SR a návrhy na ich odvolanie,
- d) predkladať vláde SR návrhy kandidátov na sudcov, ktorí by mali pôsobiť za Slovenskú republiku v medzinárodných súdnych orgánoch,
- e) voliť a odvolávať členov disciplinárnych senátov a voliť a odvolávať predsedov disciplinárnych senátov,
- f) vyjadrovať sa o návrhu rozpočtu súdov SR pri zostavovaní návrhu štátneho rozpočtu,
- g) ďalšia pôsobnosť, ak to ustanoví zákon.

Na prijatie uznesenia Súdnej rady SR je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých jej členov.

Prokuratúra Slovenskej republiky a verejný ochranca práv

Prokuratúra je samostatná hierarchicky usporiadaná jednotná sústava štátnych orgánov na čele s generálnym prokurátorom, v ktorej pôsobia prokurátori vo vzťahoch podriadenosti a nadriadenosti. Prokuratúra chráni práva a zákonom chránené záujmy fyzických osôb, právnických osôb a štátu. Na čele prokuratúry je generálny prokurátor, ktorého vymenúva a odvoláva prezident Slovenskej republiky na návrh Národnej rady Slovenskej republiky. Funkčné obdobie generálneho prokurátora je sedem rokov. Tá istá osoba môže byť vymenovaná za generálneho prokurátora najviac na dve po sebe nasledujúce obdobia.

Za generálneho prokurátora môže byť vymenovaný **len prokurátor:**

- ktorý dosiahol vek najmenej 40 rokov
- minimálne päť rokov vykonával justičnú prax

Výkon funkcie generálneho prokurátora sa končí uplynutím jeho funkčného obdobia. Pred uplynutím funkčného obdobia zaniká výkon funkcie generálneho prokurátora len:

- a) vzdaním sa funkcie,
- b) odvolaním z funkcie,
- c) smrťou alebo vyhlásením za mŕtveho.

Organizačnú štruktúru prokuratúry SR tvoria:

- Generálna prokuratúra SR (sídlo je v Bratislave)
- Krajské prokuratúry
- Okresné prokuratúry
- Špeciálna prokuratúra

Do funkcie prokurátora môže byť vymenovaný len občan SR, ktorý v deň vymenovania dosiahol vek najmenej 25 rokov, má vysokoškolské právnické vzdelanie, má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, je bezúhonný a jeho morálne vlastnosti dávajú záruku, že funkciu prokurátora bude riadne vykonávať, ovláda štátny jazyk, má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky, nie je členom politickej strany ani politického hnutia a zložil prokurátorskú skúšku. Prokurátora vymenúva do funkcie prokurátora bez časového obmedzenia na určenú prokuratúru generálny prokurátor.

Generálny prokurátor môže prokurátora z funkcie odvolať:

- ak nie je spôsobilý zo zdravotných dôvodov podľa lekárskeho posudku vykonávať svoju funkciu po čas dlhší ako jeden rok (to neplatí, ak ide o tehotnú prokurátorku),
- prokurátor dosiahol vek 65 rokov.

Generálny prokurátor odvolá prokurátora z funkcie:

- ak bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo bola obmedzená jeho spôsobilosť na právne úkony,
- stratil štátne občianstvo SR,
- bol právoplatným rozhodnutím súdu odsúdený pre úmyselný trestný čin,
- disciplinárna komisia právoplatne rozhodla o zbavení jeho funkcie
- stal sa členom politickej strany alebo politického hnutia,
- nemá trvalý pobyt na území SR.

Verejný ochranca práv

Verejný ochranca práv (ombudsman) je charakterizovaný ako nezávislý orgán SR, ktorý chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom. Verejného ochrancu práv volí NR SR na obdobie piatich rokov z kandidátov, ktorých jej navrhne najmenej 15 poslancov NR SR. Za verejného ochrancu práv možno zvoliť občana SR, ktorý je voľiteľný za poslanca NR SR a v deň voľby dosiahol vek 35 rokov. Verejný ochranca práv nemôže byť členom politickej strany ani politického hnutia. Národná rada Slovenskej republiky môže verejného ochrancu práv odvolať, ak mu zdravotný stav dlhodobo, najmenej však počas troch mesiacov, nedovoľuje riadne vykonávať povinnosti vyplývajúce z jeho funkcie.

VEREJNÉ PRÁVO

Správne právo

Správne právo upravuje spoločenské vzťahy, ktoré vznikajú pri výkone verejnej správy. Správne právo slúži k ochrane verejných záujmov, upravuje vzťahy medzi hierarchicky podriadenými subjektami, upravuje vzťahy spojené s organizáciou a činnosťou verejnej správy, teda výkonných orgánov štátu ako aj neštátnych verejnoprávnych organizácií, teda orgánov územnej a záujmovej samosprávy.

Upravuje tie vzťahy v oblasti verejnej správy, ktoré vznikajú medzi správnymi orgánmi voči fyzickým a právnickým osobám a medzi správnymi orgánmi navzájom. Správne právo sa člení na hmotné a procesné.

Správne právo hmotné. Označuje sa aj ako materiálne správne právo a zahŕňa administratívnoprávne normy upravujúce práva a právom chránené záujmy a povinnosti subjektov, ktoré vstupujú do právnych vzťahov (štát, orgány štátnej správy, orgány územnej samosprávy, fyzické a právnické osoby).

Správne právo procesné. Označuje sa aj ako formálne správne právo a zahŕňa procesný postup subjektov, ktorý sa aplikuje pri uplatňovaní práv a povinností, za účelom ktorých subjekty vstupujú do právnych vzťahov.

Subjektami správneho konania sú samotné správne orgány (uskutočňujú správne konanie a rozhodujú o veci, ktorá je predmetom konania) a fyzické alebo právnické osoby (účastníci konania).

Správne konanie začína na návrh účastníka alebo na podnet správneho orgánu. Správny orgán je povinný zistiť skutočný stav veci a zaobstarať si potrebné podklady na rozhodnutie. Rozhodnutie musí obsahovať: výrok, odôvodnenie a poučenie o odvolaní.

Na rozdiel od niektorých iných odvetví nášho právneho poriadku nie je správne právo kodifikované formou vlastného kódexu. Je to dané skutočnosťou, že zahŕňa širokú oblasť spoločenských vzťahov na rôznych úsekoch života spoločnosti, z čoho vyplýva aj značná mnohotvárnosť noriem správneho práva a veľké množstvo normatívnych aktov.

Finančné právo

Vyčlenilo sa zo správneho práva. Upravuje podmienky hospodárenia štátu a verejné finančné vzťahy. Charakterizuje ho skutočnosť, že subjektom upravovaných finančno-právnych vzťahov je vždy štát, resp. štátny orgán. Toto odvetvie práva sa vnútorne člení nasledovne:

A **Rozpočtové právo** právne upravuje vzťahy súvisiace s vytváraním a uplatňovaním verejných rozpočtov, predovšetkým štátneho rozpočtu, rozpočtov územnej samosprávy a štátnych fondov. Pri zostavovaní štátneho rozpočtu určuje rozpočtové zásady: jednotnosť (obsahová a organizačná jednota a jeho úplnosť), účelnosť (použiteľnosť rozpočtových prostriedkov len na vopred určené účely), hospodárnosť (plnenie úloh s minimálnymi výdavkami ale potrebnou kvalitou), časovej obmedzenosti (použiteľnosti prostriedkov len počas rozpočtového obdobia) a i. Určuje aj zdroje rozpočtových príjmov (priame a nepriame dane a ostatné príjmy) a smerovanie výdavkov štátneho rozpočtu. Rozpočty územnej samosprávy vyjadrujú ekonomickú samostatnosť krajskej a obecnej samosprávy a vzťahy ku štátnemu rozpočtu. V rámci aproximácie nášho práva s právom EÚ možno očakávať, že hospodárenie územnej samosprávy sa dostane pod odbornú verejnú kontrolu a rozpočty nebudú môcť byť deficitné.

B **Daňové právo** upravuje povinné peňažné platby v rámci daňovej sústavy.

C **Poplatkové právo** upravuje povinné peňažné platby vyberané orgánmi štátnej správy a územnej samosprávy, súdnej správy, prokuratúry atď. Poplatky sa členia na štátne (súdne a správne poplatky) a miestne (za používanie verejného priestranstva, za ubytovacie kapacity, za kúpeľný a rekreačný pobyt, zo vstupného, z predaja alkoholických nápojov a tabakových výrobkov, z reklamy, za zábavné hracie prístroje a predajné automaty, za psa a pod.).

D **Colné právo** upravuje povinné peňažné platby pri prechode tovaru cez štátnu hranicu (dovozné, vývozné, vyrovnávacie, antidumpingové a odvetné clo).

E **Menové právo** upravuje záležitosti meny a peňažného obehu v štáte.

F **Devízové právo** upravuje práva a povinnosti tuzemca a cudzozemca pri obchodovaní s devízovými hodnotami, pri nadobúdaní nehnuteľností, pri poskytovaní a prijímaní finančných úverov do a zo zahraničia, pri investovaní v zahraničí a pri ďalších devízovoprávnych vzťahoch.

G **Poistné právo** upravuje vzťahy v rámci poisťovníctva, reguluje podnikanie na tomto úseku so zvýšeným rizikom pre účastníkov poistenia.

Právo sociálneho zabezpečenia

Upravuje široké spektrum právnych vzťahov, prostredníctvom ktorých sa zabezpečujú ústavné sociálne práva občanov. Upravuje vzťahy a právne postavenie inštitúcií, ktoré zmierňujú a odstraňujú následky sociálnych udalostí, v ktorých sa ľudia môžu ocitnúť a ktoré sú upravené právnymi aktmi.

Ide najmä o zdravotné poistenie, nemocenské poistenie, dôchodkové zabezpečenie (starobný, invalidný alebo vdovský dôchodok), sociálnu pomoc o osoby, ktoré si svoje potreby nemôžu zabezpečiť samy, štátne výdavky sociálneho zabezpečenia (napr. rodičovský príspevok, príspevok na pohreb, prídavok na dieťa a pod.).

V tejto oblasti u nás postupne dochádza k zjednocovaniu doteraz značne roztrieštenej právnej úpravy.

Základným pilierom kvalitatívne nového reformovaného systému sociálneho zabezpečenia sa stáva sociálne poistenie. Iba doplnkový charakter v novom systéme majú jeho dve súčasti, a to je štátna podpora a sociálna pomoc.

Trestné právo

Určuje, ktoré spoločensky škodlivé činy sú trestné a stanovuje tresty za ich spáchanie. Rozlišuje sa trestné právo hmotné a procesné.

Trestné právo hmotné predstavuje odvetvie práva, ktoré chráni spoločnosť, ústavné zriadenie, práva a oprávnené záujmy občanov a organizácií pred útokmi nebezpečnými pre spoločnosť.

Medzi ostatnými odvetviami práva má integrujúcu povahu pretože chráni širokú paletu hospodárskych, obchodných, majetkových, rodinnoprávnych, správnych a iných vzťahov, ktoré upravujú právne predpisy týchto právnych odvetví.

Chráni tieto vzťahy pred útokmi fyzických osôb, ktoré vykazujú vysokú mieru spoločenskej nebezpečnosti. Určuje čo je trestný čin, stanovuje skutkové podstaty jednotlivých trestných činov, stanovuje ich právne následky vo forme trestov a ochranných opatrení a výchovne pôsobí na členov spoločnosti. Základným prameňom trestného práva je Trestný zákon.

Trestné právo procesné upravuje postup (proces) smerujúci k tomu, aby trestné činy boli zo strany orgánov činných v trestnom konaní (vyšetrujúce policajné orgány, prokuratúra a súd) patrične zistené a ich páchatelia boli spravodlivo, na základe práva, potrestaní.

Určuje postup pri trestnom konaní, v jeho jednotlivých fázach: prípravné konanie, predbežné pojednanie obžaloby, hlavné pojednanie, odvolacie konanie, vykonávacie konanie. Základným prameňom trestného práva procesného je Trestný poriadok.

Trestný čin v Slovenskej republike môže spáchať len fyzická osoba, nie právnická osoba (v blízkej dobe aj právnická osoba – legislatívny zámer vlády SR, záväzok OECD). Postih za trestný čin je odňatie slobody, teda väzenie, pri osobách s čistou minulosťou môže byť trestom podmienené väzenie. V niektorých krajinách je možné osobu prepustiť aj na kauciu, teda väčšiu finančnú pokutu, v iných krajinách za závažnejšie trestné činy môže byť páchatel' odsúdený aj na trest smrti. Základom trestnej zodpovednosti podľa slovenského trestného práva je trestný čin. Pojem trestný čin a druhy trestných činov sú definované v prvej hlave všeobecnej časti trestného zákona.

Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, ak tento zákon neustanovuje inak. Na naplnenie znakov trestného činu musia byť splnené dve podmienky :

- a) protiprávny čin.
- b) znaky uvedené v Trestnom zákone.

Trestné činy sa delia na:

- prečiny
- zločiny

Prečin je trestný čin spáchaný z nebanlivosti alebo úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov. Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná. Prečin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá.

Zločin je úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov. O zločin ide aj vtedy, ak v prísnejšej skutkovej podstate prečinu spáchaného úmyselne je ustanovená horná hranica trestnej sadzby prevyšujúca päť rokov. Osobitnou kategóriou zločinov je obzvlášť závažný zločin. **Obzvlášť závažným zločinom** je zločin, za ktorý Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov.

Základom trestnej zodpovednosti podľa slovenského trestného práva je trestný čin. Základom vytvorenia znakov trestného činu je výskyt určitých konaní, ktoré sú spoločnosťou neakceptovateľné a signalizujú potrebu ich kriminalizácie. Súhrn typových znakov trestného činu určitého druhu sa označuje ako skutková podstata trestného činu. Je to teda súhrn typových znakov, ktorými sa od seba odlišujú rôzne druhy trestných činov, ktoré charakterizujú určité ľudské správanie ako trestný čin.

Znaky skutkovej podstaty trestného činu sú uvedené v Trestnom zákone, a to tak v osobitnej časti, ako aj vo všeobecnej časti, ktoré tvoria nerozlučnú jednotu.

Skutková podstata trestného činu obsahuje štyri skupiny znakov, a to obligatórne znaky:

- Objekt
- Objektívnu stránku
- Subjekt
- Subjektívnu stránku

Tieto znaky musí obsahovať každá skutková podstata trestného činu. Ak nie sú naplnené všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu, nejde o trestný čin.

Fakultatívnymi znakmi skutkovej podstaty sú :

- miesto činu
- čas spáchania trestného činu
- motív činu

Tieto znaky sa vyskytujú len pri niektorých skutkových podstatách, pri ktorých vhodne dopĺňajú obligatórne znaky. Trestný čin je názov javu a skutková podstata je opis jeho významných formálnych znakov. Skutkové podstaty trestných činov, ktoré sú uvedené v osobitnej časti Trestného zákona obsahujú skupinu nedovolených, protiprávnych konaní a ich naplnenie zakladá trestnú zodpovednosť. Význam skutkových podstát trestných činov spočíva v presnom vymedzení podmienok trestnej zodpovednosti, ktoré určujú hranice kriminálnych deliktov aj neoprávnenosť zásahov do základných práv a slobôd občanov.

Objektívna stránka je charakterizovaná predovšetkým spôsobom spáchania trestného činu a jeho následkami. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu má obligatórne a niekedy aj fakultatívne znaky, ktoré tvoria jej obsah.

Medzi obligatórne znaky objektívnej stránky, ktoré sa vyskytujú pri každej skutkovej podstate patria :

- konanie
- následok
- príčinný vzťah medzi konaním a následkom

Konanie v trestnom práve je vedomá činnosť človeka zameraná na dosiahnutie určitého cieľa (napr. usmrtenie osoby). Pre naplnenie znaku objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu musí páchateľ konaním ohroziť alebo porušiť záujmy chránené Trestným zákonom. V konaní sa psychická stránka spája s fyzickou. Konaním v trestnoprávnom zmysle sa rozumie zámerná činnosť páchateľa, ktorý vedome alebo nevedome porušuje alebo ohrozuje záujem chránený Trestným zákonom. Konaním sa rozumie aj opomenutie takého konania, na ktoré bol páchateľ podľa okolností a svojich pomerov povinný. Následok v trestnom práve nastáva vtedy, keď páchateľ protiprávnym konaním spôsobuje následkami zmeny na objekte trestného činu. Následkom v trestnom práve rozumie porušenie alebo ohrozenie spoločenských vzťahov chránených Trestným zákonom.

Následok sa prejavuje v podobe :

- a) poruchy na živote alebo zdraví
- b) poruchy na majetku spôsobením požadovanej škody trestným činom
- c) ohrozenia

Rozsah následku sa určuje intenzitou zranenia, práceneschopnosťou, výškou škody spôsobenej trestným činom. Pri trestných činoch ohrozovacích sa rozsah následku určuje podľa toho, ako sa nebezpečenstvo ohrozenia zákonných záujmov priblížilo k skutočnej poruche. Príčinou následku je len také konanie, bez ktorého by následok nikdy nenastal, resp. by sa nenastal spôsobom, ktorým nastal. Subjektom (páchateľom) skutkovej podstaty trestného činu je ten, kto spáchal trestný čin sám. Je ním osoba, ktorá svojim konaním naplnila všetky znaky trestného činu. Páchateľ ako subjekt skutkovej podstaty trestného činu je trestne zodpovedný, len ak ide o fyzickú osobu, ktorá je staršia ako štrnásť rokov a je príčetná. Fyzickou osobou sa rozumie človek od narodenia až do svojej smrti. Trestné právo v súčasnosti nepozná trestnú zodpovednosť právnických osôb. Trestný zákon je vybudovaný na základe individuálnej subjektívnej trestnej zodpovednosti za zavinenie a nepripúšťa kolektívnu zodpovednosť, nepozná ani zodpovednosť za cudzie zavinenie. Kto v čase spáchania činu nedovŕšil štrnásť rokov svojho veku, nie je trestne zodpovedný. Trestná zodpovednosť vzniká dňom nasledujúcim po jeho štrnástich narodeninách. Pri trestnej zodpovednosti z hľadiska veku rozlišujeme aj tzv. kategóriu mladistvých. **Mladistvý je osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rokov a neprekročila osemnásť rokov svojho veku.** Príčetnosťou rozumieme spôsobilosť byť trestne zodpovedným páchateľom trestného činu z hľadiska duševných schopností. Podľa Trestného zákona sa osoba považuje za nepríčetnú len vtedy, ak pre duševnú poruchu v čase spáchania trestného činu nemohla rozpoznať jeho nebezpečnosť pre spoločnosť alebo ovládať svoje konanie. Za trestne zodpovedného páchateľa sa považuje aj tzv. nepriamy páchateľ. Nepriamym páchateľom je ten, kto na spáchanie trestného činu použije inú, trestne nezodpovednú osobu. Takáto osoba sa stáva v rukách páchateľa živým nástrojom na spáchanie trestného činu.

Subjektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu je vnútornou stránkou trestného činu vyjadrujúcou psychický vzťah páchateľa ku skutočnostiam tvoriacim trestný čin. Tento vnútorný psychický vzťah páchateľa zameraný na porušenie alebo ohrozenie individuálnych alebo spoločenských záujmov vyvolaných protiprávnym konaním uvedeným v Trestnom zákone sa definuje ako zavinenie. Zavinenie, musí byť dané v čase činu. Jeho intenzita však môže byť rôzna. Zavinenie je v trestnom práve definované ako vnútorný psychický vzťah páchateľa k ostatným znakom trestného činu. Zakladá sa na zložke vedomostnej (intelektuálnej) a zložke vôľovej. Na základe zastúpenia týchto zložiek sú v Trestnom zákone vymedzené formy zavinenia. Zložka vedomia a zložka vôle určujú právny rámec okolností, ktoré sa pri naplňaní subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu odrážajú v zmyslových orgánoch páchateľa.

Na základe týchto zložiek rozlišujeme zavinenie úmyselné a zavinenie z nedbanlivosti.

Zavinenie úmyselné je založené na zložke intelektuálnej aj vôľovej. Zavinenie vo forme úmyslu rozlišujeme ako úmysel priamy a úmysel nepriamy.

Zavinenie z nedbanlivosti je vybudované len na rozumovej zložke a zložka vôľová chýba, túto formu zavinenia rozlišujeme ako nedbanlivosť vedomú a nedbanlivosť nevedomú.

Úmysel priamy predstavuje vyšší stupeň zavinenia ako úmysel nepriamy. Vyznačuje sa tým, že ak niekto chce (vôľová zložka) spôsobom uvedeným v zákone porušiť alebo ohroziť konkrétne spoločenské záujmy chránené Trestným zákonom, musí predtým aj o tom vedieť (rozumová zložka).

Nepriamy úmysel spočíva v tom, že páchateľ do svojho vedomia a vôle nezahŕňa prípadný neželaný následok svojho činu, aj keď je uzrozumený s tým, že by mohol nastať.

Rozdiel medzi obidvoma formami zavinenia z nedbanlivosti spočíva v tom, že pri vedomej nedbanlivosti si je páchateľ vedomý možnosti spôsobenia následku, kým pri nevedomej nedbanlivosti o tejto možnosti nevie, aj keď vzhľadom na okolnosti a svoje osobné pomery to vedieť mal a mohol.

Tresty a ochranné opatrenia ako trestnoprávne sankcie sú právnym následkom spáchaného trestného činu alebo činu inak trestného. **Trest je právnym následkom spáchaného trestného činu,** ktorý sa ukladá páchateľovi za porušenie lebo ohrozenie spoločenských vzťahov, chránených Trestným zákonom. V treste je obsiahnuté aj negatívne hodnotenie páchateľa, jeho činu, spoločenské odsúdenie aj jeho preventívne účinky. Trest má byť spravodlivý a humánny. Pri ukladaní trestu a pri jeho výkone treba rešpektovať osobnosť aj ľudskú dôstojnosť páchateľa. Výkonom trestu nesmie byť ponížená ľudská dôstojnosť. V treste je okrem negatívneho právneho a etického hodnotenia páchateľa a jeho činu zvýraznený aj jeho preventívno-výchovný charakter sledujúci splnenie účelu trestu. Účel trestu sleduje základný cieľ, a to zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchateľmi trestných činov, najmä prostredníctvom individuálnej a generálnej prevencie.

Účelom trestu je :

- chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov (ochranná funkcia trestu)
- zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti (individuálna represia)
- vychovávať ho k tomu, aby viedol riadny život (individuálna prevencia)
- výchovne pôsobiť aj na ostatných členov spoločnosti (generálna prevencia)
- vyjadriť morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou

Druhy trestov:

- trest odňatia slobody
- trest domáceho väzenia
- trest povinnej práce
- peňažný trest
- trest prepadnutia majetku
- trest prepadnutia vecí
- trest zákazu činnosti
- trest zákazu pobytu
- trest straty čestných titulov a vyznamenaní
- trest straty vojenskej a inej hodnosti
- trest vyhostenia

Ochranné opatrenia sú jedným z druhov trestnoprávných sankcií, pričom ide o samostatnú kategóriu trestnoprávných sankcií, ktoré možno uložiť nielen trestne zodpovedným osobám, ale aj osobám, ktoré nie sú trestne zodpovedné (buď pre nepričetnosť alebo pre nedostatok veku). Ochranné opatrenia sú opatreniami štítneho donútenia, právne následky trestného činu alebo činu ináč trestného, ktoré súd ukladá na základe zákona v záujme ochrany spoločnosti a prevencie.

Druhy ochranných opatrení sú:

- ochranné liečenie
- ochranná výchova
- ochranný dohľad
- detencia
- zhabanie vecí

Z vyššie spomenutých trestov bližšie charakterizujem najmä tieto:

Trest odňatia slobody je univerzálny, a zároveň najprísnejší druh trestu. Je zásahom do osobnej slobody, občianskych práv a iných oprávnení občana. Trestný zákon umožňuje uložiť trest odňatia slobody za každý trestný čin.

Trest odňatia slobody možno uložiť na: dobu 1) určitú a na trest odňatia slobody na 2) doživotie.

1) Dĺžka trestu odňatia slobody na určitú dobu je v zákone určená :

- Všeobecne a to najviac na dvadsaťpäť rokov
  - Osobitne je dĺžka trestu odňatia slobody určená v jednotlivých trestných sadzbách ustanovených za konkrétny trestný čin, sankcia je určená obvyčajne hornou a dolnou hranicou trestnej sadzby. Horné a dolné hranice trestných sadzieb môžu byť zvýšené alebo znížené len za naplnenia taxatívne určených podmienok Trestného zákona

2) Trest odňatia slobody na doživotie môže súd uložiť iba za trestný čin, za ktorý to Trestný zákon v osobitnej časti dovoľuje a len za podmienok, že:

- Uloženie takého trestu vyžaduje účinná ochrana spoločnosti a
- Nie je nádej, že by páchatel'a bolo možné napraviť trestom odňatia slobody na dobu do dvadsaťpäť rokov.

Ak súd odsudzuje páchateľa za taxatívne vymenované trestné činy podľa § 47 ods. 2 TZ, hoci už bol za takéto trestné činy dvakrát potrestaný nepodmienečným trestom odňatia slobody, uloží mu trest odňatia slobody na doživotie, a to aj bez splnenia vyššie uvedených podmienok. Ak trest odňatia slobody neprevyšuje dva roky, súd môže podmieniene odložiť výkon tohoto trestu za splnenia taxatívnych podmienok TZ. Trest odňatia slobody sa vykonáva v nápravno-výchovných ústavoch podriadených Ministerstvu spravodlivosti podľa všeobecne záväzných právnych predpisov. Vykonáva sa diferencovane v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody minimálneho, stredného alebo maximálneho stupňa stráženia.

Trest povinnej práce je trest, ktorý spočíva vo výkone určitej, súdom stanovenej pracovnej povinnosti, ktorú musí odsúdený vykonať osobne, vo svojom voľnom čase a bez nároku na odmenu. Jeho uloženie pripadá do úvahy vtedy, ak páchateľ nebol odsúdený na trest odňatia slobody. Súd ho môže uložiť páchateľovi prečinu, za ktorý zákon umožňuje uložiť trest odňatia slobody, ktorého horná hranica sadzby neprevyšuje päť rokov. Tento trest môže byť uložený iba so súhlasom páchateľa a to v rozsahu od 40 do 300 hodín. Trest povinnej práce súd neuloží, ak je páchateľ dlhodobo práceneschopný alebo invalidný. Trest povinnej práce je odsúdený povinný vykonať najneskôr do jedného roka od nariadenia výkonu tohoto trestu. Súd môže páchateľovi na túto dobu uložiť aj primerané obmedzenia alebo povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život, spravdila mu uloží, aby podľa svojich síl a schopností nahradil škodu, ktorú trestným činom spôsobil. Ak odsúdený v čase výkonu trestu povinnej práce nevedol riadny život alebo zavinene nevykonával prácu v určenom rozsahu, alebo nesplnil uložené obmedzenia alebo povinnosti, súd premení trest povinnej práce alebo jeho zvyšok na trest odňatia slobody tak, že za každé dve hodiny nevykonanej práce nariadi jeden deň nepodmienečného trestu odňatia slobody a zároveň rozhodne o spôsobe výkonu tohoto trestu.

Trest prepadnutia veci spočíva v prechode vlastníctva k určitej veci vo vlastníctve odsúdeného na štát úradným výkonom dňom právoplatnosti rozsudku. Účelom trestu prepadnutia veci je zneškodniť vec, ktorá by mohla slúžiť na ďalšie páchanie trestných činov, predovšetkým ako prostriedok na páchanie trestných činov, alebo odňať páchateľovi už zo zrealizovanej trestnej činnosti prospech. Vecou sú aj príjmy z trestného činu, ako aj zisky, úroky a iné úžitky z týchto príjmov alebo vecí. Súd môže uložiť trest prepadnutia veci len, ak ide o vec patriacu páchateľovi. Ak nie je obvinený výlučným vlastníkom veci, ale iba spoluvlastníkom, nemožno vyhlásiť prepadnutie takej veci. Vlastníkom prepadnutej veci sa stáva štát, ak súd nerozhodne inak na základe vyhlásenej medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná.

Trest zákazu pobytu spočíva v tom, že sa odsúdený nesmie pod dobu výkonu tohto trestu zdržiavať na určenom mieste alebo v určenom obvode, na prechodný pobyt na takom mieste alebo v takom obvode v nevyhnutnej osobnej veci sa vyžaduje povolenie. Trest zákazu pobytu je trest, ktorým sa obmedzuje sloboda pobytu a pohybu. Účelom tohto trestu je znemožniť páchateľovi zdržiavať sa v prostredí, kde predtým páchal trestnú činnosť, aby v nej nemohol pokračovať. Súd môže uložiť trest zákazu pobytu za splnenia nasledovných podmienok:

- ukladá sa za úmyselný trestný čin,
- vyžaduje to ochrana verejného poriadku, rodiny, zdravia, mravnosti alebo majetku so zreteľom na doterajší spôsob života páchateľa a miesto spáchania trestného činu

Trest zákazu pobytu sa nemôže vzťahovať na miesto alebo obvod, v ktorom má páchateľ trvalý pobyt. Trest zákazu pobytu môže súd uložiť na jeden až päť rokov. Trest zákazu pobytu nemožno uložiť mladistvému.

SÚKROMNÉ PRÁVO

Občianske právo

Občianske právo je základným a určujúcim prvkom celého systému súkromného práva.

Predmetom jeho právnej úpravy sú občianskoprávne vzťahy, ktoré sú majetkovými vzťahmi fyzických a právnických osôb ako aj majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom a vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb.

Jeho základným prameňom je **Občiansky zákonník**, ktorý upravuje predovšetkým vzájomné majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom. Normy občianskeho práva upravujú aj právne prostriedky vzniku, zmeny a zániku týchto vzťahov.

Občianske právo procesné tvoria právne normy, ktoré upravujú spoločenské vzťahy, vznikajúce v súdnom konaní v občianskoprávných veciach.

Upravuje postup súdov a účastníkov konania v občianskoprávných sporoch, ustanovuje zásady súdneho konania v občianskoprávných veciach, ustanovuje práva a povinnosti súdu i účastníkov konania v občianskom procese, zásady súdneho zisťovania a rozhodovania, zásady odvolacieho konania a iné otázky súvisiace s riešením sporov v občianskom práve. Základným prameňom občianskeho procesného práva je Občiansky súdny poriadok.

Právna úprava občianskoprávných vzťahov prispieva k napĺňaniu občianskych práv a slobôd, prispieva najmä ochrana osobnosti a nedotknuteľnosti vlastníctva a je predmetom úpravy relatívne samostatného právneho odvetvia Občianskeho práva. Občianskoprávne vzťahy vznikajú z právnych úkonov alebo z iných skutočností, s ktorými zákon spája vznik týchto vzťahov.

V občianskoprávných vzťahoch majú účastníci rovnaké postavenie.

Účastníci občianskoprávných vzťahov si môžu vzájomné práva a povinnosti upraviť dohodou odchyľne od zákona, ak to zákon výslovne nezakazuje, a ak z povahy ustanovení zákona nevyplýva, že sa od neho nemožno odchyliť.

Ustanovenia Občianskeho zákonníka majú v prevažujúcej miere dispozitívny charakter. V rámci zmluvnej voľnosti si subjekty môžu občianskoprávne vzťahy a ich obsah usporiadať slobodne, odlišne aj od úpravy obsiahnutej v Občianskom zákonníku, pokiaľ to zákon výslovne nezakazuje, alebo z povahy príslušného zákonného ustanovenia nevyplýva, že sa od neho nemožno odchyliť. Predovšetkým platí to, čo si subjekty dohodli.

Výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi.

Fyzické a právnické osoby, štátne orgány miestnej samosprávy dbajú o to, aby nedochádzalo k ohrozovaniu a porušovaniu práv z občianskoprávných vzťahov, a aby sa prípadné rozpory medzi účastníkmi odstránili predovšetkým ich dohodou.

Ochrana osobnosti

Fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy.

Písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové, snímky a obrazové, a zvukové, záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy sa smú vyhotoviť alebo použiť len s jej privolením.

Privolenie nie je potrebné, ak sa použijú písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky alebo obrazové, a zvukové záznamy na úradné, účely na základe zákona.

Podobizne, obrazové, snímky a obrazové, a zvukové, záznamy sa môžu bez privolenia fyzickej osoby vyhotoviť alebo použiť primeraným spôsobom tiež na vedecké, a umelecké, účely a pre tlačové, filmové, rozhlasové, a televízne spravodajstvo. Ani také použitie však nesmie byť v rozpore s oprávnenými záujmami fyzickej osoby.

Fyzická osoba má právo najmä sa domáhať, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jej osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadosťučinenie.

Pokiaľ by sa nezdalo postačujúce zadosťučinenie najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jej vážnosť v spoločnosti, má fyzická osoba tiež právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch.

Výšku náhrady určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo.

Po smrti fyzickej osoby patrí uplatňovať právo na ochranu jej osobnosti manželovi a deťom a ak ich niet jeho rodičom.

Vlastnícke právo

Vlastník je v medziach zákona oprávnený predmet svojho vlastníctva držať, užívať, používať jeho plody a úžitky a nakladať s ním. Všetci vlastníci majú rovnaké práva a povinnosti a poskytujú sa im rovnaká právna ochrana.

Toto rovné postavenie subjektov vlastníckeho práva je zaručené Ústavou SR. Podľa článku 20 ods. 1 Ústavy SR každý má právo vlastníť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Dedenie sa zaručuje. Toto rovné postavenie všetkých vlastníkov vyplýva aj z článku 11 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd.

Vlastník má právo na ochranu proti tomu, kto do jeho vlastníckeho práva neoprávnene zasahuje; najmä sa môže domáhať vydania veci od toho, kto mu ju neprávom zadržuje.

Obdobné právo na ochranu má aj ten, kto je oprávnený mať vec u seba. Vlastník je povinný strpieť, aby v stave núdze alebo v naliehavom verejnom záujme bola na nevyhnutnú dobu a v nevyhnutnej miere a za náhradu použitá jeho vec, ak účel nemožno dosiahnuť inak.

Vo verejnom záujme možno vec vyvlastniť alebo vlastnícke právo obmedziť, ak účel nemožno dosiahnuť inak, a to len na základe zákona.

Vlastníctvo veci možno nadobudnúť kúpou, darovacou alebo inou zmluvou, dedením, rozhodnutím štátneho orgánu alebo na základe iných skutočností ustanovených zákonom.

Ak sa prevádza hnutelná vec na základe zmluvy, nadobúda sa vlastníctvo prevzatím veci, ak nie je právnym predpisom ustanovené alebo účastníkmi dohodnuté inak. Ak sa prevádza nehnuteľná vec na základe zmluvy, nadobúda sa vlastníctvo vkladom do katastra nehnuteľností podľa zákona o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam.

Oprávnený držiteľ sa stáva vlastníkom veci, ak ju má nepretržite v držbe po dobu troch rokov, ak ide o hnutelnosť a po dobu desať rokov ak ide o nehnuteľnosť (vydržanie). Takto nemožno nadobudnúť vlastníctvo k veciam, ktoré nemôžu byť predmetom vlastníctva alebo k veciam, ktoré môžu byť len vo vlastníctve štátu alebo určených právnických osôb.

Kto nájde stratenú vec, je povinný ju vydať vlastníkovi. Ak vlastník nie je známy, je nálezca povinný odovzdať ju príslušnému štátnemu orgánu. Ak sa o ňu vlastník neprihlási do jedného roka od jej odovzdania, pripadá vec do vlastníctva štátu. Nálezca má právo na náhradu potrebných výdavkov a na nálezné, ktoré tvorí desať percent ceny nálezu. Obdobne toto platí aj na skryté veci, ktorých vlastník nie je známy a na opustené veci.

Spoluvlastníctvo

Vec môže byť v spoluvlastníctve viacerých vlastníkov. Spoluvlastníctvo je podielové alebo bezpodielové. Bezpodielové spoluvlastníctvo môže vzniknúť len medzi manželmi.

Podiel vyjadruje mieru, akou sa spoluvlastníci podieľajú na právach a povinnostiach k spoločnej veci. Ak nie je právnym predpisom ustanovené, alebo účastníkmi dohodnuté inak, sú podiely všetkých rovnaké.

Z právnych úkonov týkajúcich sa spoločnej veci sú oprávnení a povinní všetci spoluvlastníci spoločne a nerozdielne.

O hospodárení so spoločnou vecou rozhodujú spoluvlastníci väčšinou počítanou podľa veľkosti podielov. Pri rovnosti hlasov, alebo ak sa väčšina alebo dohoda nedosiahne, rozhodne na návrh ktoréhokoľvek spoluvlastníka súd.

Ak ide o dôležitú zmenu spoločnej veci, môžu prehlasovaní spoluvlastníci žiadať, aby o zmene rozhodol súd.

Ak sa spoluvlastnícky podiel prevádza, majú spoluvlastníci predkupné právo, ibaže ide o prevod blízkej osobe. Ak sa spoluvlastníci nedohodnú o výkone predkupného práva, majú právo vykúpiť podiel pomerne podľa veľkosti podielov.

Spoluvlastníci sa môžu dohodnúť o zrušení spoluvlastníctva a o vzájomnom vysporiadaní; ak je predmetom spoluvlastníctva nehnuteľnosť, dohoda musí byť písomná.

Každý zo spoluvlastníkov je povinný vydať ostatným na požiadanie písomné potvrdenie o tom, ako sa vyporiadali, ak nemala už dohoda o zrušení spoluvlastníctva a o vzájomnom vyporiadaní písomnú formu.

Ak nedôjde k dohode, zruší spoluvlastníctvo a vykoná vyporiadanie na návrh niektorého spoluvlastníka súd. Prihliadne pritom na veľkosť podielov a na účelné využitie veci. Ak nie je rozdelením veci dobre možné, prikáže súd vec za primeranú náhradu jednému alebo viacerým spoluvlastníkom, prihliadne pritom na to, aby sa vec mohla účelne využiť. Ak vec žiadny zo spoluvlastníkov nechce, súd nariadi jej predaj a výťažok rozdelí podľa podielov.

Z dôvodov hodných osobitného zreteľa súd nezruší a nevyporiada spoluvlastníctvo prikázaním veci za náhradu alebo predajom veci a rozdelením výťažku.

Bezpodielové spoluvlastníctvo

Pri zrušení a vyporiadaní spoluvlastníctva rozdelením veci môže súd zriadiť vecné bremeno k novovzniknutej nehnuteľnosti. Zrušenie a vyporiadanie spoluvlastníctva nemôže byť na ujmu osobám, ktorým patria práva viažuce na nehnuteľnosti.

Inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov je základnou úpravou majetkových vzťahov medzi manželmi. Je v ňom vyjadrené rovnaké právne postavenie manželov po stránke hospodárskej.

V bezpodielovom spoluvlastníctve manželov je všetko, čo môže byť predmetom vlastníctva a čo nadobudol niektorý z manželov za trvania manželstva, s výnimkou vecí získaných dedičstvom alebo darom, ako aj vecí, ktoré podľa svojej povahy slúžia osobnej potrebe alebo výkonu povolania len jedného z manželov, a vecí vydaných v rámci predpisov o reštitúcii majetku jednému z manželov, ktorý mal vydanú vec vo vlastníctve pred uzavretím manželstva alebo ktorému bola vec vydaná ako právnenému nástupcovi pôvodného vlastníka.

Manželia sa môžu dohodnúť, že vyhradia vznik bezpodielového spoluvlastníctva ku dňu zániku manželstva.

Veci v bezpodielovom spoluvlastníctve užívajú obaja manželia spoločne; spoločne uhrádzajú aj náklady vynaložené na veci alebo spojené s ich užívaním a udržiavaním.

Bežné veci týkajúce sa spoločných vecí môže vybavovať každý z manželov. V ostatných veciach je potrebný súhlas oboch manželov, inak je právny úkon neplatný.

Z právnych úkonov týkajúcich sa spoločných vecí sú oprávnení a povinní obaja manželia spoločne a nerozdielne.

Zánikom manželov zanikne i bezpodielové spoluvlastníctvo manželov. Zo závažných dôvodov, najmä ak by ďalšie trvanie bezpodielového spoluvlastníctva odporovalo dobrým mravom, môže súd na návrh niektorého z manželov toto spoluvlastníctvo zrušiť i za trvania manželstva.

Na použitie majetku v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov potrebuje podnikateľ pri začatí podnikania súhlas druhého manžela. Na ďalšie právne úkony súvisiace s podnikaním už súhlas druhého manžela nepotrebuje.

Súd na návrh zruší bezpodielové spoluvlastníctvo manželov v prípade, že jeden z manželov získal oprávnenie na podnikateľskú činnosť. Návrh môže podať ten z manželov, ktorý nezískal oprávnenie na podnikateľskú činnosť. Pokiaľ toto oprávnenie majú obaja manželia, môže návrh podať ktorýkoľvek z nich.

Ak podnikateľskú činnosť po zrušení bezpodielového spoluvlastníctva manželov vykonáva podnikateľ spoločne alebo s pomocou manžela, ktorý nie je podnikateľom, rozdelia sa medzi nich príjmy z podnikania v pomere určenom písomnou zmluvou; ak taká zmluva nebola uzavretá, rozdelia sa príjmy rovným dielom.

Vecné bremená

Vecné bremená obmedzujú vlastníka nehnuteľnej veci v prospech niekoho iného tak, že je povinný niečo trpieť, niečo sa zdržať alebo niečo konať. Práva zodpovedajúce vecným bremenám sú spojené buď s vlastníctvom určitej nehnuteľnosti, alebo patria určitej osobe.

Vecné bremená spojené s vlastníctvom nehnuteľnosti prechádzajú s vlastníctvom veci na nadobúdateľa.

Pokiaľ sa účastníci nedohodli inak, je ten, kto je na základe práva zodpovedajúceho vecnému bremenu oprávnený užívať cudziu vec, povinný znášať primerane náklady na jej zachovanie a opravy, ak však vec užíva aj jej vlastník, je povinný tieto náklady znášať podľa miery spolužívania.

Vecné bremená vznikajú písomnou zmluvou, na základe závetu v spojení s výsledkami konania o dedičstve, schválenou dohodou dedičov, rozhodnutím príslušného orgánu alebo zo zákona. Právo zodpovedajúce vecnému bremenu možno nadobudnúť tiež výkonom práva (vydržaním), ustanovenia č. 134 tu platia obdobne. Na nadobudnutie práva zodpovedajúceho vecným bremenom je potrebný vklad do katastra nehnuteľnosti.

Zmluvou môže zriadiť vecné bremeno vlastník nehnuteľnosti, pokiaľ osobitný zákon nedáva toto právo aj ďalším osobám.

Vecné bremená zanikajú rozhodnutím príslušného orgánu alebo zo zákona. K zániku práva zodpovedajúceho vecnému bremenu zmluvou je treba vklad do katastra nehnuteľnosti.

Vecné bremeno zanikne, ak nastanú také trvalé zmeny, že vec už nemôže slúžiť potrebám oprávnenej osoby alebo prospešnejšiemu užívaniu jej nehnuteľnosti; prechodnou nemožnosťou výkonu práva vecné bremeno nezaniká.

Ak zmenou pomerov vznikne hrubý nepomer medzi vecným bremenom a výhodou oprávneného, môže súd rozhodnúť, že sa vecné bremeno za primeranú náhradu obmedzuje alebo zrušuje. Ak pre zmenu pomerov nemožno spravodlivo trvať na vecnom plnení môže súd rozhodnúť, aby sa namiesto vecného plnenia poskytovalo peňažné plnenie.

Ak právo zodpovedajúce vecnému bremenu patrí určitej osobe, vecné bremeno zanikne najneskôr jej smrťou alebo zánikom.

Dedenie

Smrťou zaniká spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti. Patria jej však určité práva a ich ďalší osud bude závisieť od toho, či ich o práva osobnej alebo majetkovej povahy, či ide o práva vlastnícké, iné vecné práva alebo záväzkové (obligačné) práva. Po smrti fyzickej osoby, na ktorú boli viazané práva a povinnosti, tieto môžu zaniknúť napr. vyživovacia povinnosť, prejsť na iné osoby (osobnostné práva), prejsť na dedičov, ale nie z titulu dedenia, ale na základe ustanovenia zákona (plnenie poisťného) a môžu prejsť v pozmenenej forme na dedičov (autorské práva), alebo v nezmenenej forme na dedičov.

Dedičské právo je súhrn právnych noriem, ktoré upravujú prechod a nadobúdanie majetkových práv po zomretej osobe inými subjektami. Dedičské právo je vlastne oprávnenie určitej osoby byť dedičom. Dedenie je prechod práv a povinností fyzickej osoby z dôvodu jej smrti na iné subjekty a označuje sa ako dedičská postupnosť. Fyzická osoba, po ktorej sa dedí, sa nazýva poručiteľ. Subjekt, na ktorý prechádzajú práva a povinnosti poručiteľa sa nazýva dedič.

Dedičom môže byť:

- fyzická osoba
- právnická osoba
- štát

Dedičské právo plní viaceré funkcie. Posilňuje postavenie rodiny a predovšetkým plní funkciu hmotného zabezpečenia života potomkov. Funkcia posilnenia rodiny pôsobí aj na rodičov, aby hospodárne nakladali s majetkom počas svojho života a keďže chcú zabezpečiť svojich potomkov, neplytvajú majetkom, ale opačne, snažia sa vytvoriť trvalé hodnoty.

Dedičské právo napomáha ďalšiemu rozvoju majetkových vzťahov a tým poskytuje aj určitú istotu, že zabezpečuje uspokojenie pohľadávok veriteľov po smrti poručiteľa.

Nadobúdanie dedičstva

Právna úprava poskytuje poručiteľovi voľnosť, aby si sám určil svojich dedičov. Poručiteľ môže urobiť jednostranným právnym úkonom pre prípad smrti závet (závetní dedičia). Ak poručiteľ nevyužije možnosť ustanoviť dedičov podľa svojej vôle, alebo ak je závet čiastočne alebo úplne neplatný, potom Občiansky zákonník priamo určuje osoby, ktoré sú dedičmi (zákonní dedičia). Majetok poručiteľa prechádza na dedičov okamihom smrti poručiteľa, t. j. dedičstvo nadobúdajú dedičia priamo faktom smrti poručiteľa.

Odmietnutie dedičstva

Dedič môže dedičstvo odmietnuť. Odmietnutie sa musí stať ústnym vyhlásením na súde alebo zaslaním písomného vyhlásenia. Dediča nikto nenúti, aby sa skutočne dedičom stal. Právna úprava dáva možnosť, aby vlastným prejavom vôle dedičstvo

odmietol. Dedičstvo možno odmietnuť len po smrti poručiteľa. Na dedičstvo sa hľadí ako na celok, z toho vyplýva, že dedič ho môže buď odmietnuť alebo prijať. Nemôže platne odmietnuť len časť dedičstva.

Vyhlásenie o odmietnutí dedičstva môže dedič urobiť len do jedného mesiaca, odo dňa, keď bol súdom o práve odmietnuť dedičstvo a o následkoch odmietnutia upovedomený.

Dedičská nespôsobilosť

Nededí ten, kto sa dopustil úmyselného trestného činu proti poručiteľovi, jeho manželovi, deťom alebo rodičom alebo zavrhnúť a hodného konania proti prejavu poručiteľovej poslednej vôle. Môže však dediť, ak mu poručiteľ tento čin odpustil. Dedič sa stane opätovne nespôsobilým dedič, ak následne po odpustení sa dopustí zase konania, na základe ktorého sa stáva nespôsobilým dedičom.

Vydedenie

Poručiteľ môže vydediť potomka, ak:

- a) v rozpore s dobrými mravmi neposkytol poručiteľovi potrebnú pomoc v chorobe, v starobe alebo v iných závažných prípadoch,
- b) poručiteľa trvalo neprejavuje opravdivý záujem, ktorý by ako potomok mal prejavovať,
- c) bol odsúdený pre úmyselný trestný čin na trest odňatia slobody v trvaní najmenej jedného roka,
- d) trvalo vedie neusporiadaný život.

Potomka možno vydediť len na základe listiny o vydedení a dôvod vydedenia sa musí uviesť v listine o vydedení.

Prechod dlhov

Dedič zodpovedá do výšky ceny nadobudnutého dedičstva za primerané náklady spojené s pohrebom poručiteľa a za poručiteľovi dlhy, ktoré na neho prešli poručiteľovou smrťou. Ak je dedičstvo predĺžené, môžu sa dedičia s veriteľmi dohodnúť, že im dedičstvo prenechajú na úhradu dlhov.

Štát, ktorému dedičstvo pripadlo, zodpovedá za poručiteľove dlhy a za primerané náklady jeho pohrebu rovnako, ako dedič.

Dedenie zo zákona

Podľa Občianskeho zákonníka sa dedí:

3. **1. zo zákona,**
4. **2. zo závetu,**
5. **3. z oboch týchto dôvodov.**

Pri dedení zo zákona dedia štyri skupiny dedičov:

V **I. skupine** dedia poručiteľove deti a manžel, každý z nich rovnakým dielom. Ak nededí niektoré dieťa, nadobúdajú jeho dedičský podiel rovnakým dielom jeho deti. Ak nededia ani tieto deti alebo niektoré z nich, dedia rovnakým dielom ich potomkovia.

Ak nededia poručiteľovi potomkovia, dedí v **II. skupine** manžel, poručiteľovi rodičia a ďalej tí, ktorí žili s poručiteľom najmenej po dobu jedného roka pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti a ktorí sa z tohto dôvodu starali o spoločnú domácnosť, alebo

boli odkázaní výživou na poručiťela (t. j. spoluzijúca osoba). Dedičia druhej skupiny dedia rovnakým dielom, manžel však vždy najmenej polovicu dedičstva.

Ak nededí manžel ani žiadny z rodičov, dedia v **III. skupine** rovnakým dielom poručiťelovi súrodenci a tí, ktorí žili s poručiťelom najmenej po dobu jedného roka pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti a ktorí sa z tohto dôvodu starali o spoločnú domácnosť alebo boli odkázaní výživou na poručiťela. Ak niektorý zo súrodencov poručiťela nededí, nadobúdajú jeho dedičský podiel rovnakým dielom jeho deti.

Ak žiadny dedič nededí v tretej skupine, v **IV. skupine** dedia rovnakým dielom prarodičia poručiťela a ak nededí žiaden z nich, dedia rovnakým dielom ich deti.

Dedenie zo závetu

Vlastnoručný závet musí byť napísaný a podpísaný vlastnou rukou, inak je neplatný. Závet, ktorý poručiťel nenapísal vlastnou rukou, musí vlastnou rukou podpísať a pred dvoma svedkami súčasne prítomnými výslovne prejavíť, že listina obsahuje jeho poslednú vôľu. Svedkovia s musia na závet podpísať. Poručiťel, ktorý nemôže čítať alebo písať, prejaví svoju poslednú vôľu pred tromi súčasne prítomnými svedkami v listine, ktorá musí byť prečítaná a prítomnými svedkami podpísaná. Pritom musí pred nimi potvrdiť, že listina obsahuje jeho poslednú vôľu. Pisateľom a predčítateľom môže byť aj svedok; pisateľ však nesmie byť zároveň predčítateľom. V listine sa musí uviesť, že poručiťel nemôže čítať alebo písať, kto listinu napísal a kto nahlas prečítal a akým spôsobom poručiťel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravú vôľu. Listinu musia svedkovia podpísať. Poručiťel môže prejavíť svoju poslednú vôľu do notárskej zápisnice; osobitný zákon ustanovuje, kedy sa musí úkon urobiť pred svedkami. **Maloletí, ktorí dovŕšili 15. rok, môžu prejavíť poslednú vôľu iba formou notárskej zápisnice.** Nevidomé osoby môžu prejavíť poslednú vôľu tiež pred tromi súčasne prítomnými svedkami v listine, ktorá musí byť prečítaná. Nepočujúce osoby, ktoré nemôžu čítať alebo písať, môžu prejavíť poslednú vôľu formou notárskej zápisnice alebo pred tromi súčasne prítomnými svedkami ovládajúcimi znakovú reč, a to v listine, ktorá sa musí tlmočiť do znakovkej reči. V listine musí byť uvedené, že poručiťel nemôže čítať alebo písať, kto listinu napísal a kto nahlas prečítal a akým spôsobom poručiťel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravú vôľu. Obsah listiny sa musí po jej spísaní pretlmočiť do znakovkej reči; aj toto sa musí v listine uviesť. Listinu musia svedkovia podpísať. Svedkami môžu byť iba osoby, ktoré sú spôsobilé na právne úkony. Svedkami nemôžu byť nevidomé, nepočujúce, nemé osoby, tie, ktoré nepoznajú jazyk, v ktorom sa prejav vôle robí, a osoby, ktoré majú podľa závetu dedíť. Závetom povolený, ani zákonný dedič a osoby im blízke nemôžu pri vyhotovovaní závetu pôsobiť ako úradné osoby, svedkovia, pisatelia, tlmočníci alebo predčítatelia. V záвете poručiťel ustanoví dedičov, prípadne určí ich podiely alebo veci a práva, ktoré im majú pripadnúť. Ak nie sú podiely viacerých dedičov v záвете určené, platí, že podiely sú rovnaké.

Rodinné právo

Upravuje vzťahy vznikajúce v rodine, t. j. založené manželstvom alebo na základe príbuzenstva. Sú to vzťahy medzi manželmi, rodičmi a deťmi a ich prostredníctvom aj medzi ostatnými príbuznými, najmä medzi starými rodičmi a deťmi a čiastočne aj súrodencami. Okrem toho reguluje aj vzťahy náhradnej rodinnej výchovy individuálnej ako je osvojenie, pestúnska starostlivosť a zverenie dieťaťa do výchovy iného občana alebo rodiča.

Základným prameňom rodinného práva je zákon o rodine, na ktorý nadväzujú ďalšie normatívne akty. Ďalším významným prameňom slovenského rodinného práva je Občiansky zákonník, ktorého ustanovenia sa použijú subsidiárne, ak určitý vzťah nie je upravený zákonom o rodine, napr. majetkové vzťahy medzi manželmi. Pre úpravu rodinnoprávných vzťahov majú význam aj predpisy správneho práva, napr. zákon o matrikách, ktoré však majú už verejnoprávny charakter.

Obchodné právo

Upravuje spoločenské vzťahy, ktoré vznikajú pri podnikaní v oblasti ekonomiky, predovšetkým právne postavenie podnikateľov, obchodnozávazkové vzťahy ako aj ďalšie vzťahy súvisiace s podnikaním. Obchodné právo je previazané s občianskym právom.

Subjektami obchodného práva sú právnické osoby, ktorými sú najmä obchodné spoločnosti (verejná obchodná spoločnosť, komanditná spoločnosť, akciová spoločnosť a spoločnosť s ručením obmedzeným), družstvá, štátne podniky, rozpočtové a príspevkové organizácie, ale aj fyzické osoby podnikajúce na základe živnostenského oprávnenia.

Základným prameňom obchodného práva je Obchodný zákonník.

Pracovné právo

Aj keď sa zvykne zaraďovať pracovné právo medzi odvetvia súkromného práva nie je toto zaradenie jednoznačné. Ide o právne odvetvie so silným sociálnym nábojom.

Verejnoprávne zásahy štátu do značnej miery obmedzujú zmluvnú voľnosť subjektov. Ich postavenie aj metóda právnej regulácie nie je typická pre súkromné právo. Preto možno povedať, že pracovné právo napriek prevládajúcim prvkom súkromnoprávnej povahy do určitej miery odráža aj charakteristiky verejného práva.

Upravuje spoločenské vzťahy, ktoré vznikajú na základe účasti občanov pri výkone závislej práce, t. j. práce pre iného a nie pre seba. Sú to predovšetkým pracovnoprávne vzťahy, pri ktorých fyzická osoba zamestnanec prepožičiava svoju pracovnú silu zamestnávateľovi, ktorý môže mať postavenie fyzickej ale aj právnickej osoby. Obvykle ide o pracovný pomer alebo vzťah založený na dohodách o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, pracovné podmienky, mzda a náhrada mzdy atď.

Patrí sem aj právna úprava spoločenských vzťahov, ktoré na ne nadväzujú, napr. kolektívne vyjednávanie, postavenie zástupcov zamestnancov, právna úprava zamestnanosti a vzťahy zodpovednosti z porušenia pracovnoprávnych povinností.

V právnej úprave pracovného práva má stále významné postavenie pracovnoprávna ochrana rizikových kategórií na trhu práce.

Ide najmä o ochranu tehotných žien, mladistvých, občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou, ktorých zamestnávanie sa najmä v trhových podmienkach stalo veľmi problematické.

ZÁKLADY TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA

Štát a spoločnosť

Podľa súčasných poznatkov sa ľudská spoločnosť vyvíja minimálne 3,5 mil. rokov, zatiaľ čo štát max. od 8. tisícročia pr. Kr. V priebehu tzv. neolitickej revolúcie človek prešiel od zberačského a loveckého spôsobu obživy na poľnohospodársky a pastiersky spôsob výroby. Ľudia prestali kočovať, usadzovali sa na stabilnom mieste, a v dôsledku delby práce spoločnosť vyprodukovala viac ako spotrebovala, vznikol tak nadprodukt i možnosť jeho privlastnenia užšou skupinou, vzniká súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov, vytvára sa majetková i záujmová diferenciácia spoločnosti.

Takto diferencované spoločenstvo mohlo prežiť len za podmienky jeho integrácie. Zo spoločnosti sa vyčlenila skupina zaoberajúca sa len riadením a výkonom moci nad spoločnosťou. V ďalšom hospodárskom a sociálnom vývoji vznikla potreba fixovania a regulovania týchto vzťahov. Preto spoločnosť vytvorila štát ako univerzálnu inštitúciu na zabezpečenie stabilného poriadku a istoty v rámci svojho územia ako aj ochrany spoločnosti proti vonkajšiemu nebezpečenstvu.

Fungovanie štátu ako politickej formy organizácie spoločnosti sa historicky vyvíjalo a vyvíjalo sa aj jeho hodnotenie. V staroveku bol štát stotožňovaný so spoločnosťou. Aristoteles tento názor zovšeobecnil: „Človek je tvor spoločenský a štát je najdokonalejšie spoločenstvo, v ktorom človek môže žiť“. Analýzou takmer 200 ústav gréckych mestských štátov hodnotil štátne formy podľa ich prínosu pre všeobecný prospech. Pozitívne hodnotil monarchiu, aristokraciu (vládu najlepších) a politeu, negatívne tyranii, oligarchiu i demokraciu (pretože vláda, kde prevládajú nemajetní sa podľa neho neusiluje o všeobecný prospech).

Podľa osvieteneckej teórie spoločenskej zmluvy štát vzniká z potreby prekonať stav boja všetkých proti všetkým. Veľká francúzska revolúcia bola medzníkom, od ktorého sa rozlišovali pravicové (konzervatívne) a ľavicové, sekularizačné (liberálne a neskôr socialistické) prístupy k štátu.

Pravicové konzervatívne politické smery presadzovali fungovanie silného štátu s dekoncentrovaným štátnym mechanizmom ako garanta vlastníckych vzťahov, tradičných hodnôt, autority a menšiu participáciu na moci.

Ľavica presadzuje oslabovanie štátu a jeho decentralizáciu. Napr. marxizmus ako jej krajnejšia forma prezentoval vznik štátu ako dôsledok rozdelenia spoločnosti na triedy, ako formu nadvlády jednej triedy nad inými, z čoho vytýčil hypotézu o zániku štátu v beztriednej (komunistickej) spoločnosti.

V súčasnosti sa tieto rozdiely medzi pravícami a ľavicami v praktickej politike stierajú, dokonca nie je neobvyklé, že tradičné ľavicové princípy vyznáva pravica a naopak.

V staroveku teda štát a spoločnosť tvorili homogénnu entitu. Tendencia oddelenia štátu od spoločnosti vyvrcholila v liberalistických koncepciách 19. stor. formou tzv. občianskej spoločnosti, čo vedie aj k zmene povahy štátu.

Opačnú tendenciu – integrovať štát a spoločnosť v novoveku vyvolala industriálna revolúcia a tendencia k vytváraniu technokratického výkonného štátu blahobytu.

Štát sa v súčasnosti chápe ako otvorený a hierarchicky usporiadaný suverénny mocensko riadiaci systém spoločnosti, tvorený orgánmi a inštitúciami, ktoré prostredníctvom práva a ním splnomocnených príkazov, zákazov a hrozby donútenia riadia na určitom území spoločnosť.

Štát je teda súčasťou spoločnosti, jednou z jej organizačných štruktúr, verejnoprávných korporácií.

Spoločnosť predstavuje štruktúrne zložitý sociálno-ekonomicko-kultúrny systém, tvorený ľuďmi, organizáciami, inštitúciami, korporáciami, ktoré sú vzájomne prepojené sústavou činností a vzťahov. Je sieťou dobrovoľných vzťahov medzi jednotlivcami a organizovanými skupinami, pre ktoré je charakteristický určitý systém hodnôt a normatívny poriadok.

Štát a občianska spoločnosť

Prvoradým atribútom občianskej spoločnosti je odstránenie politickej nerovnosti ľudí. Táto nerovnosť bola historicky založená buď na dedičných (šľachta) alebo majetkových privilégiách (majetkový census na uplatnenie volebného práva). Hegel ju chápal ako medziľánok medzi jednotlivcom a štátom, ako systém sociálnych, majetkových a právnych vzťahov.

V súčasnosti sa prezentuje na rozdiel od tzv. politickej spoločnosti (t. j. mimo oblasť verejnej moci) – ako spoločnosť neštátnych inštitúcií a sociálnych mechanizmov.

V súčasnosti vzniká dojem akoby dochádzalo ku konfliktu dvoch koncepcií štát verus občianska spoločnosť. V skutočnosti dobre riadený štát centralizuje a riadi len tie záležitosti, ktoré v danom historickom období patria do jeho nevyhnutnej pôsobnosti a vytvára podmienky na decentralizáciu všetkých ostatných. Organizačná teória pri procese decentralizácie kladie dôraz na rovnováhu právomocí a zodpovedností subjektov na ktoré sú prenášané decentralizované činnosti.

Centralizovaný štát sa často apriori spája s nedemokratickými formami vlády vedúcej k negácii aktivít obyvateľstva. Opačným príkladom môže byť osvietenská centralizácia, ktorá oslabilá moc regionálnej šľachtickej samosprávy a viedla k vytváraniu plebejských demokratických inštitúcií. Latinsko americké štáty s vládou oligarchie zo začiatku 20. storočia sú napr. príkladom likvidácie občianskej spoločnosti v decentralizovanom štáte.

Štát a právo

Vzťah štátu a práva je daný spôsobmi a metódami uplatňovania štátnej moci. Opakom riadenia prostredníctvom práva sú metódy politických príkazov, represie a iných foriem protiprávneho násillia.

Právo z jednej strany stanovením určitých príkazov, zákazov a ich vynucovaním, obmedzuje slobodu subjektov práva.

Z druhej strany štát jasnými právnymi predpismi a ich dôslednou realizáciou týmto subjektom práva poskytuje právnu istotu, rovnakým uplatňovaním práva na všetky subjekty eliminuje možnosť uplatňovania práva silnejšieho a tým vytvára slobodu v definovanom právnom priestore.

V demokratickom štáte sa dodržiavanie práva viaže v prvom rade na štátne orgány, a to vrátane tých ktoré právo tvoria a vyplýva z princípu zákonnosti (legality) – dodržiavania práva všetkými subjektami spoločnosti.

Medzi štátom a právom platí vzťah, podľa ktorého má právo prednosť pred štátom, t. j. vláda je predovšetkým vládou práva.

Princípy právneho štátu

Teória práva pozná celý rad princípov právneho štátu. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že všetky princípy vytvárajú možnosť kontroly štátnej moci. Medzi najvýznamnejšie princípy právneho štátu patria:

- a.) princíp vlády práva a právo na spravodlivý proces,
- b.) obmedzená vláda,
- c.) ústavnosť a zákonnosť,
- d.) suverenita ľudu,
- e.) deľba moci a kontrola moci,
- f.) nezávislosť súdnictva,
- g.) záruky sudcovskej nezávislosti,
- h.) garantovanie základných práv a slobôd,
- i.) právna istota

Princíp vlády práva a právo na spravodlivý proces

Princíp práva či vlády práva krajiny vyjadrujú jedno zo základných východísk, ktorým je primát práva nad štátom. To znamená, že štát je verejnou autoritou, ktorý sa spravuje právom, pričom v ňom vládne právo a nie ľudia a štátne orgány uskutočňujú svoje právomoci na základe práva a v medziach práva.

Všeobecne sa uznáva, že právo na spravodlivý proces má dva základné dimenzie a to: procesnoprávnu, to znamená, že toto právo vystupuje ako požiadavka na slušný a spravodlivý, riadny súdny proces a hmotnoprávnu, kde toto právo vystupuje ako požiadavka na ochranu slobody pred svojvôľou alebo neopodstatnenou reguláciou zo strany štátu. V Slovenskej republike právo občana na spravodlivý proces je zakotvené v Ústave Slovenskej republiky, Listine základných práv a slobôd a v príslušných procesnoprávných predpisoch. Právo občana na spravodlivý súdny proces spočíva v jeho práve na to, aby jeho prípad bol verejne a v primeranej lehote prejednaný nezávislým a nestranným súdom.

Obmedzená vláda (limited government)

Obmedzená vláda znamená viazanosť štátu právom. Viazanosť štátu právom sa musí uplatňovať v oblasti viazanosti štátu s ústavou, ústavnými zákonmi a zákonmi, ako aj v oblasti jeho realizácie orgánmi štátnej správy len na základe zákonov a v ich medziach.

S princípom obmedzenej vlády úzko súvisí aj princíp primeranosti právnych zásahov do sféry osobných záujmov človeka. Štát má právom regulovať len v takej miere, ktorá je nevyhnutná na ochranu, resp. presadenie spoločensky relevantných záujmov a súčasne minimálne zasahuje do súkromnej sféry občanov.

Ústavnosť a zákonnosť

Ústavnosť (konštitucionalizmus) z formálneho hľadiska znamená striktné dodržiavanie ústavy, ústavných zákonov, ako aj transformovaných medzinárodných zmlúv. Z materiálneho hľadiska vystupuje ústavnosť ako právo na ústavu, ktorá zabezpečí základné práva a slobody, zakotví právo na nemeniteľnosť demokratických ústavných princípov.

Zákonnosť znamená požiadavku, aby všetky subjekty práva bez rozdielu rešpektovali zákony a ostatné právne predpisy. Ide o princíp všeobecnej záväznosti práva, rovnosti všetkých pred zákonom. Štátna moc tak zákonom obmedzuje sama seba.

Zákonnosť má teda dva aspekty a to aplikačný a legislatívny. Aplikačný aspekt zákonnosti možno vyjadriť tak, že každý je povinný dodržiavať právo. To platí aj pre štát, t. j. každý štátny orgán a každý, kto je oprávnený konať v mene štátu, musí dodržiavať právo.

Suverenita ľudu

Suverenita ľudu vyjadruje zásadu, že legitímnym zdrojom zvrchovanej moci je vždy ľud. Štátne orgány teda nemôžu vykonávať moc, ktorá by nepochádzala priamo z ľudu. Z tejto zásady vyplýva prioritá občana pred štátom. Zo suverenity ľudu je odvodená aj vláda právo (zákona) nad štátom (legalita).

Delba moci a kontrola moci

Štátna moc je rozdelená na zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc. Mechanizmus delby moci formuloval už Montesquieu. Jednotlivé moci sú navzájom samostatné, oddelené, nezávislé a vykonávané v jednotlivých oblastiach odlišnými subjektami s cieľom zabrániť zneužitie štátnej moci a umožniť jej kontrolu.

Možnosť kontroly štátnej moci poskytujú aj všetky princípy právneho štátu. Z hľadiska naplnenia cieľov právneho štátu je dôležitá predovšetkým činnosť nezávislého súdnictva, a to buď všeobecných súdov alebo ústavného súdu. Ak ústavný súd zistí nesúlad medzi právnymi predpismi ak ústavou alebo jej časťami, strácajú tieto predpisy účinnosť. Príslušné orgány tvorby práva sú povinné v stanovenom časovom limite dať dotknuté predpisy do súladu s ústavou, inak stratia platnosť a účinnosť. Nález ústavného súdu sa zverejňujú v úradnej zbierke štátu.

Nezávislosť súdnictva

Sudcovská nezávislosť je ústavnou zásadou demokratických štátov, ktorá ustanovuje, že sudcovia sú pri výkone svojej funkcie nezávislí, čo znamená, že pri rozhodovaní sa spravujú výlučne ústavou a ústavnými zákonmi, prípadne aj ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi. Sudcovia sú viazaní aj medzinárodnou zmluvou, ako to ustanovuje ústava alebo zákon.

Záruky sudcovskej nezávislosti

Záruky sudcovskej nezávislosti spočívajú najmä vo funkčnej a statusovej nezávislosti. Funkčná nezávislosť spočíva v tom, že sudca pri výkone svojej funkcie nie je viazaný okrem ústavy, zákonov a iných právnych predpisov, ktoré sú v súlade s ústavou, ústavnými zákonmi, prípadne aj medzinárodnými zmluvami, nijakými inštrukciami.

Statusová či osobná nezávislosť znamená, že sudcovi sa zaručuje trvalosť funkcie a jeho odvolateľnosť je prípustná len vo výnimočných prípadoch. Súčasťou statusovej nezávislosti je aj nepreložitelnosť sudcu a zásada, že nikto nesmie byť odňatý svojmu sudcoviu, ktorý je príslušný rozhodnúť konkrétnu vec. Funkcia sudcu je nezlučiteľná s funkciami v iných štátnych orgánoch a organizáciách a s podnikateľskou činnosťou. Dôležitým predpokladom nezávislosti sudcov je aj profesijná etika sudcov, odbornosť a povinnosť mlčanlivosti.

Garantovanie základných práv a slobôd

Pri garantovaní základných práv a slobôd ide o zakotvenie týchto práv a slobôd v ústave a iných právnych predpisoch a ich efektívnu ochranu pred nezákonnými zásahmi ostatných právnych subjektov a štátu (zneužívanie štátnej moci) do týchto práv a slobôd.

Garantovanie základných práv a slobôd nie je len záležitosťou štátu. Ich zárukou je aj „občianska“ zrelosť. Ak občan svoje práva nepozná, ak je v štáte slabo vyvinuté občianske vedomie a citenie, úcta k ľudským právam a slobodám, nemožno predpokladať ich kvalitné využívanie.

K najdôležitejším zárukám garantovania základných práv a slobôd je činnosť nezávislých všeobecných súdov. Mimosúdnu ochranu ľudských práv, najmä proti byrokratickým zásahom orgánov štátu, predstavuje úrad ombudsmana (ochranca, hovorca ľudských práv).

Právna istota

Princíp právnej istoty znamená, že ide o vytvorenie možnosti predvídať postup štátnych orgánov vo vzťahu k právnomu subjektu a možnosti predvídať rozhodnutie štátneho orgánu v konkrétnom prípade. Základom právnej istoty je predovšetkým stabilita právneho poriadku a vylúčenie retroaktivity právnych noriem, teda možnosti postihu právneho subjektu za právne konanie, ktoré v čase jeho uskutočnenia nebolo v rozpore s právom.

Podstata právnej istoty vo všeobecnosti spočíva v tom, že každý sa môže spoliehať na to, že mu štát poskytne ochranu v jeho právach, že mu štát dopomôže k realizácii jeho subjektívneho práva, ak mu bude v tom niekto neprávom brániť, zároveň spoliehať sa na to, že ho postihne sankciou zákonom predpokladanou za to, že porušil právny predpis, a napokon na to, že ho nepostihne sankciou, ak právny predpis neporušil.

Súčasťou právnej istoty je právo každého občana dovolať sa právnej ochrany svojho subjektívneho práva a zároveň istota, že sa mu tejto ochrany dostane. Právna istota je jedna zo základných práv a slobôd a štát má povinnosť túto ochranu občanovi poskytnúť.

Pojem právna istota má rôzne aspekty a sú s ňou spojené rôzne otázky ako napríklad:

- prostriedkom, ktorý posilňuje právnu istotu je, že v určitých prípadoch sa budú používať domnienky (prezumpcie), najmä prezumpcia neviny v trestnom konaní,
- dôležitou súčasťou právnej istoty je, že štát sám bude dodržiavať platné právo,
- všeobecná prístupnosť právnych predpisov, najmä jasnosť právnych noriem, aj jasnosť právneho poriadku ako celku a to tak, aby bolo občanovi vždy zrejmé, ktoré jeho správanie je v súlade s právom a ktoré je proti právu,
- že sa dostane občanovi právnej ochrany aj proti orgánu, ktorý neoprávnene porušil jeho práva.

Základné atribúty štátu

Pojmom štát rozumíme hierarchicky usporiadaný suverénny mocensko riadiaci systém, skladajúci sa z ľudí (úradníkov) a inštitúcií (orgánov), ktorý prostredníctvom práva riadi spoločnosť.

Konštitutívnymi predpokladmi existencie štátu a jeho základnými znakmi sú:

- územie
- obyvateľstvo a štátne občianstvo
- štátna moc
- suverenita

Štátna moc

Štátna moc je osobitným druhom verejnej moci v spoločnosti. Vo všeobecnosti verejná moc pozostáva z riadiacich systémov pôsobiacim na spoločenské skupiny, relatívne nezávisle od mocenských systémov iných skupín.

Štátna moc sa z verejnej moci vyčleňuje ako samostatný spoločenský funkčný systém, ktorý realizuje osobitná skupina ľudí. Jej základným znakom je suverenita štátu, znamená nezávislosť štátnej moci od akejkoľvek vonkajšej a vnútornej moci.

Vnútnorá suverenita predstavuje výlučnosť mocenského pôsobenia štátu na vlastnom území, napr. nezávislosť pri tvorbe právneho systému. Je relativizovaná politickou participáciou a kontrolou, teda nejde o absolútnu nad právom stojacu moc, ale moc viazanú právom.

Vonkajšia suverenita znamená zvrchovanosť, rovnoprávnosť a vzájomné nezasahovanie medzi suverénnymi štátmi.

Skutočná suverenita štátu závisí od pevnosti demokratického systému, kultúrnych tradícií, ale najmä od medzinárodnej situácie, záujmov veľmocí na ovplyvňovanie politicky a ekonomicky slabších štátov, od geopolitickej polohy štátu a pod.

V rámci európskej integrácie sa programovo odovzdáva časť štátnej suverenity orgánom Európskej únie.

Štátne územie

Žiadny štát nemôže vzniknúť a existovať bez vlastného územia. **Štátnym územím je trojrozmerný priestor ohraničený štátnou hranicou, pozostávajúci zo suchozemského povrchu a vodnej hladiny, z priestoru pod povrchom a zo vzdušného priestoru nad zemským povrchom.** K štátnemu územiu patria aj tzv. „fiktívne územia“, napríklad paluby lodí a lietadiel plávajúcich pod vlajkou štátu a územie zastupiteľských orgánov. Štátne územie vždy nemusí vytvárať kompaktný geografický celok. V takomto prípade sa najvýznamnejšia časť územia nazýva materské územie, kým oddelené časti územia, obklopené najmä inými štátmi sa nazývajú exklávami; z pohľadu „obklopujúcich štátov“ sú enklávami.

Všetky osoby (fyzické aj právnické) a veci nachádzajúce sa v danom okamihu na území určitého štátneho územia podliehajú suverénnej moci štátu. Medzinárodné právo nestanovuje minimálnu veľkosť štátneho územia. Existujú aj malé štáty ako napr.: Vatikán, San Maríno, Monako.

Obyvateľstvo štátu

Obyvateľstvo štátu tvoria osoby s trvalým pobytom na území štátu. Obyvateľstvo teda pozostáva z vlastných občanov štátu a cudzincov. Zvrchovaná moc štátu sa však vzťahuje na všetky osoby, ktoré žijú a pohybujú sa na území štátu.

Občania štátu sú tí obyvatelia, ktorí disponujú štátnym občianstvom.

V tomto zmysle občan ako základ suverenity štátu a zdroj suverenity štátnej moci disponuje najmä politickými právami (voliť, byť volený, podieľať sa správe a kontrole vecí verejných).

Občan je základom suverenity štátu, v demokratickom politickom systéme je zdrojom suverenity štátnej moci. **Štátne občianstvo je politicko-právny vzťah fyzickej osoby k štátu, z ktorého vyplývajú práva a povinnosti pre obe strany.** Trvalosť vzťahu k štátu a jeho štátnemu územiu je formálne evidovaná právnym inštitútom štátneho občianstva, teda vzťahom, v ktorom sú práva a povinnosti občanov a štátu rozdelené obom stranám.

Podmienky udelenia ako aj zániku respektíve straty štátneho občianstva určuje právny systém štátu.

Štátne občianstvo Slovenskej republiky možno nadobudnúť:

- a) **narodením** a to rodičom, ktorí sú štátnymi občanmi; ak jeden z rodičov je štátnym občanom príslušného štátu; narodením na určitom štátnom území
- b) **naturalizáciou**, predovšetkým uzavretím manželstva s cudzincom a udelením štátneho občianstva; na základe žiadosti a následným udelením štátneho občianstva.
- c) **osvojením**

Strata štátneho občianstva nastáva najmä v spojení so vznikom štátoobčianskeho vzťahu k inému štátu a na základe žiadosti.

Cudzinci bývajúci na území štátu sú buď cudzí štátni občania, bezdomovci (apoliti – osoby bez štátneho občianstva) alebo utečenci. Nemajú všetky práva ako občania, disponujú však súborom osobných a sociálnych práv.

Podľa novely Ústavy SR z roku 2001 sa právo voliť a byť volený do orgánov samosprávy obcí a vyšších územných celkov sa rozšírilo aj na cudzincov s trvalým pobytom na území SR.

Pokiaľ pobyt niektorých cudzincov na území štátu je neoprávnený, potom týmito právami nedisponujú a štát ich môže vyhostiť alebo odovzdať inému štátu (tzv. readmisné dohody – dohoda štátov o vrátení osôb tomu štátu, z ktorého prišli nelegálne na naše územie).